

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

Неворова О.В., Черній В.П., Компанієць А.Ф.

Методичні вказівки до викладання предмету «Захист України»

*Методичний посібник
для студентів факультетів фізичного виховання,
вчителів предмета «Захист України», вчителів фізичної культури,*

Кропивницький
2023

Н 40 Нєворова О.В., Черній В.П., Компанієць А.Ф. Методичні вказівки до викладання предмету «Захист України». Методичний посібник. Кропивницький: ФОП Піскова М.А., 2023. 184 с.

Рецензенти: Н.Ю. Чередніченко, доктор педагогічних наук;
В.С. Язловецька, кандидат педагогічних наук, доцент.

У методичному посібнику наведено інформацію та методичні рекомендації, які допоможуть майбутнім вчителям з фізичної культури, «Захисту Вітчизни» поглибити знання з особливостей викладання предмету «Захист Вітчизни» для дівчат 10-11 класів (розділи з основ медичних знань та першої допомоги), що сприятиме реалізації індивідуального підходу до учнів у процесі проведення занять.

В них запропоновано практичні рекомендації до проведення занять з надання першої допомоги. Розглянуто помилки, що допускаються під час надання першої допомоги. Наведено алгоритми надання першої допомоги.

Методичні рекомендації можуть бути використані під час підготовки до уроків з основ медичних знань.

Для студентів факультету фізичного виховання, вчителів предмета «Захист України», вчителів фізичної культури.

Друкується за рішенням методичної ради
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
(протокол № 3 від 17 травня 2023 року).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ЗМІСТУ І ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ	5
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ.....	7
2.1 Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів	7
2.2. Види оцінювання.....	9
2.3. Поточне оцінювання	9
2.4. Тематичне оцінювання	9
2.5. Підсумкове оцінювання учнів.....	9
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І МЕТОДИ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ОСНОВ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ	11
РОЗДІЛ 4.МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ.....	16
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ З ОСНОВ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	20
РОЗДІЛ 6. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І СУТНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНО- ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ.....	23
РОЗДІЛ 7. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ	27
РОЗДІЛ 8. ПОМИЛКИ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПЕРШОЇ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ	28
ДОДАТКИ.....	47
Додаток А	47
Додаток Б.....	62
Додаток В	85
Додаток Г	111

ПЕРЕДМОВА

Знання з основ медичних знань як розділу предмета «Захист України», учні набувають тільки в школі, (якщо вони, звичайно, не вивчатимуть цей предмет далі – у ВНЗ). З цими знаннями вони підуть у життя. Його здоров'я, особисті успіхи, користь, яку він може дати суспільству, багато в чому залежать від знань з основ медичних знань та практичних навичок, набутих на цих уроках.

Щоб прищепити учням любов до даного предмета необхідно регулярно проводити теоретичні і практичні заняття за заздалегідь складеним планом, старанно перевіряючи виконання домашніх завдань.

Необхідно з перших уроків привчати учнів до пильного спостереження за своїм здоров'ям та самопочуттям своїх однокласників, до величезної важливості дрібниць, до правильної оцінки всяких відхилень від норми, до регулярної реєстрації даних, отриманих на заняттях під час роботи. Систематичні теоретичні і практичні заняття допомагають учням глибоко, свідомо засвоїти навчальний матеріал.

Із зауваженнями і пропозиціями просимо звертатися на кафедру теорії і методики фізичного виховання (факультет фізичного виховання) Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

РОЗДІЛ 1. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ЗМІСТУ І ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робоча програма розділів: «Основи медичних знань»; «Домедична допомога у надзвичайних ситуаціях»; «Домедична допомога хворим і догляд за хворими» дисципліни «Захист України».

Мета:

формування системи основ медичних знань і домедичної допомоги як ланки невідкладної допомоги в надзвичайних ситуаціях та в умовах воєнного часу, наукового підходу до пошуку шляхів збереження здоров'я і корекції загрозливих для життя станів людини, патріотичного мислення і культури.

Завдання:

- знати вплив уражуючих чинників надзвичайних ситуацій на людину, медичну характеристику ураження людей від дії стихійного лиха, виробничих аварій і катастроф, уражуючих чинників зброї масового ураження, запалювальних і сильнодіючих отруйних речовин (СДОР) та індивідуальні засоби захисту від них, вимоги безпеки під час дій на зараженій місцевості.

- вміти користуватися засобами індивідуального захисту, використовувати захисні властивості місцевості, діяти в умовах надзвичайних ситуацій, проводити часткову санітарну обробку;

- набути первинних навичок у користуванні індивідуальними засобами захисту;

- сформувати систему понять про здоров'я людини, критерії здоров'я;

- забезпечити розуміння загальних закономірностей дії екологічних чинників на організм людини на різних етапах онтогенезу, дії екологічних чинників на різних рівнях інтеграції (популяції, екосистемному, біосферному);

- пояснити вплив навколишнього середовища на організм людини;

- визначити загрозливі для життя чинники, що визначені Всесвітньою організацією охорони здоров'я;

- засвоїти вплив уражуючих чинників надзвичайних ситуацій на людину;

- розвинути здібності до творчості, зокрема до науково-дослідної роботи, і сформувати мотивацію до самостійного пошуку знань про здоров'я людини та критерії його збереження.

Програма розділів: «Основи медичних знань»; «Домедична допомога в надзвичайних ситуаціях»; «Домедична допомога хворим і догляд за хворими» дисципліни «Захист України» охоплює найбільш важливі і актуальні проблеми здоров'я людини та його збереження у надзвичайних ситуаціях, базується на знаннях, отриманих під час вивчення дисциплін морфофізіологічного циклу і передбачає формування цілісної системи знань і понять про здоров'я і критичні системи організму людини.

Зміст зазначених розділів дисципліни «Захист України», побудований на основі інтеграції медичних, біологічних і екологічних знань про людину. Вивчення основ медичних знань і надання першої допомоги людині вимагає застосування законів, закономірностей, понять, прийнятих в медицині, біології, екології, теорії еволюції, генетиці, хімії. Принцип системності забезпечує побудова змісту дисципліни як цілісної системи.

Зміст дисципліни розподіляється між теоретичними, практичними заняттями і самостійною роботою на основі принципів доповнюваності і єдності теорії і практики.

На теоретичних заняттях обговорюються загальні теоретичні положення основ медичних знань і першої допомоги, екології людини, на практичних заняттях розбираються конкретні теми і розділи дисципліни.

На самостійне вивчення виносяться питання, пов'язані з використанням додаткової наукової літератури, підготовкою доповідей, написанням реферату і виконанням творчого завдання, тобто такі види навчальної діяльності, які максимально стимулюють самостійність і творчу активність учнів.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Особливістю предмету «Захист України» є його спрямованість на підготовку учнів до військової служби та виконання військових обов'язків у запасі, дій у надзвичайних ситуаціях. Отже, об'єктами навчальних досягнень учнів є не тільки якісні знання навчального матеріалу, а й набуття практичних умінь і навичок з основ військової справи, цивільного захисту, медичних знань і першої допомоги.

Тому оцінюванню підлягає:

- рівень засвоєння учнями знань з предмету під час усного чи письмового опитування, тестування;
- рівень сформованості вміння застосовувати знання під час практичних занять, у ході яких учні виконують підготовчі, початкові та навчальні вправи, прийоми і способи тактичних, вогневих дій та дій у надзвичайних ситуаціях;
- рівень володіння практичними вміннями та навичками, що виявляються під час виконання нормативів, контрольних вправ (занять).

2.1 Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів

І. Початковий

1 бал: Учень може розрізнити об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи. Володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, що відтворюються учнем окремими словами чи реченнями. З постійною допомогою викладача, виконує лише фрагменти практичних завдань.

2 бали: Учень фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхневі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність викласти думку на елементарному рівні, має елементарні навички, практичні завдання виконує лише з допомогою викладача.

І. Середній

3 бали: Учень відтворює менше половини навчального матеріалу, за допомогою викладача виконує елементарні завдання, розрізняє елементи техніки виконання нормативних вимог і здатний виконати незначну їх частину.

4 бали: Учень знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворювати його не в повному обсязі відповідно до тексту підручника або пояснення викладача, його вміння і навички дають змогу виконувати практичні дії на рівні нижчої межі середнього рівня нормативного часу.

II. Середній

5 балів: Учень розуміє основний навчальний матеріал, здатний дати визначення понять, але допускає помилки. За допомогою викладача може логічно відтворювати значну його частину, його уміння і навички дають можливість виконувати практичні дії на рівні середньої межі нормативного часу.

6 балів: Учень виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, відповіді його правильні, він може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, за допомогою викладача може його аналізувати, порівнювати та робити висновки, здатний виконувати контрольні нормативи на рівні вищої межі середнього нормативного часу.

7 балів: Учень виявляє знання і розуміння переважної більшості навчального матеріалу, здатний застосовувати його на рівні стандартних вимог, частково контролювати власні навчальні дії, рівень практичних умінь і навичок дає змогу виконувати нормативи на рівні нижчої межі достатнього нормативного часу.

III. Достатній

8 балів: Знання учня достатньо повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, вміє аналізувати, робити висновки. Самостійно застосовує теоретичні знання для виконання практичних завдань. Виконує нормативи на рівні середньої межі достатнього нормативного-часу.

9 балів: Учень вільно володіє вивченим матеріалом, вміє узагальнювати інформацію, застосовує її на практиці, рівень умінь і навичок під час виконання нормативів відповідає вищій межі достатнього нормативного часу.

10 балів: Учень володіє глибокими, міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях. Виявляє творчі здібності, самостійно визначає певну мету власної пізнавальної діяльності, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх у ході вирішення поставлених завдань. Нормативи виконує на рівні нижчої межі в и с о к о г о 11 рівня.

IV. Високий

11 балів: Учень володіє узагальненими знаннями з предмету, вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності без допомоги викладача, знаходить джерела інформації та використовує отримані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності. Нормативи виконує на рівні середньої межі високого нормативного часу.

12 балів: Учень має системні знання, виявляє здатність приймати творчі рішення, самостійно розвиває власні здібності і нахили, вміє самостійно здобувати знання, рівень умінь і навичок дає змогу виконувати

нормативи на бездоганному рівні та зі значним перевищенням високого рівня нормативного часу.

2.2. Види оцінювання

Основними видами оцінювання є: поточне; тематичне; підсумкове за семестр, перший і другий рік навчання та навчально-польові збори (заняття).

2.3. Поточне оцінювання

Здійснюється на всіх етапах навчальної діяльності у формах: опитування учнів на предмет засвоєння навчального матеріалу; тестового контролю; виконання учнями нормативних прийомів і вправ, письмових робіт; створення навчальних комп'ютерних (та інших видів) моделей бойових дій і надзвичайних ситуацій, навчальних макетів (мішеней). Необхідність поточного оцінювання визначає викладач.

2.4. Тематичне оцінювання

Тематичне оцінювання є обов'язковим для кожного розділу, оскільки основною структурною одиницею предмета є тема.

Оцінка за тему виставляється шляхом узагальнення поточних оцінок за тему з урахуванням оцінок за виконання нормативних прийомів і вправ, письмових робіт, за створені навчальні моделі (макети).

2.5. Підсумкове оцінювання учнів

2.5.1. Підсумкова оцінка за семестр, перший рік навчання, підсумкова оцінка за навчально-польові збори виставляється шляхом узагальнення тематичних і семестрових оцінок.

2.5.2. Підсумкова оцінка за другий рік навчання з предмету визначається виходячи з оцінок за семестри другого року навчання і навчально-польові збори (практичні заняття у лікувально-оздоровчому закладі, далі — заняття):

- 12 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), — 12 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 9 балів;
- 11 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), — 11 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 8 балів;
- 10 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), — 10 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 7 балів;
- 9 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), — 9 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 6 балів;
- 8 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), — 8 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 5 балів;

- 7 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— 7 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 4 бали;
- 6 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— не менша за 6 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 3 бали;
- 5 балів, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— не менша за 5 балів, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 2 бали;
- 4 бали, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— не менша за 4 бали, а за перший і другий семестри року навчання не більше однієї оцінки 1 бал;
- 3 бали, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— не менша за 3 бали, а за перший і другий семестри року навчання не більше ніж 1 бал;
- 2 бали, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— не менша за 2 бали, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 1 бал;
- 1 бал, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття),— не менша за 1 бал, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за 1 бал.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І МЕТОДИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ОСНОВ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ

Основними принципами навчання в школі є такі: науковість, послідовність у накопиченні знань, свідоме, активне засвоєння матеріалу за участю логічного мислення учнів, доступність тлумачення, відповідність методів щодо віку і рівня розвитку учнів; наочність у навчанні і вихованні, контроль засвоєння учнями матеріалу і закріплення знань; захоплення вчителем своїм предметом і виховання любові й поваги до дисципліни, яка вивчається; особистий його приклад.

Зрозуміло, що цими принципами не вичерпується все те, на чому ґрунтується робота вчителя, який викладає предмет «Захист України». Навчання – це мистецтво, це нескінченні пошуки, дивовижні знахідки, розчарування і величезне задоволення. Любов до своєї науки, до дітей, до людей, які прагнуть до знань, завжди підкаже вчителю правильний шлях.

Науковий рівень знань має вирішальне значення. Науковість шкільного предмету «Захист України» повинна задовольняти запити сильних учнів і дати можливість зрозуміти необхідний навчальний матеріал іншим учням.

Необхідно, щоб кожен учень прагнув знати більше. Цього досягають суворо індивідуальним підходом до кожного учня – вивченням його інтересів і можливостей.

Важливо вчасно помітити інтерес учня під час заняття, залучити його до обговорення – розвинути дослідницькі здібності. Вчитель повинен заохочувати, відзначати будь-який прояв любові, інтересу до свого предмета. Якщо учень розповідає щось із свого досвіду, слід його вислухати, відповісти на запитання, підтримати вогник.

Наприклад часто під час розгляду теми про першу допомогу при травмах, учні згадують про свої травми і ушкодження, розповідають про причини, що призвели до травм, згадують основні ознаки, симптоми, враження.

Важливість обговорення такого особистого досвіду важко переоцінити. Такі щирі розповіді сприяють кращому засвоєнню учнями теоретичного матеріалу і підвищують значущість опанування практичними навичками в наданні першої медичної допомоги.

Звичайно, цим не вичерпується все те, що необхідно для підвищення успішності, для активізації учнів. Найголовніше – урок, який не залишає жодного байдужого погляду, урок, який дає знання, потрібні і зрозумілі, уважне, бережне ставлення до особистості учня.

Найскладніші проблеми сучасних уявлень про першу медичну допомогу при травматичних ушкодженнях можна викласти в доступній

формі. Простота пояснення – результат великої роботи вчителя над матеріалом уроку.

Пояснювати доступно – значить спиратися на відомості, на той досвід, який є в аудиторії. Вчитель повинен знати можливості, рівень розвитку кожного учня даного класу.

Доступність, науковість курсу досягається великою мірою послідовністю, систематичністю навчання. І. П. Павлов писав про це у своєму листі до молоді: «З самого початку своєї роботи привчіть себе до суворої послідовності в нагромадженні знань. Вивчіть ази науки перш ніж пробувати зійти на її вершини. Ніколи не беріться за подальше, не засвоївши попереднього».

Цього принципу можна додержувати до кінця лише тоді, коли є суворості у викладанні всіх дисциплін біологічного профілю. Вчитель предмету «Захист України» повинен систематично цікавитись тим, як викладають на уроках біології будову і функції організму людини, які знання отримують учні, на які можна спиратися при вивченні третього розділу «Основи медичних знань» предмета «Захист України» для дівчат 10-11 класів..

У цьому розділі викладаються основи законодавства України про захист життя і здоров'я людей, відомості про основні системи організму людини, ушкодження організму від уражаючих факторів надзвичайних ситуацій та захворювання, структура домедичної допомоги.

Завдання навчання: знати системи організму, критичні для життя людини, основні ушкодження та захворювання організму людини, структуру домедичної допомоги.

Під час подання навчального матеріалу особлива увага приділяється засвоєнню учнями функціонування критичних систем організму людини в умовах дії на них уражаючих чинників надзвичайних ситуацій. Під час розгляду захворювань організму людини звертається увага на хвороби дихальної та серцево-судинної систем, як критичних систем для життя людини.

Без засвоєння матеріалу про клітину і тканину, орган, систему органів, основ нейро-гуморальної регуляції важко переходити до вивчення основ медичних знань.

Слід з'ясувати, наскільки учні засвоїли попередній матеріал, щоб можна було на його основі подавати наступний. Нове на уроці повинне бути погоджене з пройденим матеріалом, бути результатом розвитку попередніх знань.

Цього принципу дотримуються програма і підручник «Захисту України» для дівчат 10-11 класів. Найбільш загальні відомості, що стосуються всіх питань будови і функцій організму, розглядаються на початку курсу. Цьому присвячений четвертий розділ «Домедична допомога у надзвичайних ситуаціях».

Основною метою навчання є підготовка учнів до надання першої медичної допомоги постраждалим в умовах надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу. У розділі подається домедична допомога при отриманні механічних травм, радіаційних уражень та різноманітних отруєнь і укусів.

Найважливішим моментом усього викладання є піклування про свідоме, активне засвоєння учнями програмного матеріалу.

Формальні знання, не пов'язані з суміжними науками, з життєвим досвідом, формальне засвоєння матеріалу, наприклад, про користь ліків, вітамінів, сонця, часто призводять до зловживань цими корисними факторами і перетворення їх з лікувальних на шкідливих.

Кожне теоретичне положення повинно бути аргументоване. Для кращого засвоєння доцільно завжди наводити приклади з життя, зрозумілі учням. Велике значення в свідомому засвоєнні учнями матеріалу має систематична вимога вчителя, щоб учні самі наводили приклади для підкріплення тієї чи іншої думки.

Це – важливий момент активності учнів. Поєднання «голови з руками», як говорив І. П. Павлов, – один з найкращих засобів добитися свідомого засвоєння. Практичні заняття дають можливість зрозуміти процеси, що відбуваються в організмі людини під час надзвичайних ситуацій і свідомо засвоїти алгоритм надання першої медичної допомоги в залежності від характеру ушкоджень.

Активність учнів треба виховувати. Якщо вони не задають запитань, не шукають прикладів, які ілюструють те чи інше положення, треба так побудувати свою розповідь (урок), щоб запитання стали майже неминучими. Не до кінця розповісти про цікавий факт, піддати сумніву той факт, що навряд чи вони зможуть спостерігати, підмічати зміни функцій організму.

Наприклад, розповідаючи про досягнення сучасної медичної науки в галузі реанімації, можна сказати, що багато чого з фантастики В. Беляєва перетворено в життя, але не сказати, що саме (оживлення частин тіла, приживлення другої голови і т.д.). Учні обов'язково зададуть запитання. Поступово це стане потребою.

Ще приклад. Розповідаючи про догляд за хворим (Розділ 5 «Домедична допомога хворим. Догляд за хворим»), учитель наводить приклади з життєвих ситуацій, коли необхідно надати допомогу хворій людині в здійсненні гігієнічних процедур, вживанні їжі, зміні білизни. А закінчує словами: «Вам, діти, мабуть не доводилось спостерігати як доглядають за хворим?». Піднімається ліс рук, бо неможливо уявити нормальну дитину, яка б не помітила, як дбайливо доглядала за нею матуся або бабуся під час хвороби на грип і т.ін.

Активність учнів підвищується будь-якою захоплюючою самостійною результативною діяльністю – розумовою чи фізичною. І предмет «Захист України» для дівчат 10-11 класів в цьому розумінні є дуже показовим. Опрацювання і доведення до досконалості алгоритмів

надання першої допомоги здійснюється учнями з великим задоволенням і цікавістю. Виконання нормативів з надання домедичної допомоги саме і сприяє підвищенню активності учнів під час вивчення основ медичних знань.

Впевненість у тому, що знання, здобуті в школі, потрібні будуть в майбутньому, організує мислення учнів.

Закріплювати знання можна традиційним фронтальним опитуванням після викладу нового матеріалу й відповіді вчителя на запитання учнів про незрозуміле.

Можна закріплювати матеріал у вигляді письмових завдань учням. Після пояснення нового матеріалу їм пропонують відповісти на декілька запитань протягом не більше, ніж 10 хвилин.

Крім опитування, що проводиться на початку уроку, як засіб контролю можна використати перевірку зошитів учнів усього класу або в окремих учнів.

Індивідуальні завдання додому також дадуть можливість перевірити знання учня і поставити додаткову оцінку, що іноді дуже важливо, а також привчає учнів до самостійної роботи. Індивідуальні завдання можуть мати реферативний, дослідницький характер.

Описові, рефератні завдання присвячуються, як правило пам'ятним датам, успіхам науки і мають бути пов'язані з матеріалом навчальної програми. Дослідницькі завдання учні виконують самостійно вдома (вимірюють свої окремі показники роботи систем організму тощо).

При цьому складається план досліду, ставляться мета і завдання. До плану входять такі пункти: тема (назва досліду); мета і завдання; необхідне обладнання; хід роботи і форма обліку результатів; висновки; список літератури.

Вміння спостерігати, помічати не приходить саме собою. Вчитель з перших днів своєї роботи привчає учнів до спостережливості, до потреби пояснити явища, факти, зрозуміти їх суть, взаємозв'язок.

Здатність учнів аналізувати, розчленовувати складний фізіологічний процес на складові елементи з тим, щоб на основі аналізу зробити узагальнення, дійти до висновків – також результат копіткої праці вчителя, результат впливу особистим прикладом.

Без аналізу явищ неможливо знайти потрібні фактори, виявити причинно-наслідкові взаємозв'язки між окремими ланками ланцюгового процесу – реакції організму.

Такі дослідження окремих властивостей свого організму займають особливе місце в навчальному процесі. Звичайно, не можна проводити «на собі» так званих негативних експериментів, наприклад, перевіряти, як впливає на підготовку домашніх завдань слухання музики, зменшення тривалості сну тощо. Такі дослідження шкідливі для здоров'я.

Як окремі дослідження свого організму використовують антропометричні вимірювання. Для антропометричних вимірювань можна рекомендувати такі теми:

1. Добові коливання зросту учнів (робота із зростоміром).
2. Вплив фізичної культури на життєву ємкість легень (підібрати порівняно слабких учнів, які тільки починають займатись фізичною культурою) – спірометрія.
3. Зміни сили м'язів в учнів, які систематично тренуються (динамометрія).
4. Зміна температури тіла протягом доби (термометр).

Антропометричні вимірювання дають учням реальні відомості про кількісні зміни в організмі. Учні привчають до самоконтролю за фізичним розвитком і станом здоров'я.

Всю дослідницьку роботу в школі необхідно погоджувати з шкільним лікарем.

У програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з предмету «Захист Вітчизни» (10-11 класи) рекомендованої Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-6881 від 14.08.2009) зазначено, що перевірка рівня знань, умінь і навичок учнів здійснюється в ході викладання навчального матеріалу у навчальному закладі та під час занять у лікувально-оздоровчому закладі.

Для контролю успішності доцільно організувати заліки для отримання тематичної атестації. Така атестація проводиться як протягом уроку, так і в кінці його.

Наприклад, довільною бесідою вчителя з учнем і одночасним переглядом робочого зошита з предмету. Можна запропонувати попутно визначити алгоритм надання першої допомоги з тих чи інших ушкоджень, назвати основні показники функції серця і дихання в нормі та як їх можна визначити і показати це.

Така атестація урізноманітнює методи контролю і дозволяє перевірити більш ґрунтовно ступінь підготовленості учнів з предмета. Звичайно, основними в атестації учнів з основ медичних знань є показники виконання нормативів, що передбачені програмою предмету «Захист Вітчизни».

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ І ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Способи навчання поділяються на методи, прийоми. Прийом – це категорія дрібніша, але майстерно розроблений прийом можна зробити методом. Наприклад, використання таблиці на уроці є методичним прийомом. Але вчитель може весь урок з третього розділу «Основи медичних знань і домедичної допомоги» побудувати на роботі з таблицями і добитися успіху.

Наприклад, під час вивчення Теми 3.3. «Основні системи організму людини, їх функції», розглядаючи питання: будова організму людини; клітини, органи та системи організму людини; основні системи організму, їх складові частини та функції; критичні системи організму – можна дати учням самостійне завдання, керуючи їх роботою над таблицями.

Тут прийом став методом проведення уроку. Все залежить від творчої фантазії вчителя, його прагнення урізноманітнити методи, прийоми з тим, щоб урок завжди був свіжим, цікавим, легко засвоюваним.

Методи можна поділити на три групи, але будь-яка класифікація методів не відображає всієї різноманітності, всіх можливостей навчальної роботи.

Перша група – це методи усного викладання – розповідь (лекція), бесіда. Друга – методи безпосереднього, наочного навчання – проведення дослідження, використання таблиць, екскурсії, демонстрація відеоматеріалів.

Третя група – методи самостійної роботи учнів, які часто збігаються з попередніми (більш, або менш самостійні дослідження, екскурсії, робота з таблицями тощо).

Всі методи можна використати як на уроці, так і в позакласній роботі. Наприклад, можна організувати екскурсію на станцію переливання крові і провести в позаурочний час лекцію-бесіду про необхідність раціональної організації праці і відпочинку для забезпечення високого рівня працездатності протягом всього навчального року.

Новий матеріал на уроці можна викладати кількома методами і прийомами. На уроці по вивченню критичних систем організму можна використати розповідь, бесіду, таблиці, відеоматеріали, дослідження на собі, запис у зошитах.

Різноманітність методів не повинна бути самоціллю. Все має бути підпорядковане одному – краще, дохідливіше і цікавіше подати матеріал.

Важко перелічити всі методи, а тим більше прийоми, навчання. Та головне – показати на прикладах, як народжуються, створюються нові

прийоми, методи. Адже часто це відбувається прямо на уроці, всупереч плану.

Кожний метод конкретизується, живе в прийомах. Розповідати на уроці можна по-різному, показувати – також. Як розповісти, показати, як поєднати методи один з одним – усе це прийоми.

Новий матеріал подається здебільшого методом розповіді з використанням різних наочних засобів, з елементами бесіди.

Розповідь з основ медичних знань і допомоги дуже легко зробити захоплюючою, дохідливою, корисною з навчально-виховного погляду. Це досягається добором навчального матеріалу, живих прикладів, організацією дослідних і наочних засобів.

Зрозуміло, невміла розповідь, навіть у поєднанні з цікавими відеоматеріалами, так само, як і невміле використання таблиць, препаратів, роздавального матеріалу – нічого не дають.

Переривати розповідь слід тільки для того, щоб використати якийсь додатковий засіб впливу (показати препарат, дослід). Тривалі паузи, кваплива мова, велика кількість слів-паразитів (розумієте, взагалі, ось, значить, ми бачимо і т. д.) справляє гнітюче враження, псує цікавий урок. Не можна відвертати увагу мораллю, дріб'язковими зауваженнями.

Якщо учень порушує дисципліну, досить повернути голову в його бік, неперериваючи розповідь (в крайньому разі – невелика пауза і спокійний виразний погляд). Краще зробити паузу на цікавому місці – в цьому разі нетерпіння тих, хто уважно слухає розповідь учителя, добре вплине на порушника дисципліни.

Вчитель повинен добиватися уваги класу не стільки каральними заходами, скільки високою якістю своєї розповіді, зв'язком її з життям. Надзвичайно важливо поєднати розповідь з іншими методами. Слід заздалегідь продумати, в якому місці буде задане запитання класу, коли підійти до таблиці, намалювати схему на дошці, провести дослід.

Лекція на уроці в 10-11 класі нічим не відрізняється від розповіді. Лекція також повинна бути жвавою, з використанням різних наочних засобів аж до демонстраційних дослідів. Елемент бесіди під час лекції відпадає.

Лекції дають можливість дати значно більше цікавих відомостей. До лекцій учнів 10-11 класів треба привчати поступово. Половину занять можна проводити за типом уроків-лекцій.

Дуже корисно запропонувати учням вести конспекти лекцій. Це якоюсь мірою підготує учнів до навчання у вузі, прищепить навички вибирати з безлічі матеріалу головне, узагальнювати. Конспекти вчитель перевіряє і обговорює з учнями, дає поради, як краще їх вести.

Бесіду на уроках з основ медичних знань і домедичної допомоги можна рекомендувати для уроків, якими закінчуються великі розділи, такі як розділ 9 - «Основи цивільного захисту», розділ 3 - «Основи медичних знань і домедичної допомоги», розділу 4 - «Домедична

допомога у надзвичайних ситуаціях» для перевірки засвоєння і закріплення матеріалу.

Запитання до класу на уроці займають у 10-11 класах не таке важливе місце, тому, що вимагають багато часу, хоча, звичайно, елементи бесіди також потрібні. Завжди необхідно виходити з конкретних умов.

Якщо вчитель має на меті перевірити засвоєння учнями навчального матеріалу, він використовує бесіду. Тільки товариська, щира розмова зможе зблизити вчителя і учня, дати можливість стати вчителем-вихователем у повному розумінні слова.

Практичні заняття також поєднують у собі різні методи. Але тут переважає елемент самостійності. Щоб самі учні змогли щось самостійно зробити, необхідно розповісти їм, показати, що досягається різними прийомами, виходячи з конкретних умов. Якщо робота невелика, то інструктаж можна дати перед роботою.

В протилежному випадку інструктаж необхідно давати частинами відповідно до етапів роботи. На практичних заняттях використовують також бесіду. Адже в кінці уроку необхідно обговорити результати роботи, перевірити, якою мірою досягнута мета заняття.

Ведення зошитів, як метод самостійної роботи учнів, можна застосовувати в комбінації з іншими (на уроці і вдома). Старанне виконання малюнків, записів з практичних занять має велике виховне значення.

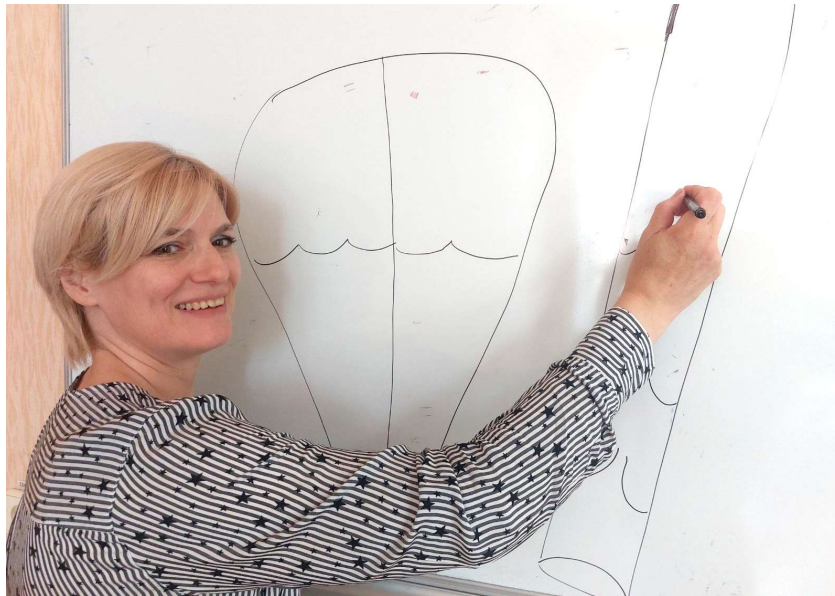
На кожному уроці необхідно так чи інакше використовувати зошит. Складання узагальнюючих порівняльних таблиць при закінченні вивчення розділу розвиває в учнів мислення. Наприклад, закінчуючи розділ 3 - «Основи медичних знань і домедична допомога», доцільно запропонувати учням заповнити таку таблицю узагальнюючого характеру:

Вид кровотечі	Ознаки	Перша допомога

Аналогічну таблицю можна запропонувати учням підготувати для підсумку вивчення ран і травм.

Важливою частиною роботи з зошитами є складання графіків, виконання малюнків.

Малювання також чудовий спосіб закріплення знань. Звичайно, не варто витрачати час на малювання флаконів з лікарськими препаратами. Під час вивчення теми 3.3. - «Основні системи організму людини, їх функції. Критичні системи організму», бажано намалювати схеми дихальних шляхів, кіл кровообігу, будову серця. Доцільно використати так званий динамічний малюнок, який доповнюється в міру розповіді вчителя.

Перш ніж малювати, треба попередити учнів, щоб вони намітили місце в зошиті, щоб малюнок був правильний композиційно і з наукового боку. Наприклад, під час вивчення органів дихання вчитель, починаючи з носової порожнини, поступово, по етапах домальовує наступні частини. Методично це більш раціонально, ніж подання готового вже в усіх деталях малюнка (статичного). Малюнок допомагає уникнути багатослів'я, заощаджує час.

Методи наочного навчання (використання таблиць, відеоматеріалів, практичні заняття) безпосередньо пов'язані із здатністю учнів спостерігати. Тому вчитель привчає учнів надавати значення кожній дрібниці, штриху.

Цікавий виклад матеріалу привертає увагу учнів, виховує в них здатність помічати, аналізувати, узагальнювати.

Визначаючи метод, прийом, враховують підготовку учнів, особливості навчального матеріалу, мету уроку.

Урок з теми 3.2. – «Здоров'я людини і навколишнє середовище» можна провести методом бесіди.

Кожен учень поінформований про шкідливі наслідки забруднення довкілля. Тут можна запропонувати учням проаналізувати стан навколишнього середовища, виявити основні забруднювачі, з'ясувати, які шкідливі впливи на організм людини вони здійснюють, особливу увагу слід звернути на шкідливість забруднення довкілля для дітей. Далі необхідно чітко визначити загрозливі для життя людини фактори, які визначені Всесвітньою організацією охорони здоров'я.

Потім необхідно розглянути вплив уражуючих чинників надзвичайних ситуацій на людину.

Урок з теми 3.1. – «Основи законодавства України про охорону здоров'я людини» раціонально провести методом лекції з демонстрацією основних правових документів нормативно-правової бази про захист життя і здоров'я людини в Україні.

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ З ОСНОВ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Урок з основ медичних знань і допомоги повинен бути організований за загальними принципами. Кожний урок з основ медичних знань і допомоги має певну навчально-виховну мету. Готуючись до нього, вчитель повинен продумати, що і як він подаватиме учням, визначити обсяг матеріалу даної теми, продумати виховні моменти – формування патріотизму. Заздалегідь приготувати наочні посібники, вирішити, що і як малюватиме і писатиме на дошці. Старанно приготувати усний ілюстративний матеріал – цікаві факти з життя.

Добираючи матеріал, його зміст, обсяг, необхідно мати на увазі конкретну аудиторію, її рівень підготовки, інтереси. Уроку взагалі, без урахування конкретних умов, не може бути.

Учитель використовує всі можливості, щоб урок був захоплюючим, корисним, максимально насиченим практичними навичками. До відомостей стабільного підручника необхідно додати цікаві дані з інших джерел. Іноді раціонально зовсім не звертатися до підручника, а матеріал цілком почерпнути з додаткової літератури. А відповідний розділ учні вивчають самостійно.

Це роблять у тому випадку, коли матеріал уроку більш фізіологічний, ніж анатомічний, коли функціональні відомості дають змогу розширити фактичний матеріал, добрати цікаві приклади, чого немає в підручнику.

Наприклад, в темі 3.4. – «Захворювання основних систем організму людини» раціонально на широкому фактичному матеріалі показати загально біологічне значення захворювань серцево-судинної системи, пристосувальний характер функції серцево-судинної системи до фізичних і психічних навантажень.

Приклади слід брати безпосередньо в класі, запропонувавши провести прості функціональні проби з дозованим фізичним і розумовим навантаженням. Під час виконання простих тестових завдань учні на власному досвіді мають змогу побачити, як змінюються показники функції серця порівняно із станом динамічного спокою.

Далі порівняти рівень змін показників функції серця у тренуваних учнів і в нетренуваних, у хлопчиків і дівчаток і зробити висновок про необхідність регулярних занять фізичною культурою, так як при цьому знижується фізіологічна вартість навантаження.

Слід крок за кроком формувати правильне фізіологічне уявлення про причини розвитку гострої серцево-судинної недостатності: інфаркт міокарда, стенокардію. Необхідно сформулювати чіткі уявлення в учнів про відмінності гострої серцевої недостатності і гострої судинної недостатності: колапса і запаморочення так як на цих відмінностях

базується перша допомога. Звичайно, оперувати необхідно лише доступними фактами.

Добираючи матеріал, слід орієнтуватися як на сильних, так і на слабких учнів. Викладати основи надання першої допомоги під час гострої серцевої недостатності і гострої судинної недостатності необхідно на сучасному рівні з урахуванням останніх досягнень медицини, біохімії, біофізики. Так, розповідаючи про гостру серцеву недостатність та основи реанімації неможна залишит без уваги сучасні уявлення про біоелектричні явища в міокарді.

Розповідаючи про гостру серцеву недостатність та гостру судинну недостатність необхідно пояснити учням в чому їх різниця, що лежить в основі цих розладів, які наслідки для функції організму в цілому вони можуть викликати та визначити чіткий алгоритм надання першої допомоги з фізіологічним обґрунтуванням необхідності вживання тих або інших заходів.

Необхідно формувати в учнів свідоме та відповідальне ставлення до заходів першої допомоги, чітке уявлення про основні фізіологічні механізми, на корекцію яких спрямовані заходи першої допомоги.

Для більш раціональної фізико-хімічної та біологічної інтерпретації фізіологічних процесів, що лежать в основі тих або інших гострих розладів функцій організму людини в надзвичайних ситуаціях мирного або воєнного часу, необхідно частіше спілкуватися з викладачами біології, хімії, фізики для ефективного використання міжпредметних зв'язків.

Особливе місце на уроках з основ медичних знань і допомоги займає зв'язок з практичною медициною. Особливу увагу слід приділяти основам гігієни, профілактиці, а не описові жаклих хвороб. Більше наводити прикладів з життя, коли людина, спираючись на досягнення науки, дотримується раціонального режиму праці і відпочинку і тим самим запобігає хворобам завдяки гігієні.

У підготовці до уроку вирішальне значення має складання плану-конспекту уроку, який однаково необхідний і початківцю, і досвідченому вчителю.

План-конспект містить в собі всі елементи майбутнього уроку. Не слід покладатись на свій досвід, здібності. Робота вчителя під час уроку вимагає величезного напруження, а правильно продуманий план-конспект уроку дозволяє провести урок без зайвого напруження, що дає сили для творчого ставлення до проведення уроку.

Збереження оптимальної працездатності клітин кори головного мозку вчителя під час проведення уроку звільняє енергетичні резерви для забезпечення творчого ставлення до уроку, вдосконалення його. Тільки оптимально організований план-конспект уроку забезпечить сили і натхнення для творчого піднесення на кожному уроці і збереже здоров'я вчителю.

Труднощі під час уроку виникають в тих ситуаціях, коли вчитель, внаслідок втоми або навіть перевтоми, не помітив своєчасно зміни ситуації в класі під час уроку. Більше того, внаслідок втоми клітин кори головного мозку, змінюється поріг абсолютної чутливості нервових клітин.

Іншими словами, реакція вчителя на події в класі втрачає адекватність. А цього неможна допускати, тому що внаслідок перенесеного захворювання (грип, нейроінфекції, соматичні захворювання, стан організму після вакцинації) учні в класі також можуть втрачати адекватність реакцій. І саме вчитель має першим помітити найтонші зміни в поведінці учнів, їх зовнішньому вигляді і вжити своєчасних заходів для корекції ситуації і попередження негативних наслідків.

Для такої відповідальної роботи аналізаторні системи вчителя не повинні бути втомленими, вчитель має знати, що для нього збереження власного здоров'я і адекватності реакції є необхідною запорукою успішності педагогічного процесу з одного боку і збереження здоров'я учнів з іншого.

РОЗДІЛ 6. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І СУТНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Одним з важливих напрямків реформування освіти в Україні є створення передумов для формування освіченої, творчої особистості, становлення її морального і фізичного здоров'я, виховання громадянина демократичного суспільства.

Сьогодні, над проблемами особистісно-орієнтованого навчання працюють психологи і педагоги, зокрема Г.О.Балл, І.Д.Бех, О.В.Бондаревська, С.В.Кульневич, О.М.Пехота, С.І.Подмазін, В.В.Рибалка, В.В.Сериков, А.В.Хуторський, І.С.Якиманська та інші.

Особистісно-орієнтоване навчання передбачає створення умов, за яких освітній процес стає для учня особистісно значущим. Зрозуміло, що організація особистісно-орієнтованого навчання потребує переорієнтації: від спрямованості на запам'ятовування готових знань необхідно перейти до формування особистісних новоутворень, вміння творчо навчатись, опрацьовуючи наукові знання і суспільний досвід стосовно до потреб практики.

Завдання формування особистості передбачають як головний критерій успішності навчання не лише знання, уміння, навички, функціональну підготовленість до виконання певних видів діяльності, але й виховання особистісних якостей: професійної спрямованості, суспільної активності, творчих умінь і здібностей, емоційної сфери.

В зв'язку з цим значно підвищується роль навчання в особистісному розвитку і становленні людини, в наданні їй допомоги у розв'язанні життєвих проблем, самовизначенні і самореалізації.

Основні принципи індивідуально-диференційованого підходу:

- навчальна діяльність учнів має бути мотивованою;
- засвоєння знань кожним учнем повинно відбуватися в індивідуальному темпі, на рівні складності, який обирається ним самостійно в залежності від особистих здібностей і потреб;
- можливість переходу на вищий рівень складності у будь-який час;
- у процесі навчання повинен здійснюватися постійний зворотній зв'язок між учнями й вчителем;
- широке використання нових комп'ютерних технологій у навчально-виховному процесі;
- діяльність кожного учня має бути контрольована і керована вчителем. Доведено, що ефективним слід вважати керівництво індивідуально-диференційованим навчанням учнів на основі:
- психолого-педагогічного аналізу особистісних якостей учнів;
- розробці загальної концепції диференціації змісту навчального матеріалу за обсягом та рівнем складності та його розподіл за часом, формами і методами реалізації;

- оцінки результатів і корекції знань та вмінь кожного учня.

Контроль і оцінювання знань при цьому мають бути відкритими.

Під *індивідуалізацією* слід розуміти організацію процесу навчання на основі врахування індивідуальних особливостей учнів.

Під *диференціацією* слід розуміти організацію процесу навчання за декількома різними навчальними планами, програмами, завданнями в формі окремих груп, створених на основі врахування будь-яких узагальнених індивідуальних особливостей школярів.

Диференціація навчання є варіантом індивідуалізації, способом реалізації індивідуального підходу до учнів. Відмінність диференціації від індивідуалізації полягає в тому; що врахування індивідуальних особливостей учнів здійснюється в такій формі, де учні групуються на основі будь-яких особливостей для окремого навчання в умовах класу.

Суть принципу індивідуального підходу полягає в адаптації (приспосованні) навчання до змісту і рівня знань, умінь та навичок кожного учня або до характерних для нього особливостей процесу засвоєння, або навіть до деяких стійких рис його особистості.

Основним засобом реалізації даного принципу є індивідуальні самостійні роботи, котрі виступають як дидактичний засіб організації і керівництва самостійною діяльністю учнів на всіх етапах навчання.

Під диференціацією розуміють таку систему навчання, при якій кожен учень отримує право і можливість приділяти переважну увагу тим напрямкам навчання, які найбільшою мірою відповідають його схильностям. Види диференціації: рівнева і профільна.

Серед наукових підходів до даної проблеми мають місце і такі, прихильники яких вважають врахування лише індивідуальних властивостей учнів недостатньою умовою здійснення диференціації в навчанні, але конкретних шляхів її реалізації не визначають.

Значний крок вперед в розвитку поглядів на сутність диференційованого навчання зробили науковці, які вказали на необхідність формування учнів в типологічні групи, складання для них диференційованих завдань та варіативних навчальних програм.

Слід відмітити, що у всіх без винятку наукових підходах до проблеми диференційованого навчання прослідковується одна спільна думка - врахування індивідуальних особливостей учнів, що фактично є реалізацією індивідуального підходу до навчання.

Більша частина авторів вважає реалізацію диференційованого навчання можливою лише з використанням варіативних навчальних програм, але кожен з науковців має свій підхід до створення і застосування таких програм.

Отже необхідно змінити цілі та зміст освіти, що вимагає перехід від традиційних до інноваційних форм навчання.

Одне з основних положень сучасної психолого-педагогічної науки полягає в тому, що вдосконалення процесу формування і розвитку особистості можливо лише за умови здійснення особистісно-орієнтованого

навчання, в ході якого освітній процес стає для учня особистісно значущим.

Кожного учня потрібно виховувати як активну і відповідальну особистість, яка має позитивне ставлення до праці, стратегію особистого життя і є прихильною до гуманістичних цінностей.

Сучасні завдання особистісно-орієнтованого навчання учнів можуть бути ефективно розв'язані в системі неперервної освіти та в процесі навчання, стратегія якого спирається на цілісність особистості, інтегрованість її структури.

Дослідження особистісно-орієнтованого навчання необхідно здійснювати, виходячи з тісного взаємозв'язку теорії пізнання та особистісного розвитку.

Організація особистісно-орієнтованого навчання потребує переорієнтації: від спрямованості на запам'ятовування готових знань необхідно перейти до формування особистісних новоутворень, вміння творчо навчатись, опрацьовуючи наукові знання і суспільний досвід стосовно до потреб практики.

Індивідуальний та диференційований підхід до учнів – це важлива складова частина методики навчально-виховної роботи вчителя. Щоб забезпечити високоякісне засвоєння кожним учнем основ науки у школі, треба стежити за процесом його навчання, виявити труднощі, які виникають у деяких учнів та допомагати їм ці труднощі долати. Не можна успішно проводити навчання в будь-якому класі, орієнтуючись на якогось абстрактного “середнього”, знеособленого учня.

Кожний учень в класі – це зростаюча особистість з її індивідуальними особливостями, і цим не можна нехтувати в методиці й техніці повсякденної роботи.

Індивідуальна своєрідність особистості кожного учня не надається в готовій формі, не є постійною. Вона формується в процесі виховання, під час самої шкільної роботи.

Тим більше необхідно вчителю її знати, виявити індивідуальні особливості кожного учня, щоб належно скеровувати формування підростаючої особистості.

Для правильного висвітлення питання про індивідуалізацію та диференціацію навчально-виховного процесу потрібне правильне розуміння природи індивідуальних особливостей дітей.

Ці особливості не є природженими, незмінними, вони формуються в процесі розвитку психіки кожної дитини, який здійснюється завжди в конкретних умовах навчання й виховання.

В процесі виховання дітей у родині, дитячому садку, школі складаються індивідуальні особливості інтелекту, емоцій, волі й характеру.

Отже, вікові, а значить й індивідуальні особливості психіки дітей є великою мірою результатом їх попереднього навчання й виховання.

Зокрема, ціла низка негативних індивідуальних особливостей, з якими педагогові нерідка доводиться стикатися в старшокласників, часто породжуються недоліками попередньої шкільної роботи, відсутністю диференційованого підходу до учнів з боку вчителя.

Індивідуальний підхід передбачає побудову всієї системи виховання з урахуванням фізичних і духовних своєрідностей особистості кожної дитини, що зумовлені деякими вродженими відмінностями (основні властивості нервових процесів – сила і функціональна рухливість) або тими, що виникають внаслідок специфічних умов життя дитини та особливостей її виховання й навчання.

В індивідуальному підході до учнів у процесі навчання та виховання можна виокремити два аспекти – психологічний і педагогічний. Психологічний полягає у встановленні неповторної своєрідності учня, у визначенні його ставлення до оточуючих і себе самого, особливостей суб'єктивного сприймання зовнішніх впливів і специфіки реагування на них.

Педагогічний аспект індивідуального підходу полягає у виборі таких засобів і форм впливу на учня, які найбільш відповідають його психологічним особливостям, психічному стану, настрою у даний момент і завдяки цьому забезпечують оптимальний виховний та педагогічний ефект.

РОЗДІЛ 7. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Знання конкретних труднощів учнів у навчанні з окремих предметів і їх причин є передумовою успішного здійснення індивідуального підходу до них.

Загальною передумовою успішного здійснення індивідуального підходу до учнів є вмiла, продумана організація і методика щоденної навчальної роботи вчителя з усім класом, який знає свій предмет, обмірковує кожний крок у його викладанні, легше розв'язує на практиці і проблему індивідуального підходу.

Проте, вмiючи працювати з усім класом, вчитель повинен вмiти стежити за роботою кожного учня в класі, бачити окремих учнів, працюючи з цілим класом. Уміння стежити за роботою кожного учня в класі – це початковий момент будь-якого індивідуального підходу до учнів у шкільній роботі.

У зв'язку з цим виникає питання про піднесення культури спостережливості вчителя. Із спостереженням за кожним учнем пов'язане вчасне і відповідне реагування вчителя на прояви неухважності, відхилення від роботи, які трапляються в деяких учнів.

У методиці ведення уроку слід зважати на індивідуальні відмінності учнів у темпах виконання завдань, у легкості розуміння нового матеріалу, в швидкості і якості його засвоєння, в особливостях емоційно-вольової сфери учнів, щоб якомога більше пристосувати виклад змісту уроку до індивідуальних особливостей уваги, сприйняття.

Вивчення досвіду роботи вчителів виявляє в багатьох з них, особливо в досвідчених, прекрасні зразки використання оцінки як одного із засобів індивідуального підходу до учнів.

Педагогічна оцінка має не тільки кваліфікувати виконану роботу учня, а й сприяти усвідомленню ним його досягнень і недоліків, формувати почуття відповідальності за виконання завдань, породжувати бажання далі краще вчитися і мобілізувати учня на здійснення цих бажань.

Тому вона повинна бути конкретною, об'єктивно справедливою, чіткою, ясною і зрозумілою для учня, тактовно поданою. Вона має стимулювати, підбадьорювати учня до подальшої роботи.

Виявляючи свої високі вимоги до учнів, не допускаючи ніякого лібералізму в оцінці якості їх роботи, вчителеві слід ці риси поєднувати з уважним, доброзичливим ставленням до учнів.

РОЗДІЛ 8. ПОМИЛКИ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПЕРШОЇ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ

Краще зовсім не знати, ніж знати погано
(Публій Овідій Назон, I століття до нашої ери).

Основи надання домедичної допомоги повинен знати кожен. Завжди потрібно бути готовим до того, що вам або людям із оточення може знадобитися допомога. Переломи, опіки, обмороження або ДТП відбуваються всюди, від них не застрахований ніхто.

Часто від умінь звичайних людей залежать життя і здоров'я постраждалих. Але все потрібно робити правильно. Часто зустрічаються випадки, коли дії в нестандартній ситуації тільки посилюють проблему.

Своєчасно надана долікарська допомога – це запорука того, що постраждалий збереже своє життя і здоров'я.

Головне завдання таких заходів полягає в підтримці стану хворого до приїзду швидкої медичної допомоги.

Важливо знати, що перша допомога не є медичною процедурою. Її може і повинна виконувати будь-яка людина, що першою опинилася на місці події.

Але не потрібно приступати до виконання маніпуляцій без повної впевненості в їх правильності.

Розглянемо найпоширеніші помилки під час надання першої допомоги, що можуть погіршити стан постраждалого або завдати шкоди здоров'ю рятівника.

Розповідаючи учням про надання першої допомоги, необхідно звернути їх увагу на те, що першу допомогу потрібно надавати **оперативно і правильно**.

Причому обидва слова тут є ключовими: іноді зволікання смерті подібне, а іноді краще нічого не робити, чим зробити і нашкодити.

Необхідно звернути увагу учнів на помилки, що допускаються під час надання першої допомоги.

1. Зайві ворушіння.

Вивчаючи надання першої допомоги при травмах слід звернути увагу учнів на те, що постраждалих в ДТП і тих, що впали з висоти до прибуття швидкої чіпати можна тільки якщо там, де вони лежать, небезпечно знаходитися фізично (будинки, що горять, або машина, дерево, що нахилилося, вода, що прибуває, і тому подібне).

Правило «**не рухай і не перевертай постраждалого без життєвої необхідності**» написано кров'ю і чорнилом, що виводять страшне слово «інвалідність». Досить сказати, що рятувальники іноді вважають за краще розбирати автомобіль навколо постраждалого, ніж силоміць витягувати його звідти.

Не потрібно також смикати зайвий раз людей з підозрою на інфаркт або інсульт. Така людина не повинна йти в стаціонар пішки навіть з підтримкою, її потрібно нести на ношах. Інакше «похід» може коштувати їй дуже дорого.

2. Вправлення «вивихів».

Розповідаючи учням про домедичну допомогу під час вивихів, необхідно підкреслити, що вправляти вивихи неможливо, крім екстремальних умов, коли людина знаходиться дуже далеко від місця надання допомоги (в умовах тайги або пустелі). Не можна вправляти самостійно те, що схоже на вивих. Тому що навіть досвідчений лікар не ризикне визначити таку травму на око.

Адекватні дії в подібній ситуації:

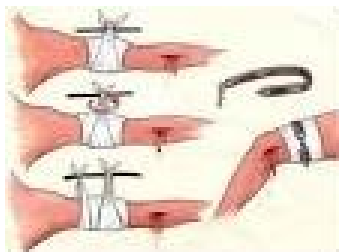
- пошкоджену кінцівку іммобілізувати (знерухомити),
- викликати «швидку» і їхати в травмпункт.

Далі необхідно звернути увагу учнів на правильність знерухомлення.

Накладення шин - це не примотування зламаної руки до прямої палиці. Необхідно мати на увазі, що під час накладання імпровізованої шини: кінцівку не можна випрямляти насильно. Її прибинтовують як є - в найбільш зручному для постраждалого положенні так, щоб було знерухомлено не тільки місце перелому, але і два, а в деяких випадках три найближчі суглоби.

Слід дати учням алгоритм правильних дій: руку або ногу потрібно фіксувати в зручному для постраждалого положенні, як правило, напівзігнутому, або в тому, яке кінцівка набула після перелому

3. Невміле джгутування.

Лікарі звертають увагу на те, що джгути (турнікети) потрібно накладати правильно і вони не завжди необхідні. Джгути використовуються тільки для припинення артеріальної кровотечі. В інших випадках потрібна проста пов'язка. Найнебезпечніше в неправильно виконаній процедурі те, що при тривалому застої крові кінцівка може відмерти. Нерідко під час вступу до лікарні передавлені руки і ноги доводиться ампутувати і людина стає інвалідом.

Розповідаючи учням про методи зупинки кровотечі, необхідно звернути їх увагу на типові помилки. Так, під час зупинки кровотеч методом накладення джгута (починаючи з «не там» і закінчуючи «надовго») робиться стільки помилок, що багато фахівців закликають

обмежуватися просто тугою пов'язкою, згинати кінцівку в суглобі, який знаходиться вище постраждалої судини, або туго тампонувати рану. В більшості випадків цього цілком достатньо. При цьому пов'язки не змінюють, а накладають одна на одну. Прибулі медики за кількістю пов'язок зможуть оперативно оцінити крововтрату.

Ну, а якщо мова йде про найстрашніші артеріальні кровотечі, не варто витрачати дорогоцінний час на пошуки джгута. Щонайшвидше перетисніть пальцями фонтан яскраво-червоної крові, інакше до моменту застосування знань з накладання джгута потерпілий може не дожити.

Необхідно наголосити, що навіть у разі артеріальної кровотечі слід пам'ятати, що розрахунковий час накладення джгута не більше 1 години взимку і 1,5-2 годин влітку. А краще незалежно від пори року розпускати джгут кожні 20 хвилин, щоб потім постраждалий не втратив кінцівку.

Слід ще раз звернути увагу учнів на те, що джгути потрібно накладати правильно і вони не завжди необхідні. Джгути використовуються тільки для припинення артеріальної кровотечі. В інших випадках потрібна проста пов'язка.

Найнебезпечніше в неправильно виконаній процедурі те, що при тривалому застої крові кінцівка може відмерти. Нерідко під час вступу до лікарні передавлені руки і ноги доводиться ампутувати і людина стає інвалідом.

Слід звернути увагу учнів, що взагалі, накладання джгута потребує спеціальної підготовки від рятувника, а дилетантам це рідко під силу. Дуже багато нюансів: фіксацію потрібно накладати не більше ніж на годину, бажано розслабляти час від часу, щоб уникнути некрозу. Краще накласти туго пов'язку і зігнути кінцівку в суглобі, розташованому вище за поранення.

Необхідно нагадати учням про необхідність особистого захисту: не допускати можливості забруднитися в крові; вона може переносити небезпечні інфекції.

4. Зупинка кровотечі з носа закиданням голови.

Розповідаючи учням про надання першої допомоги під час носової кровотечі необхідно звернути їх увагу на те, що якщо закинути голову, то кров з носа йти перестане. Ось тільки чи припиниться кровотеча? Ні. Просто кров стікатиме в носоглотку, а потім в шлунок. Ніби як нічого смертельного, але, по-перше, ми не бачимо, чи продовжується кровотеча чи ні? А по-друге, це може викликати криваве блювання.

Під час носової кровотечі адекватна допомога:

- злегка нахилити голову постраждалого вперед,
- затампонувати ніздрі чистою серветкою або ваткою, змоченою перекисом водню, а потім вже з'ясувати причину події.

5. Лікарська терапія за натхненням.

Під час розгляду питань з першої допомоги, необхідно звертати увагу учнів на правильне застосування лікарських препаратів.

Якщо людині погано, не пропонуйте їй ліки, які допомагали в аналогічній ситуації.

По-перше, абсолютно не факт, що схожі зовнішні симптоми викликані тією ж проблемою.

По-друге, ліки мають особливості застосування, протипоказання і побічні ефекти, не очевидні для людей без медичної освіти.

Найбільш часта «лікарська» помилка - пропонувати нітрогліцерин всім, хто тримається за грудну клітку. Наслідки такої допомоги можуть бути гірше, ніж можна представити, аж до різкого зниження тиску до критичного рівня. Єдине виключення: постраждалий сам просить певний препарат або інгалятор. В цьому випадку, швидше за все, він має рекомендації від лікаря, що його лікує.

6. Штучна блювота у випадках, коли її не можна допускати.

При отруєннях зазвичай радять викликати у постраждалого блювоту. Необхідно звернути увагу учнів, що цього категорично не можна робити у разі підозри на отруєння кислотою, лугом та іншими їдкими речовинами. Якщо ж блювота виправдана, то не потрібно самостійно використовувати марганцівку, соду і тому подібне. Все що потрібно – це багато теплої води.

7. У рот ложку - посилка невірна.

Розповідаючи учням про надання домедичної допомоги під час епілептичного нападу, необхідно звернути їх увагу, що застарілі рекомендації покласти ложку до рота постраждалому тільки наносять шкоду. Від ложок, викруток і навіть ножів, за допомогою яких жалісливі громадяни намагаються надати допомогу під час нападу, шкоди багато (зламані зуби і травми горла від металевих і обструкції трахеї і бронхів від крихкіших предметів), а користі зазвичай мало. Не треба зі всієї сили утримувати хвору людину під час епілептичного нападу за руки і ноги, достатньо злегка підтримати голову, що б уникнути травм, а коли судоми утихнуть повернути людину на бік.

8. Змастити опік олією.

Розповідаючи учням про надання домедичної допомоги під час термічного опіку, необхідно звернути їх увагу на шкідливість застарілих рекомендацій про змащення опіку олією, які поширені в побуті.

Ні олією, ні всілякими пантенолами змащувати свіжий опік не можна. Правильно охолоджувати уражене місце холодною водою, але тільки не хвилину-дві, а 10-15-20 хвилин.

Вивчаючи питання домедичної допомоги під час опіку необхідно пояснити учням суть процесів що лежать в основі термічної травми.

Організм людини складається з води на 80%, вона має багато властивостей, однією з яких є теплоємність, а саме здатність утримувати в собі тепло.

Що ж може відбуватися з людиною, коли вона отримує опік?

На поверхню шкіри надходить певна кількість теплової енергії, що проходить через шкіру в організм, а клітини тканин залишають енергію в собі. За логікою, після опіку потрібно – охолодити. Як завжди, багато хто так і робить, а саме, поміщають місце, яке було пошкоджено під холодну воду і тримають так пару хвилин, поки не пройде біль, після цього обробляють це місце соняшниковою олією, кефіром, або маззю, що містить пантенол. За цей малий час тільки невелика частина тепла може вийти назовні, а решта тепла залишилася усередині тканин, добре закривши її тепловою подушкою з олії або мазі, що призведе тільки до посилювання опіку.

Необхідно дати учням алгоритм надання домедичної допомоги під час термічного опіку: охолодити пошкоджене місце холодною водою на 10 хвилин довше після зникнення больового відчуття .

9. Йод в рану.

Розглядаючи тему з надання домедичної допомоги під час поранень необхідно звернути увагу учнів, що лити йод, спирт і зеленку в глибоку рану не можна – це спричинить хімічний опік поверхні рани. Ці речовини потрібні тільки для змазування подряпин і країв ран. Для промивання поверхні рани безпечніше використовувати перекис водню.

10. Стукати по спині того, хто вдавився.

Розповідаючи учням про надання першої допомоги людині, яка вдавилася, необхідно наголосити, що цей поширений спосіб не є найбезпечнішим. Давайте уявимо собі водостічну трубу і вкинемо в неї якийсь предмет. Якщо ми почнемо стукати по уявній трубці палицею, чи буде це сприяти вильоту предмету з труби вгору? У певних випадках такі удари по спині можуть сприяти ще глибшому проникненню чужорідного тіла в дихальні шляхи. Визначити чи потрапить цей випадок в категорію небезпечних заздалегідь не можна, тому краща стратегія в цьому випадку – що самому постраждалому (по можливості без паніки) нахилитися вперед і зробити декілька різких видихів. Або ті, що оточують можуть обхватити його ззаду попід пахви і натиснути на сонячне сплетення (не на груди).

Діяти потрібно швидко і рішуче. Для цього слід застосувати метод струсу грудної клітки, внаслідок чого чужорідне тіло або обернеться навколо своєї осі і відкриє прохід для повітря, або переміститься вниз по трахеї і опиниться в одному з бронхів. Це дасть постраждалому можливість дихати хоч би однією легенею.

Необхідно познайомити учнів з прийомом Хеймліха: встаньте позаду того, що вдавився і обхватіть його так, щоб складені в замок руки виявилися нижчими за мечовидний відросток постраждалого. Потім різким рухом сильно натисніть на діафрагму і одночасно вдарьте постраждалого об свою грудну клітку. Відразу після удару розтискати руки не можна, щоб у разі зупинки серця не дати постраждалому впасти.

11. Невміла серцево-легенева реанімація.

Розглядаючи серцево-легеневу реанімацію необхідно звернути увагу учнів на необхідність засвоїти ці навички правильно тому, що це дуже важливо і робити непрямий масаж серця і штучне дихання повинен уміти кожен, для цього цей важливий матеріал вивчається в школі. Але необхідно враховувати наступні зауваження:

- якщо у людини б'ється серце і промацується пульс, такі заходи не потрібні,

- сильно натискати на грудину небезпечно, можна зламати ребра.

Слід звернути увагу учнів на те, що під час проведення штучного дихання потрібно перевірити ротову і носову порожнини для виявлення чужорідних тіл (зокрема піску, землі); якщо вони є, прибрати. Інакше потік повітря «закине» частинки в органи дихання.

12. Витягання предметів з ран.

Можна дістати занозу з пальця, що злегка проколов шкіру цвях або уламок тарілки, що явно не перерізав палець навпіл. Але ніколи, у жодному випадку не можна витягувати ніякі предмети з більш-менш серйозної рани. Навіть якщо в людині стирчить шматок іржавого дроту. Це може викликати кровотечу, пошкодити нервові волокна судини. Як би страшно не виглядала людина з ножем в грудях, виймати його самому категорично не можна.

Необхідно вивчити з учнями алгоритм надання першої допомоги під час поранень:

- якщо предмет стирчить - максимально його фіксуємо;

- пов'язку накладаємо навколо нього;
- ніколи нічого з рани не дістаємо, видаляємо тільки предмети, що вільно лежать на рані.

13. Алкогольна терапія.

Необхідно звернути увагу учнів, що знеболення алкоголем, яке увійшло до фольклору міцніше, ніж хотілося б, є дуже шкідливим:

- під дією алкоголю змінюється больова чутливість, а це зайві ворухіння при переломах і утруднення в постановці діагнозу.

- більшість лікарських засобів не розрахована на одночасний прийом з алкоголем.

Слід звернути увагу учнів, що загалом, надавати долікарську допомогу іноді небезпечно - можна нашкодити. Так, у США діє закон «Доброго самаритянина», за яким людину, що надає долікарську допомогу в невідкладній ситуації не можна потім викликати до суду за можливу шкоду. А такі випадки були.

Чи означає це, що потрібно кидати того, що впав напризволяще, залишати того, що спливає кров'ю і залишатися байдужим до чужої біди? Звичайно, ні. Інша справа, що свої дії завжди потрібно порівнювати з компетентністю. А ще необхідно уважно слухати той матеріал, якому навчають на уроках з предмету «Захист України», зокрема з основ медичних знань.

14. Життя людини, яка постраждала набагато важливіше, ніж ваше власне.

Це помилка щонайміцнішим чином засіла в голови нашого старшого покоління, а винні в цьому безпосередньо література, кіно, а також ідеології радянської епохи. В ті часи вихваляли героїзм і надмірне самопожертвування. Безумовно, всі ці людські якості дуже важливі, а іноді навіть необхідні. Але на сучасному світі, цей героїзм коштуватиме життя і потерпілому, і рятівникові.

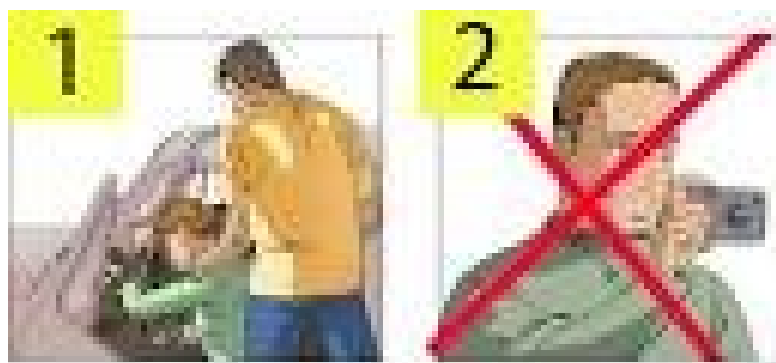
Розглядаючи питання домедичної допомоги, необхідно звернути увагу учнів на безпеку на яку може наражати себе рятівник, під час надання домедичної допомоги.

Наприклад, машина влетіла в стовп лінії електропередач. Водій без свідомості, рятівник кидається до нього і його вражає електричний струм.

В результаті в машині живий водій, який знаходиться без свідомості, а поряд з ним лежить рятівник-герой. А швидко допомогу і рятувальників ніхто не викликав.

Необхідно дати учням правильний алгоритм дії у такій ситуації: спочатку потрібно оцінити, що може загрожувати вашому життю, а потім і життю постраждалого.

15. Найголовніше постраждалого дістати.

Вивчаючи надання домедичної допомоги необхідно звернути увагу учнів на особливості її під час дорожньо-транспортних пригод. Як зазвичай буває: до того моменту, коли швидка допомога і рятувальники приїжджають на місце аварії, всі потерпілі вже покладені рядком. В той час, як дістаючи постраждалих, рятувальники «добровольці» не думають про те як обережніше це зробити, а тягнуть за руки, за ноги і взагалі за все, за що можна тільки тягнути, наносячи тим самим ще багато додаткових пошкоджень, можливо і більш серйозніших, ніж були. Людина могла спокійно відсидітися в машині і дочекатися рятувальників, які акуратно витягнули б її і поклали на носі, а потім передали лікарям. Могло пройти всього півроку в лікарні, і потерпілий знову зміг би стояти на своїх ногах, але завдяки невмілим діям добровільних рятувальників може бути інвалідність.

Далі необхідно надати учням правильний алгоритм дій під час ДТП:

- побачив, викликав рятувальників, швидку допомогу,
- відключив у пошкодженій машині акумулятор з тією метою, щоб не відбувся спалах пролитого бензину,
- якщо є кровотеча, то зупинити її,
- відгородити місце події,
- розмовляти з постраждалим до прибуття рятувальників.

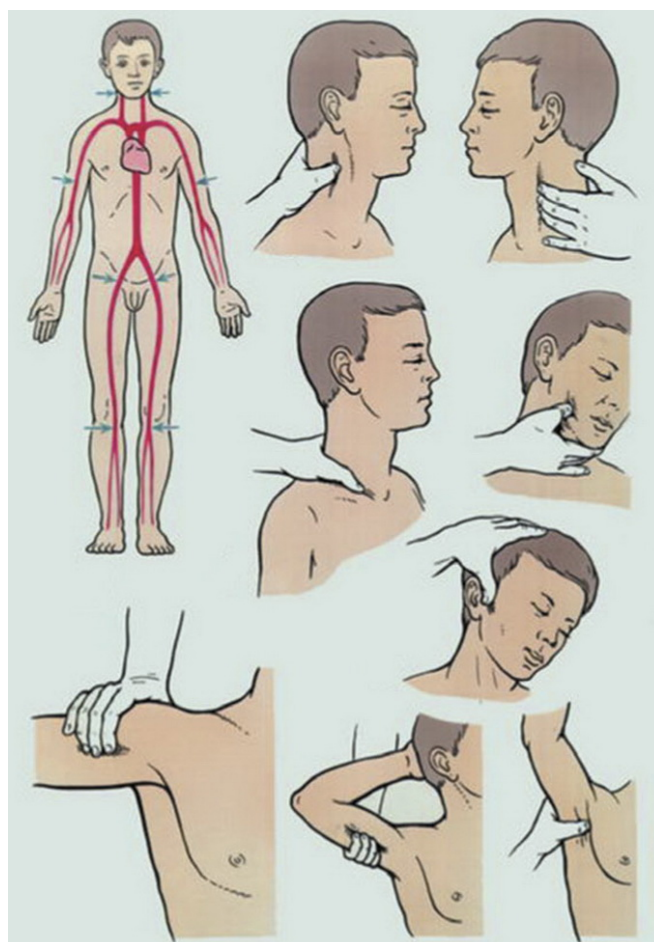
Слід підкреслити учням, що постраждалу людину необхідно просто підтримати бесідою, головне показати, що до неї проявляють турботу.

Витягувати постраждалого з машини потрібно тільки тоді, якщо бездіяльність може завдати більшої шкоди, ніж дія. Якщо раптом відбувся спалах автомобіля, тільки в цьому випадку можна нехтувати травмами постраждалого.

Необхідно підкреслити учням необхідність запам'ятати: постраждалих в ДТП і тих, що впали з висоти до прибуття швидкої чіпати можна тільки якщо там, де вони лежать, небезпечно знаходитися фізично (будинок, що горить, або машина, дерево, що нахилилося, вода, що прибуває, і тому подібне).

Правило «не рухай і не перевертай постраждалого без життєвої необхідності» написано кров'ю і чорнилом, що виводять страшне слово «інвалідність». Досить сказати, що рятувальники іноді вважають за краще розбирати автомобіль навколо постраждалого, ніж силоміць витягувати його звідти.

16. Накладення на шию джгута.

Вивчаючи тему з надання першої допомоги під час кровотечі, необхідно звернути увагу учнів на особливості накладання джгута на шию.

Джгут повинен накладатися з одночасним захопленням руки.

Далі слід нагадати учням, що колір крові у венах набагато темніший, ніж артеріальна. Але іноді виходить так, що по приїзду в лікарню лікарі вже не можуть врятувати кінцівку, це тільки через те, що на глибокий, але зовсім не небезпечний для життя поріз, був накладений джгут. Важливо підкреслити учням, що джгут необхідно застосовувати тільки щоб зупинити артеріальну кровотечу.

Необхідно пояснити учням як визначити вид кровотечі. Це зробити важко, а особливо в стані стресу. Помилитися дуже легко, але відрізнити ці два види можна. Доцільно навести учням наступний приклад.

Переведемо в атмосфері наш звичайний артеріальний тиск, це може вийти, якщо округлятимемо, 1,5 атмосфери. Уявимо собі маленьку трубочку з дуже маленьким отвором в ній, і з яким натиском почне поступати з неї вода під тиском 1,5 атмосфери. Саме по висоті «фонтану» і силі тиску можна без помилки визначити вид кровотечі. Якщо кровотеча артеріальна, то чекати не можна, не потрібно відволікатися на пошук джгута, зняття ременя.

Необхідно дати учням алгоритм надання першої допомоги під час артеріальної кровотечі. Життя людини йде з кожною секундою. Необхідно затиснути артерію, що можна зробити навіть пальцем, в місці, де артерія проходить щонайближче до поверхні тіла, наприклад, під пахвами або пах. Тільки після зупинки кровотечі, потрібно постаратися затягнути джгут і постраждалого негайно доставити до лікарні. Джгут потрібно накладати поверх одягу, для того, що б лікарі його відразу побачили. А також обов'язково потрібно написати записку, в якій буде вказано час, коли був накладений джгут, краще написати чорним маркером, а ще можна написати на лобі постраждалого.

Необхідно також дати учням алгоритм надання першої допомоги під час венозної кровотечі. З венозною кровотечею все виглядає простішим, достатньо простої бинтової пов'язки, але важливо, щоб вона була затягнута дуже туго.

Не страшно, якщо вона просочиться кров'ю, можна перев'язати її ще раз, лікар визначить по товщині пов'язки, скільки крові втрачено.

Необхідно звернути увагу учнів, на те, що навіть у разі артеріальної кровотечі слід пам'ятати, що розрахунковий час накладення джгута не більше 1 години взимку і 1,5...2 години влітку. А краще незалежно від пори року розпускати джгут кожні 20 хвилин, щоб потім постраждалий не втратив кінцівку. Кінцівку, перетягнуту джгутом, необхідно тепло укутати.

17. Розтерти ніс при обмороженні.

В Україні буває достатньо холодно, тому для кожного її жителя існує загроза обмороження. Напевно кожен з ним стикався, на морозі досить швидко обморожують вуха, ніс, пальці рук і ніг. Довгий час вважалося, що відморожені ділянки тіла треба неодмінно розтерти снігом, а постраждалого якнайскоріше доставити в тепло. Це неприпустимо. Розтирання шкіри снігом посилює відмороження, травмує її кристалами льоду, що загрожує інфікуванням і нагноєнням, а швидке зігрівання в жаркому приміщенні може призвести до омертвіння тканин.

Розглядаючи питання першої допомоги під час відмороження необхідно розкрити учням суть процесів, які відбуваються в організмі під час відмороження, що дасть можливість обґрунтувати алгоритм надання першої допомоги.

Наш організм, простіше кажучи, можна уявити собі як систему маленьких волокон і трубочок. В результаті тривалої дії холоду трубочки замерзають і кров в них перестає циркулювати по організму, а волокна стають дуже крихкими. А ми починаємо розтирати, тобто крушити і ламати всі ці трубочки з волокнами, заподіюючи цим серйозну шкоду організму.

Для прикладу можна пригадати замерзлу пляшку води в морозилці, якщо її відразу ж перенести в тепле місце - вона лопне, ось так само і з нашими судинами.

Потрібно постаратися не розтирати, а поволі зігрівати охолоджене місце. Якщо правильно все зробити то наслідки після обмороження будуть мінімальні і біль буде не таким сильним.

Необхідно надати учням алгоритм надання першої допомоги у разі відмороження:

- перенести постраждалого в безвітряне місце або в приміщення, але з кімнатною температурою;
- зняти мокрий одяг і взуття, загорнути його в ковдру, не допускати рухів;
- дати гарячий чай, каву або молоко.

18. Якщо морозить - треба зігрітися.

Розглядаючи питання догляду за хворим під час підвищення температури тіла, слід пояснити учням суть фізіологічних процесів, що відбуваються в організмі у цей час.

Пригадайте як буває коли у вас температура, вас морозить а тіло гарячіше. У вас легке тремтіння, втома і ви хочете тільки одного, укутатися під ковдру і зігрітися.

Напевно ніхто з вас і не здогадувався, що зігріватися в такій ситуації не тільки шкідливо, але і дуже небезпечно для життя. Коли у вас озноб, це означає що у вас температура більше 38 градусів і продовжує рости. Організму потрібно охолодитися, а ви ж, навпаки, закутуєтеся в ковдру і намагаєтеся зігрітися. Бували і випадки летального результату, внаслідок таких неправильних дій. Необхідно залучити учнів до обґрунтування алгоритму надання першої допомоги під час підвищення температури тіла:

- зробіть вологе обтирання,
- накритися легким покривалом.

Це сприятиме швидшому зниженню температури тіла.

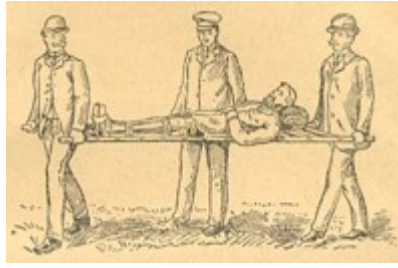
19. Марганцівка.

Під час надання першої допомоги часто рекомендується вживання розчину марганцівки. Але слід звернути увагу учнів на той факт, що кристали марганцівки повністю розчиняються у воді лише при температурі понад 70 градусів.

Отже, робити розчин з марганцівки не тільки безглуздо, але і дуже небезпечно. Нерозчинені кристали марганцевокислого калію здатні завдати непоправної шкоди шлунку. Тому якщо знадобилося очистити шлунок, необхідно просто випити 4-5 стаканів кип'яченої води і викликати блювоту, цього буде досить.

20. Необережне переміщення постраждалого.

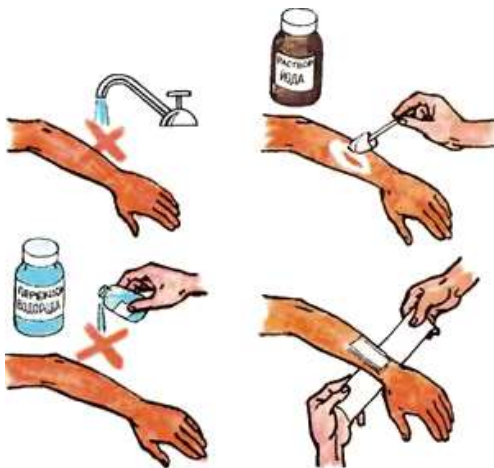

Розглядаючи питання транспортування потерпілих, необхідно підкреслити, що переносити людину в інше місце потрібно тільки за необхідності (якщо вона лежить поблизу джерела вогню, на проїжджій частині, у воді, багні та ін.). Слід звернути увагу учнів на те, що рух тільки погіршує ситуацію, якщо є невидимі оку пошкодження (переломи, черепно-мозкова травма, травми внутрішніх органів).

Необхідно пояснити учням, що у разі коли постраждалий без свідомості або скаржиться на сильний біль, необхідно забезпечити нерухомість, повернути голову на бік (щоб людина не задихнулася за можливого блювання).

Зверніть увагу учнів, що в разі очевидного пошкодження кісток необхідно стабілізувати кінцівку, але не змінювати її положення. При цьому не потрібно підстилати під голову валики з підручних матеріалів – необхідно підкласти максимум шарф або рушник.

21. Обробка ран, що погіршує ситуацію.

59

Вивчаючи надання домедичної допомоги під час поранень, необхідно звернути увагу учнів, що не треба намагатися «почистити» рану. Можна лише акуратно видалити забруднення на краях рани. Якщо з пошкодженого місця стирчить чужорідний предмет (гілка, цвях, скло), що глибоко проникло в тканини, самостійно його видаляти не можна. Ви не знаєте, чи зачепив він крупні кровоносні судини: якщо витягнете, людина може втратити багато крові.

Слід пояснити учням, що заборонено заливати рану дезинфікуючими розчинами (йодом, зеленкою, спиртом): вони лише обпалють раневу поверхню, посилюючи пошкодження. Допустимо лише протерти таким препаратом шкіру навколо рани. Те ж саме стосується і спеціальних мазей - свіжу рану ними змащувати не можна.

22. Опік медузи.

Вивчаючи надання домедичної допомоги у разі опіку медузи необхідно звернути увагу учнів на те, що як тільки-но вжалена медузою людина вийшла з води, їй необхідно надати першу допомогу і спершу прибрати з шкіри залишки щупалець і жалких клітин медузи.

Необхідно нагадати учням про необхідність забезпечення власної безпеки під час надання першої допомоги потерпілому від медузи. Для цього рятівник повинен обернути руки рушником, оскільки клітини медузи ще якийсь час виділяють отруту.

Для кращого видалення отрути рекомендується пошкребти пошкоджене місце тупою стороною ножа, або пластиковою картою. Потім місце опіку потрібно промити – обов'язково морською водою. Також можна застосувати содовий розчин, нашатирний спирт, а, в крайньому випадку, спиртні напої на зразок горілки або коньяку.

Ще одним виходом з положення є лід, підійде і той, що можна знайти в торгових кіосках на пляжах. Його загортають в рушник або кладуть в пакет і прикладають до місця опіку.

В той же час, слід звернути увагу учнів на те, що як би грамотно не була надана допомога, постраждалого, все ж таки, повинен оглянути лікар. Особливо, якщо вслід за опіком у нього з'явилися м'язові судоми, головний біль, блювання, алергія.

Цікаво знати: слина як антисептик.

Рефлекторно ми зазвичай намагаємося «залізати» дрібні порізи і подряпини. Вивчаючи властивості слини, лікарі прийшли до висновку, що вона є унікальним антисептиком. Концентрація цілющих речовин в слині максимальна вранці, до їжі. Також висока користь від слини дитини до семи років. Як один з прикладів ефективності слини, ці ж учені досліджували випадок, в якому мисливець постраждав від ведмедя. Чоловікові вдалося відбитися від тварини, але він отримав рвані рани. Як правило, такі пошкодження мають бути негайно оброблені антибіотиком, інакше вірогідне виникнення сепсису. Проте йому довелося ще п'ять днів йти тайгою, мисливець залізував свої рани, інших варіантів лікування у нього просто не було. Коли його знайшли геологи, то, виявилось, що його рани чисті, слина зробила свою справу.

23. Ураженого блискавкою - закопати в землю.

Йдеться про випадки, коли до лікарні в стані клінічної смерті поступає уражена блискавкою людина, викопана із землі. Обтяжлива картина посилюється тим, що всі опікові поверхні забруднені землею. Закопують ураженого блискавкою для того, щоб електрика «вitekла» в землю.

Необхідно надати учням алгоритм надання першої допомоги у разі ураження блискавкою:

- закопування ні до чого, окрім втрати часу і забруднення опіків, не призведе.

- потрібно викликати «Швидку» і закрити опіки стерильними пов'язками.

- а поки перевірити, чи є у людини дихання і серцебиття, і при необхідності приступати до штучного дихання і непрямого масажу серця.

- якщо людині не потрібна реанімація, краще не чіпати її до приїзду «Швидкої».

24. Біль у животі - прикладемо грілку.

Грілку при болях в животі прикладають всім від немовлят до жінок в певні дні. Іноді допомагає. Але, слід звернути увагу учнів на те, що причин болю у животі може бути багато. І часто це може бути гостра хірургічна патологія. В цьому випадку тепло сприяє швидкому руйнуванню і омертвінню тканини запаленого органу, в результаті може відбутися прорив його стінки, і гній, що накопичився, вилившись в черевну порожнину, викличе серйозне ускладнення - запалення очеревини перитоніт, боротися з яким надзвичайно важко.

Крім того, поклавши на живіт грілку і терпляче чекаючи, коли утихне біль, людина втрачає дорогоцінний час. До речі, під час менструації грілка сприяє ще сильнішій кровотечі.

Необхідно надати учням алгоритм надання першої допомоги під час болю у животі:

- як тільки виник сильний біль в животі, негайно викликайте лікаря,
- а до його приходу покладіть на живіт холод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гонтаровська Н. Сприяння здоров'ю в діяльності навчального закладу/ Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 4. – С. 38–4
2. Коренев Н.М., Левенец С.А., Даниленко Г.Н., Пономарева Л.И., Медико-соціальні проблеми состояния здоров'я сучасних школярів/Матер.наук.-практ. Конф. «Здоров'я школярів на межі тисячоліть».-Х., Ч.1. – 2000. С.2.
3. Малімон О. Концептуальні положення теорії і практики диференціації навчання //Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві/ 36. Наукових праць.- Луцьк, 2002. Том 1. – С.81-83.
4. Конституція України, ст. 17, ст. 65
5. Організація та методика допризовної підготовки, навчально-методичний посібник за редакцією Я. І. Конотопенка, М.І. Томчука, К., «Вежа», 1996, с. 3-10, 18-20, 37-51;
6. Допризовна підготовка молоді, О.В. Кириченко, Харків, «Основа», 2008, с. 3-16, 21, 35-38
7. Захист Вітчизни (підручник), М.М.Бака, К., «Вежа», 1986, с.
8. Військово-патріотичне виховання допризовників (методичні рекомендації), укл. М.Д.Зубалій, К., ІЗМН, 1998
9. Допризовна підготовка і військово-патріотичне виховання у школі (текст), «Директор школи», 2003, №29-32, «Директор школи», 2004, №27-28
10. Використання ігрових технологій навчання в допризовній підготовці старшокласників (текст), «Теорія і практика фізичного виховання», О.В. Кириченко, Донецьк, ДонНУ, 2003, вип.2, с.82-90
11. Концепція національно — патріотичного виховання молоді, наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України, №3754/981/538/49 від 27.10.2009
12. Захист Вітчизни (підручник для учнів 11 класу), К.О.Пашко, Харків, «Сиція», 2012
13. Захист Вітчизни (підручник для учнів 10 класу), К.О.Пашко, Тернопіль, «Астон», 2011
14. Психологічні основи підготовки учнів до військової служби, Томчук М.І., К., «Основа», 1993
15. Особистісно орієнтоване виховання (науково-методичний посібник), К., ІЗМИ, 1998
16. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій, автор-укладач Н.П.Наволокова, Харків, «Основа», 2009
17. Енциклопедія інтерактивного навчання, О.Пометун, К., 2007.
18. Захист Вітчизни: Підруч. Для 10-11 кл. загальноосвіт. Навч. Закладів/М.М. Бака, Ю.О. Квашньов, А.О. Литвиненко, С.І. Операйло; За ред.. Ю.О. Квашньова та А.О. Литвиненка.- К.: Вежа, 2006. – 448с.
19. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, 10-11 класи, К., 2010

ДОДАТКИ

Додаток А

Організація освітнього процесу в 2022/2023 навчальному році

**Організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в
2022/2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до:**

Законів України

«Про освіту»

«Про повну загальну середню освіту»

«Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022)

«Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інших

Указу Президента України від 16 березня 2022 року № 143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»

постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні»

розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»

Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394

«Про військовий обов'язок і військову службу»

«Про національну безпеку України»

«Про основи національного спротиву» № 1702-IX від 01.01.2022 зі змінами від 03.05.2022

Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021

Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18.05.2019 № 286/2019

Положення про допризовну підготовку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2000 № 1770

та інших нормативних документів.

Методичні рекомендації МОН України

- Методичні рекомендації до проведення 01 вересня 2022 р. першого уроку: «МИ УКРАЇНЦІ: ЧЕСТЬ І СЛАВА НЕЗЛАМНИМ!»
- Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році
- психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного / післявоєнного стану
- **ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ** щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році **Захист України 10 – 11 класи**
- Конспект: Російсько-українська війна через «окуляри Міжнародного гуманітарного права». Захист цивільного населення

Навчальні програми

«Захист України. Рівень стандарту». Навчальна програма для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти (Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698)

«Захист України. Профільний рівень». Навчальна програма для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти (Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698)

Підручники

Дозволяється використовувати підручники, що видані у поточному році та в попередні роки, урахувавши при цьому зміни в програмах. В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України.

Із переліком рекомендованої літератури можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України (<https://cutt.ly/7ZYSDcO>) та на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://lib.imzo.gov.ua/>)

Класний журнал

Методичні рекомендації щодо заповнення Класного журналу учнів початкових класів (Наказ МОНУ від 02.09.2020 №1096)

Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОНУ від 03.06.2008 N 496)

Оцінювання результатів навчання учнів

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 13 квітня 2011 р. № 329, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за N 566/19304) (чинні для 6 – 11 класів)

Орієнтовні вимоги оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08. 2013 р. № 1222 із змінами, додаток 2 (чинні для 6 – 11 класів)

Перелік інтернет-ресурсів

1. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України
2. Офіційний веб-сайт Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
3. Офіційний веб-сайт Національної академії педагогічних наук України
4. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України

Перелік корисних інтернет-ресурсів, які можна використовувати для підготовки до уроків з предмета "Захист України" під час змішаної та дистанційної форми організації освітнього процесу

1. Центральна телерадіостудія Міністерства оборони України виробник телепрограми на військову тематику «Час Ч»
2. Щоквартальний науково-теоретичний та науково-практичний журнал МО України «Наука і Оборона»
3. Відеоматеріали "Основи першої медичної допомоги на полі бою (частина-1)"
4. Відеоматеріали "Основи першої медичної допомоги на полі бою (частина-2)"
5. Відеоматеріали "Система національної безпеки України"
6. Воєнна доктрина України
7. Військова присяга та військова символіка України
8. Несення вартової служби

«Стройова підготовка»

1. Виконання стройового прийому «Автомат на груди»
2. Виконання стройового прийому «Зброю за спину»
3. Виконання стройового прийому «Ремінь відпустити»
4. Стройове положення зі зброєю
5. Прийоми зі зброєю
6. Прийоми зі зброєю
7. Почесна варта
8. Стройова підготовка МНС
9. Стройове тренування
10. Стройові прийоми і рух без зброї

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

1. Критерії оцінювання

Особливістю предмета **Захист України** є його спрямованість на підготовку учнів до військової служби та виконання військових обов'язків у запасі, дій у надзвичайних ситуаціях. Отже, об'єктами навчальних досягнень учнів є не тільки якісні знання навчального матеріалу, а й набуття практичних умінь і навичок з основ військової справи, цивільного захисту, медичних знань і першої допомоги. Тому оцінюванню підлягає:

-рівень засвоєння учнями знань з предмета під час усного чи письмового опитування, тестування;

-рівень вмінь застосовувати знання під час практичних занять, у ході яких учні виконують підготовчі вправи, початкові та навчальні вправи, прийоми та способи тактичних, вогневих дій та дій у надзвичайних ситуаціях;

-рівень володіння практичними вміннями та навичками, що виявляються під час виконання нормативів, контрольних вправ (занять).

2. Оцінювання

2.1. Рівні навчальних досягнень та критерії оцінювання учнів наведені у наступній таблиці.

Рівні навчальних досягнень учнів	Бали	Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів
1	2	3
I. Початковий	1	Учень може розрізнити об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи. Володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, що відтворюються учнем окремими словами чи реченнями з постійною допомогою викладача, виконує лише фрагменти практичних завдань
	2	Учень фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність викласти думку на елементарному рівні, має елементарні навички, практичні завдання виконує лише з допомогою викладача
	3	Учень відтворює менше половини навчального матеріалу, за допомогою викладача виконує елементарні завдання, розрізняє елементи техніки виконання нормативних вимог і здатний виконати незначну їх частину

Рівні навчальних досягнень учнів	Бали	Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів
1	2	3
II. Середній	4	Учень знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворювати його не в повному обсязі відповідно до тексту підручника або пояснення викладача, його вміння і навички дають змогу виконувати практичні дії на рівні нижчої межі середнього рівня нормативного часу
		Учень розуміє основний навчальний матеріал, здатний дати визначення понять, але допускає помилки. За допомогою викладача може логічно відтворювати значну його частину, його вміння і навички дають змогу виконувати практичні дії на рівні середньої межі нормативного часу
	6	Учень виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, відповіді його правильні, він може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, за допомогою викладача може його аналізувати, порівнювати та робити висновки, здатний виконувати контрольні нормативи на рівні вищої межі середнього нормативного часу
III. Достатній	7	Учень виявляє знання і розуміння переважної більшості навчального матеріалу, здатний застосовувати його на рівні стандартних вимог, частково контролювати власні навчальні дії, рівень практичних умінь і навичок дає змогу виконувати нормативи на рівні нижчої межі достатнього нормативного часу
	8	Знання учня достатньо повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, вміє аналізувати, робити висновки. Самостійно застосовує теоретичні знання для виконання практичних завдань. Виконує нормативи на рівні середньої межі достатнього нормативного часу.
	9	Учень вільно володіє вивченим матеріалом, вміє узагальнювати інформацію, застосовує її на практиці, рівень умінь і навичок при виконанні нормативів відповідає вищій межі достатнього нормативного часу

Рівні навчальних досягнень учнів	Бали	Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів
1	2	3
IV. Високий	10	Учень володіє глибокими, міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях. Виявляє творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної пізнавальної діяльності, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх при вирішенні поставлених завдань. Нормативи виконує на рівні нижчої межі високого рівня
	11	Учень володіє узагальненими знаннями з предмета, вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності без допомоги викладача знаходить джерела інформації та використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності. Нормативи виконує на рівні середньої межі високого нормативного часу
	12	Учень має системні знання, виявляє здатність приймати творчі рішення, самостійно розвиває власні обдарування і нахили, вміє самостійно здобувати знання, рівень умінь і навичок дає змогу виконувати нормативи на бездоганному рівні та зі значним перевищенням високого рівня нормативного часу

2.2. Види оцінювання. Основними видами оцінювання є: поточне; тематичне; підсумкове за семестр, перший і другий рік навчання та навчально-польові збори (заняття).

2.3. Поточне оцінювання здійснюється на всіх етапах навчальної діяльності у формах: опитування учнів на предмет засвоєння навчального матеріалу; тестового контролю; виконання учнями нормативних прийомів і вправ, письмових робіт; створення навчальних комп'ютерних (та іншого виду) моделей бойових дій і надзвичайних ситуацій, навчальних макетів (мішеней). Необхідність поточного оцінювання визначає викладач.

2.4. Тематичне оцінювання є обов'язковим для кожного розділу, оскільки основною структурною одиницею предмета є тема. Оцінка за тему виставляється шляхом узагальнення поточних оцінок за тему з урахуванням оцінок за виконання нормативних прийомів і вправ, письмових робіт, за створені навчальні моделі (макети).

2.5. Підсумкове оцінювання учнів.

2.5.1. Підсумкова оцінка за семестр, перший рік навчання, підсумкова оцінка за навчально-польові збори виставляється шляхом узагальнення тематичних і семестрових оцінок.

2.5.2. Підсумкова оцінка за другий рік навчання з предмета визначається з оцінок за семестри другого року навчання і навчально-польові збори (практичні заняття у лікувально-оздоровчому закладі, далі - заняття):

- **12 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – 12 балів, а заперший і другий семестри року навчання не нижча за **9 балів**;

- **11 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – 11 балів, а заперший і другий семестри року навчання не нижча за **8 балів**;

- **10 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – 10 балів, а заперший і другий семестри року навчання не нижча за **7 балів**;

- **9 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – 9 балів, а заперший і другий семестри року навчання не нижча за **6 балів**;

- **8 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – 8 балів, а заперший і другий семестри року навчання не нижча за **5 балів**;

- **7 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – 7 балів, а заперший і другий семестри року навчання не нижча за **4 бали**;

- **6 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – не менша за **6 балів**, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за **3 бали**;

- **5 балів**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – не менша за **5 балів**, а за перший і другий семестри року навчання не нижча за **2 бали**;

- **4 бали**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – не менша за **4 бали**, а за перший і другий семестри року навчання не більше однієї оцінки **1 бал**;

- **3 бали**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – не менша за **3 бали**, а за перший і другий семестри року навчання не більше ніж **1 бал**;

- **2 бали**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – не менша за **2 бали**, а за перший і другий семестри року навчання не нижче за **1 бал**;

- **1 бал**, якщо оцінка, отримана за НПЗ (заняття), – не менша за **1 бал**, а за перший і за другий семестри року навчання не нижча за **1 бал**.

Додаток 13 ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році Захист України 10 – 11 класи Організація освітнього процесу на уроках з навчального предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році здійснюватиметься відповідно до:

законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про національну безпеку України», «Про основи національного спротиву» № 1702-IX від 01.01.2022 зі змінами від 03.05.2022; Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021; Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18.05.2019 № 286/2019; Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392; Положення про допризовну підготовку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2000 № 1770, та інших нормативних документів. Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Як визначено в Конституції України (ст. 17, 65) – захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя є Збройні Сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну. Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення. Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби. Комплектування професійними та вмотивованими військовослужбовцями здійснюватиметься в єдиній системі, що охоплюватиме військову підготовку в закладах загальної середньої освіти, навчання в системі військової освіти та управління кар'єрою військовослужбовця, турботу про збереження життя і здоров'я особового складу, належне соціальне забезпечення військовослужбовців, членів їх сімей та осіб, звільнених з військової служби в запас і відставку, підготовку військовонавченого резерву (Указ Президента України від 25.03.2021 №121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»). 2 Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, а найголовніше – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської

активності. Відповідно до статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» допризовна підготовка включається до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що реалізується у закладах загальної середньої освіти III ступеня (або структурних підрозділах інших закладів освіти), які забезпечують профільну середню освіту; закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а також у закладах фахової передвищої освіти. Допризовна підготовка здобувачів зазначених вище закладів освіти реалізується через викладання навчального предмета «Захист України» та військово-патріотичне виховання. У закладах загальної середньої освіти предмет «Захист України» вивчається впродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) (тематичний план № 1) і навчально-тренувальних занять (тематичний план № 2). Основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, що поділена на початкову та базову. Стаття 6 Закону України «Про основи національного спротиву» визначає – «Початкова підготовка організовується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, разом з Міністерством оборони України та проводиться в закладах загальної середньої освіти». Нагадуємо, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.2020 № 143 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» та наказу МОН від 31.03.2020 № 464 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» назву навчального предмета «Захист Вітчизни» змінено на «Захист України». Також, відповідно до зазначених нормативних документів, наказом Міністерства освіти і науки України від 04.11.2020 № 1377 було внесено зміни у навчальні програми з цього предмета. Водночас інформуємо, що навчально-методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, засоби навчального призначення) використовуватиметься те саме, що й під час вивчення предмета «Захист Вітчизни». Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році на вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти передбачено: у 10 – 11 класах (рівень стандарту) – 1,5 години на тиждень (інваріантна складова); 2 години на тиждень за умови виділення 0,5 години з варіативної складової освітньої програми навчального закладу; у 10 – 11 класах (профільний рівень) – 5 годин на тиждень (інваріантна складова). 3 Навчання здійснюється за навчальними програмами: «Захист України. Рівень стандарту». Навчальна програма для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти; «Захист України. Профільний рівень». Навчальна програма для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти. Суттєвою загальною рисою програм, відповідно до сучасних тенденцій в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу. Вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу

часу на їх вивчення), учитель здійснює самостійно. Метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військовопатріотичне виховання. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Військово-патріотичне виховання визначено складовою національнопатріотичного виховання, що в часи воєнної загрози стає пріоритетом національнопатріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання орієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Української держави, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання: ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я; усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави; набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань України, їх характерні особливості; засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту України; підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу. Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у старшокласників повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської 4 Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також військово-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні 2004, 2013-2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки

Крим російською федерацією, війни російської федерації проти України. Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16 – 17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України (інші збройні формування) і в цілому про сучасну проблематику національної безпеки та оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на практичній привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень. Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієвої самотійної діяльності під час уроків тематичного плану № 1 бажано використовувати роботу в групах, подібних до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану № 2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання. Для цього застосовують: вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання; завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв’язання проблеми; завдання творчого характеру, при розв’язанні яких учні виявляють ініціативу, самотійність, мають право вибору та власної аргументації; завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделювання життєвих ситуацій. Сучасні виклики сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою є концепція навчання протягом усього життя. Все більше значення надається самотійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом і учнем. Особливої актуальності ці зміни набули у зв’язку з необхідністю застосування дистанційного навчання, досвід якого варто використовувати в перспективі. Відповідно до навчального плану закладу заняття можуть проводитися: 10 клас - по 1,5 години на тиждень впродовж навчального року; 11 клас - по 1,5 години на тиждень впродовж навчального року; 18 годин відводиться на проведення навчальнопольових занять (зборів) і занять у лікувально- оздоровчому закладі, які можна проводити три дні поспіль, а якщо немає такої можливості – під час занять за розкладом закладу освіти до кінця другого семестру. При тижневому навантаженні 2 години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу - по 2 години, другий 5 семестр 11 класу - по 1 годині на тиждень; 18 годин - на проведення навчальнопольових занять (зборів) (тематичний план № 1) і навчально-тренувальні заняття (тематичний план № 2). Предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (особистим вмотивованим рішенням, у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров’я, релігійними поглядами (за поданням відповідних документів) не можуть вивчати основи

військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист України» з уточненням «Основи медичних знань». Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте якщо у групі є менше ніж 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами. Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів в 11 класі наприкінці навчального року. Триденні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органи місцевого самоврядування. В окремих випадках навчально-польові заняття (збори) допускається проводити поетапно (з урахуванням поступового вивчення тем або розділів), у кінці першого семестру або навчального року за рахунок літньої практики (10 клас). Оцінка за навчально-польові збори/заняття (НПЗ) і навчально-тренувальні заняття (НТЗ) виставляється окремо від семестрових та враховується у підсумковому (річному) оцінюванні на рівні з оцінками за семестри. Проведення навчально-польових зборів/занять, навчально-тренувальних занять записуються на окремій сторінці журналу, підсумкова оцінка за НПЗ, НТЗ виставляється перед річною оцінкою з предмета «Захист України» за другий рік навчання. Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів. Заняття з предмета «Захист України» в усіх закладах загальної середньої освіти рекомендується починати з виконання гімну України. Обов'язковою умовою для тематичного плану № 1 є: шиккування, перевірка готовності класу до уроку і тренування (розминки, стройового тренажу) за тематикою уроку протягом 3-5 хвилин. Спілкування між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримується на зразок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України та інших силових структур. Для тематичного плану № 2 заняття організовуються відповідно до статуту закладу освіти. Обов'язкова форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмета «Захист України» (програма за тематичним планом № 1) - військова (форма Збройних 6 формувань України). Рекомендована форма одягу для учнів під час проведення занять з предмета «Захист України» (програма за тематичним планом № 1) - військова (форма Збройних формувань України). На посаду вчителя предмета «Захист України» призначають офіцерів запасу або резерву, які мають вищу військову або педагогічну освіту, спроможні за

віком і станом здоров'я якісно проводити заняття, а також випускників вищих педагогічних навчальних закладів, які закінчили їх за спеціальністю вчителя предмета «Захист України» або навчались на військовій кафедрі. У разі коли немає можливості укомплектувати ці посади офіцерами запасу або резерву, вчителями можуть бути призначені добре підготовлені та досвідчені сержанти (старшини), солдати (матроси) запасу або резерву з вищою освітою. Актуальною є проблема своєчасності надання невідкладної домедичної допомоги постраждалим під час надзвичайних ситуацій мирного та військового характеру. За оцінкою медичних фахівців, в Україні зі 100 осіб, які померли на догоспітальному етапі, 20 % летальних випадків пов'язані з отриманням травм, несумісних з життям, а інші 80 % випадків – з недостатньою системою організації надання медичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні надзвичайної ситуації та неефективністю здійснення заходів з медичної евакуації постраждалих до лікувальних закладів. Першочерговим завданням для подолання зазначеної проблеми є забезпечення якомога раннього початку надання домедичної допомоги постраждалим. Для цього під час вивчення предмета «Захист України», в частині розділу «Основи медичних знань», центральним є навчання навичкам надання домедичної допомоги. Навчання з домедичної допомоги регламентується Законом України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 № 5081-УІ та наказом Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» від 16.06.2014 № 398. Домедична допомога – це невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя і здоров'я людини у невідкладному стані та зменшення наслідків дії на їх здоров'я, що надають пересічні громадяни або рятівники, які не мають медичної освіти. Метою вивчення розділу «Основи медичних знань» є засвоєння базових теоретичних положень першої долікарської допомоги, оволодіння практичними навичками надання невідкладної домедичної допомоги потерпілим на місці події та при транспортуванні до лікувального закладу. Основними завданнями є оволодіння знаннями, вміннями та навичками домедичної допомоги постраждалим із метою збереження їм життя; надання першої медичної допомоги при різних видах ушкоджень мирного та військового часу, невідкладних станах та нещасних випадках; способи перенесення і транспортування потерпілих; надання домедичної допомоги при порушенні дихання, зупинці серцевої діяльності, опіках і відмороженнях, утопленні та інших видах механічної асфіксії, непритомності, шоку, загальному переохолодженні організму, тепловому і сонячному ударах, отруєннях чадним газом та іншими отрутами, ураженні електричним струмом. Надзвичайна важливість вивчення цього питання висуває нові вимоги до 7 організації навчання в умовах сьогодення, а саме включення до навчальної програми елементів тактичної медицини та постійне удосконалення матеріальної бази для відповідного забезпечення навчального процесу (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо). Слід

акцентувати на відмінностях у наданні домедичної допомоги на полі бою від аналогічної в цивільних умовах. Істотного значення набуває рівень відповідної підготовки вчителів, які б могли якісно викладати предмет з урахуванням певних особливостей. Відповідно до сучасних вимог щодо розвитку професійних компетенцій та для оволодіння базовими маніпуляціями і обов'язковими вміннями навчання надання домедичної допомоги вчителям необхідно пройти відповідні курси. Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист України» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами. Обов'язковими є інструкції з безпеки для учнів, затверджені керівником закладу освіти, під час проведення різних форм практичних занять та запис в графі журналу зміст уроку про проведення інструктажу з початком заняття. Керівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та вимагати їх суворого виконання. Перед початком практичних занять керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний особисто впевнитися, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання. Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях покладається на вчителів предмета «Захист України». Теоретичні теми є основою формування практичних навичок учнів під час вивчення предмета «Захист України», тому під час дистанційного навчання викладачам пропонується скорегувати поурочно-тематичні плани, щоб учні самостійно в домашніх умовах могли опрацювати ту чи іншу теоретичну тему програми, вивчаючи відповідні параграфи підручників. Якість засвоєння теми (теоретичні знання) можна перевірити за допомогою тестових завдань, тематичних карток, ребусів, електронних диктантів та інших дидактичних засобів. Години практичних занять можуть бути відпрацьовані, наприклад, за рахунок теоретичних годин під час навчально-польових занять наприкінці вивчення повного курсу предмета «Захист України». Звертаємо увагу, що у 2022 році оновлено зміст навчальних програм «Захист України» (рівень стандарту) та «Захист України» (профільний рівень) для 10 – 11 класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698). Зміст програм доповнено: матеріалом з мінної небезпеки та з попередження ризиків поводження з вибухонебезпечними предметами; питаннями поведінки у надзвичайних ситуаціях, ознайомчими питаннями з кібербезпеки та з основними поняттями сучасної інформаційної безпеки; оновленим історичним 8 ракурсом щодо подій російсько-української війни; матеріалом щодо основ національного спротиву; окремими «точковими» змінами розділах з тактичної, військової та домедичної

підготовки та цивільного захисту. До проведення занять з тем, розділів, що додано в оновлену навчальну програму, рекомендуємо залучати досвідчених фахівців відповідних профілів та, за можливістю, організувати дуальні уроки. Рекомендується використовувати такі Інтернет-ресурси:

-Сайт для викладачів та здобувачів освіти з предмета «Захист України» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://sites.google.com/site/zahist56/> ЗАХИСТ УКРАЇНИ електронний навчально-методичний журнал учителя [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://Zahist.at.ua/> Сайт вчителя захисту України НВО № 16 м. Кропивницького Савенка Сергія / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://sites.google.com/a/kirovogradschool16.klasna.com/kabinet-zv/> Дзюба Ігор - учитель предмета «Захист України» / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://lviv-school32.blogspot.com/> «ЗАХИСТ УКРАЇНИ від Ганни Ягнич / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://jalnu4.blogspot.com/> ЗАХИСТИМОУКРАЇНУ! / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://viktorpoli.blogspot.com/> Електронний збірник дидактичних ігор із предмета «Захист України» / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://didacticgameszu.blogspot.com/> Навчальний курс - "Навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів" (ЕОРЕ) / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [#ВБЕЗПЕЦІ](https://eoreplatform.web.app/dashboard) / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://safe.ed-era.com/> ПІДГОТОВКА НАСЕЛЕННЯ ДО ТРО / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://sprotyvg7.com.ua/>

Додаток Б

Приклади конспектів уроку з предмета «Захист України»

**КЗ «ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ЛІЦЕЙ-ІНТЕРНАТ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

Предмет «Захист України» (Основи медичних знань)

**Конспект уроку
для учнів 11 класу**

Тема: Поняття про тупу та проникаючу травму. Вплив мінно-вибухової травми на організм людини

Підготував:

Дата проведення: 27.05.22р.

Кропивницький – 2022

Тема: Поняття про тупу та проникаючу травму. Вплив мінно-вибухової травми на організм людини

Мета:

1. Освітня:

- формувати в учнів знання про особливості надання домедичної допомоги при мінно-вибухових травмах,
- ознайомити їх з поняттям мінно-вибухова травма,
- розглянути основні види мінно-вибухових травм.
- ознайомити учнів з алгоритмом надання домедичної допомоги при мінно-вибухових травмах та технікою зупинки кровотеч.

2. Розвивальна:

–розвивати уміння порівнювати ознаки різних видів травм від мінно-вибухових пристроїв, кровотеч і вміти використовувати різні способи зупинки кровотечі.

3. Виховна:

- формувати бережливе ставлення до життя людини,
- виховувати уважне ставлення до власного здоров'я що сприятиме запобіганню травматизму і допоможе зберегти життя.
- особливу увагу звернути на значення попередження інфікування раневої поверхні.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Форма уроку: синтетична.

Місце уроку в навчальній темі: урок 5. з теми: Домедична допомога при пораненнях. Мінно-вибухова травма.

Методи і методичні прийоми:

1. Інформаційно- рецептивний:

а) словесний: розповідь-пояснення, опис, бесіда, повідомлення учнів, робота з підручником.

б) наочний: ілюстрація, демонстрація.

Прийоми навчання: виклад інформації, пояснення, активація уваги та мислення.

2. Репродуктивний.

Прийоми навчання: подання матеріалу у готовому вигляді, конкретизація і закріплення вже набутих знань.

3. Проблемно-пошуковий: постановка проблемного питання.

Прийоми навчання: постановка взаємопов'язаних проблемних запитань, активація кваги та мислення.

4. Візуальний: складання схематичних малюнків.

5. Релаксопедичний: психологічне розвантаження.

Міжпредметні зв'язки: біологія, хімія.

Матеріали та обладнання: схеми, малюнки, пам'ятки, відеоматеріали, джгут, перев.'язувальні матеріали, асептичні лікарські засоби для обробки раневої поверхні.

Основні поняття та терміни: мінно-вибухові пристрої, вибухонебезпечні речовини, рана, домедична допомога, самодопомога, взаємодопомога, асептика, антисептика, сепсис, інфекція обробка рани, кровотеча, зупинка кровотечі.

Місце проведення: Дистанційне навчання. ZOOM синхронний.

Час: 45 хв.

Хід уроку:

1. Шикування та військове вітання, перевірка наявності учнів і тренування навчального підрозділу у виконання стрійових прийомів 3-5 хвилин. – Дистанційне навчання.

2. Актуалізація опорних знань та чуттєвого досвіду учнів.

Методом бесіди з'ясувати знання учнів про мінно-вибухові пристрої та вибухонебезпечні речовини.

3. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Довести:

-чому мінно-вибухові поранення є вкрай небезпечними для життя.

4. Сприймання та засвоєння учнями нового матеріалу.

Теоретична частина

1. Поняття про тупу та проникаючу травми

Відповідно до наявності або відсутності порушень цілісності зовнішніх покривів тіла вирізняють закриті (тупі) та відкриті (проникаючі) травми.

Закритою (тупою) травмою називають пошкодження, отримані в результаті впливу зовнішніх чинників та предметів, що не призвели до порушення зовнішніх покривів тіла.

Для того щоб визначити, де розташовується травма, потрібно знати її ознаки:

- в області пошкодженої ділянки тіла утворюється набряклість, що супроводжується больовими відчуттями;
- на шкірі утворюється гематома червоного кольору, що за кілька днів змінює забарвлення на синьо-багряне;
- в області травмованої ділянки можуть бути подряпини епідермісу.

До закритих травм відносять стискання, розтягнення, забої, струси, вивихи, закриті переломи, розриви зв'язок. У деяких випадках тупі травми становлять серйозну небезпеку для організму постраждалого та можуть призвести до значних негативних наслідків.

Проникаючою травмою називають пошкодження, що супроводжується порушенням шкірних покривів тіла, слизових оболонок, м'язів та внутрішніх органів.

Явними ознаками такого пошкодження є:

- відкрита кровотеча (капілярна, венозна або артеріальна);
- зяяння в місці пошкодження шкірного покриву;
- вихід назовні кісток (у складних випадках).

До відкритих травм належать різного характеру рани, відкриті переломи, термічні та хімічні опіки, обмороження. Небезпека таких пошкоджень полягає у високому ризику мікробного зараження організму постраждалого та імовірному ускладненні у вигляді нагноєння.

2. Вплив мінно-вибухової травми на організм людини

Спрацьовування мінно-вибухового пристрою призводить до численних травмуючих чинників. Вибух утворює ударну хвилю, струмінь запаленого газу, а також велику кількість осколків, що призводять до масового ураження. Такі пошкодження відносять до найнебезпечніших для життя постраждалого. Також під час вибуху відбувається викид токсинів, здатних призвести до отруєння організму.

Мінно-вибухова травма — це специфічна політравма з особливими, властивими їй патогенетичними механізмами і клінічним перебігом. Це зумовлено тим, що при впливі на організм людини ударної хвилі уражаються практично всі органи.

Під час проведення воєнних дій спостерігалось значне зростання кількості постраждалих із мінно-вибуховою травмою. Причому більшу частину ранньої госпітальної допомоги надають в умовах цивільних лікарень, що розташовані поруч із місцями проведення бойових дій.

Унаслідок сучасних бойових дій страждають особи найбільш працездатного та життєво активного віку, переважно чоловіки.

Співвідношення постраждалих військовослужбовців та цивільних осіб за деякими даними становить 3:1. Після Другої світової війни суттєво змінився вид зброї, яка застосовувалась під час локальних війн та збройних конфліктів (у Кореї, В'єтнамі, Алжирі, Сирії, Ефіопії, Ізраїлі, Аргентині, Ірані, Сомалі, Афганістані, Гренаді, Іраку, Югославії, на Північному Кавказі, Сході України тощо). Так, у 1960-1970 рр. з'явилися кулькові бомби, снаряди зі стріловидними елементами, високошвидкісні кулі зменшеного калібру, бойові боєприпаси об'ємного вибуху. З 1980-х років розповсюджена мінно-вибухова зброя, яка суттєво змінила структуру бойової травми. Ця зброя спричиняє зростання кількості уражень людини (численні поранення декількох анатомічних ділянок, органів) різними вражаючими факторами, відбувається значне руйнування тканин, здебільшого рани інфікуються брудним одягом, ґрунтом тощо.

На структуру бойової хірургічної травми має вплив також і характер ведення бойових дій. Під час локальних війн та збройних конфліктів останніх десятиріч змінилась тактика ведення бойових дій — частіше застосовують ракетно-бомбові удари, мінометні або артилерійські обстріли, у т. ч. з використанням реактивних систем залпового огню; рейдові зачистки місцевості; як вид воєнних операцій розглядається проведення автомобільних колон по ворожій території, яке супроводжується виникненням санітарних втрат від нападу противника або підривів на мінах. Бойовики широко застосовують набіги, засідки, бомбування, стрільбу з укриття та іншу потайну тактику, тобто проводять партизанську війну. Також суттєво впливає на поранення наявність та якість індивідуального захисного обмундирування, колективних захисних споруд, місце проведення конфлікту. Мінно-вибухова травма (МВТ) — це вогнепальна поєднана травма (політравма), що виникає в людини внаслідок імпульсного впливу комплексу вражаючих факторів вибуху мінних боєприпасів. МВТ характеризується взаємопов'язаним впливом глибоких і значних пошкоджень тканин з одночасним розвитком загального контузійно-коммоційного синдрому (контузія від лат. солігшо — забій), що спричиняє травмування — комоцію (те саме, що струс мозку). Струсові мозку властиві загальномозкові симптоми, зокрема порушення свідомості, головний біль, запаморочення, блювота, напади судом тощо. Факторами ураження під час мінно-вибухових травм є: - ударна хвиля; - висока температура і полум'я; - уламки і частки вибухового пристрою, і вторинні уражальні снаряди; - механотравма — забій тіла через удари об землю та інші тверді тіла; - баротравма — коливання атмосферного тиску; - токсична дія газоподібних продуктів вибуху; - акустична травма. У разі мінно-вибухових уражень виникає три зони змін у травмованих тканинах:

- зона відриву, розчавлювання і сепарування (відділення) тканин (необоротні зміни);
- зона контузії (вогнищеві незворотні процеси);

- зона комоції (структурні зміни судин і нервових стовбурів).

У постраждалих з мінно-вибуховою травмою спостерігаються:

- пошкодження груднини та реберного каркасу (у кожного другого);
- гемо-і пневмоторакс або забій серця (у кожного п'ятого постраждалого);
- пошкодження очей, кісток лицьового та мозкового черепа;
- пошкодження органів черевної порожнини та ін.

Періоди клінічного перебігу мінно-вибухових уражень:

- період шоку та інших гострих розладів, обумовлених пораненням (12-48 год);
- ранній післяшоківий період (період численної органної дисфункції і неспроможності травмованих органів) — від 3 до 7 діб;
- період інфекційних ускладнень або значного ризику їх розвитку (від 2 тижнів до місяця і більше); • період сповільненої реконвалесценції або трофічних порушень (від декількох тижнів до декількох місяців).

З лікувально-тактичної точки зору розрізняють два різновиди мінно-вибухової травми:

мінно-вибухові поранення (МВП): поранення, отримані в результаті прямої взаємодії людини з уражаючою дією всіх або основних чинників мінного боєприпасу на відкритій місцевості;

мінно-вибухові ушкодження (МВУ): ушкодження, отримані в результаті непрямого впливу вибухової хвилі через будь-яку перешкоду, а також падіння з техніки в момент вибуху.

Залежно від механізму травми і переважання тих чи інших порушень, розрізняють мінно-вибухові поранення (МВР), які становлять близько 80 % від усієї МВТ, і мінновібухові пошкодження (МВП). МВР — результат прямого впливу на людину кількох або всіх факторів вибуху мінних боєприпасів. МВП виникає в людини, що перебувають за яким-небудь екраном від вибухового пристрою (корпусом танка, машини тощо), при цьому провідним вражаючим чинником є імпульс вибухової хвилі. При МВТ загальна реакція організму на пошкодження тотожна реакції на будь-яку іншу вогнепальну травму, але специфічні вражаючі фактори вибухового пристрою призводять до більш швидкого і напруженого її перебігу з тенденцією до швидкого виснаження і зриву компенсаторних механізмів. У сучасних умовах усе більшого поширення набувають термобаричні боєприпаси і вибухові пристрої об'ємного вибуху (так звані «вакуумні бомби»). Об'ємний вибух відрізняється від звичайного вкрай швидким вигоранням кисню в зоні розпилення горючих або вибухових речовин, у результаті чого створюється область зниженого тиску, що розповсюджується слідом за ударною хвилею. Таким чином, на постраждалого практично одночасно впливають три чинники: висока

температура, високий тиск і механічні пошкодження через проходження фронту повітряної ударної хвилі, декомпресія (хворобливий стан, який виникає внаслідок різкого зниження тиску навколишнього повітря) після проходження ударної хвилі, яка є одним з основних вражаючих чинників будь-якого вибуху. Вибухова хвиля — це різке стиснення повітря, що розповсюджується від центру вибуху з надзвуковою швидкістю. Ударна хвиля викликає акустичну травму (найчастіше розрив барабаних перетинок), баротравму, механічні пошкодження, найбільш часто виникають переломи кінцівок, хребта і черепа, струс і контузія головного мозку, стиснення. Надлишковий тиск повітря у фронті ударної хвилі викликає закриті травми головного мозку, очей, органів грудної та черевної порожнини. Комбіновані ураження в результаті об'ємного вибуху викликають важкі внутрішні пошкодження, часто з незначними зовнішніми ушкодженнями. Відмінними особливостями є кровотеча з носа, рота і вух, крововиливи під рогівку ока, розтрощення м'яких тканин (тіло постраждалого на дотик нагадує желе або холодець в тонкій оболонці). Найчастіше трапляються баротравма легень, розрив барабаних перетинок з ушкодженнями середнього вуха, опік верхніх дихальних шляхів і очей, гострий набряк головного мозку і легень, удари органів черевної порожнини. Можуть бути різні судинні ушкодження. Мінно-вибухові терористичні акти. Мінно-вибухові ушкодження добре вивчені й описані в військово-медичній літературі. Однак солдати на полі бою отримують такі поранення насамперед унаслідок розривів осколкових і осколково-фугасних артилерійських боєприпасів, меншою мірою — через підриг на протипіхотній міні. У ході терористичних акцій артилерію застосовують у край рідко, стандартні (ті, що належать до озброєння армій) міни і фугаси — дещо частіше, але й ті, й інші — здебільшого в зонах постійних конфліктів. Під час терористичної діяльності, спрямованої проти мирного населення, набагато частіше застосовуються саморобні вибухові пристрої (СВП) та мініпастки («сюрпризи»).

Особливості та ступінь тяжкості ураження внаслідок такого вибуху залежать переважно від конструкції вибухового пристрою і способу його застосування (місця закладки, часу підригу тощо). Маса вибухової речовини — важливий показник, але часто впливає на ураження значно меншою мірою. Так, маса тротилу в гранаті РГД-5 удвічі більше, ніж в гранаті Ф-1, однак якщо перша має вражаючу дію на відстані до 25 м, то друга — до 200 м. На практиці це призводить до того, що кинута під ноги скупчення людей (дискотека, мітинг тощо) РГД-5 завдає множинні, але не смертельні поранення — переважно в ноги і нижню частину тулуба. Постраждали, які опинилися біля місця вибуху, прикривають собою інших. Тому осколки іноді не пробивають навиліт навіть м'які тканини кінцівок. Наприклад, вибух безоболонкового вибухового пристрою з масою вибухової речовини (ВВ) до 5 кг в умовах значного скупчення людей (вокзал), незважаючи на часткове обвалення даху будівлі, призвів до

загибелі трьох осіб, які опинилися безпосередньо біля місця закладки заряду. У тих же умовах застосування осколкових боєприпасів з тією ж масою тротилу могло збільшити кількість жертв до 20-30 осіб. Для посилення осколкової дії терористи можуть використовувати як готові забійні елементи, вмонтовані в СВП, так і ті предмети, що наявні на місці закладки заряду. Так, чавунна сміттєва урна під час вибуху СВП потужністю 5-7 кг тротилу створює кругову зону ураження; при цьому окремі уламки можуть зберігати забійну силу на відстані до 500 м. Тонкостінні металеві конструкції (бочки, баки, частини автомобіля тощо) унаслідок підриву зазвичай створюють кілька вузьких зон ураження; великі частини конструкції завдають ураження на відстані до 150-200 м, дрібні уламки — до 30-50 м. Серед легких уламків особливу небезпеку становлять уламки неметалевих предметів, передусім пластмасових і скляних. Їх важко помітити на рентгенівських знімках; якщо разом з ними ураження завдавали металеві елементи, то існує небезпека залишення пластикових предметів у рані, що неминуче призводить до різних ускладнень. Тому помічені пластмасові та скляні уламки необхідно видаляти з рани насамперед, дотримуючи особливої обережності, щоб не залишити дрібних відколів і відламків стороннього тіла. Унаслідок підривів великих об'єктів (мости, будинки тощо) і транспортних засобів (вагони, автобуси тощо) значну кількість ушкоджень завдають уламки. При цьому поранення супроводжують численні та поєднані переломи, розтрощення та забої. Іноді внаслідок перетискання уламками кінцівок та інших пошкоджених ділянок тіла кровотеча навіть з великих і глибоких ран може бути незначною. Тому під час рятувальних робіт необхідно спочатку визначити становище і стан постраждалого і лише потім піднімати або відгинати уламок або конструкцію, уживши заходів безпеки. Якщо з моменту терористичного акту до порятунку постраждалого пройшло понад 2 години, необхідно також враховувати можливість розвитку синдрому тривалого стиснення (краш-синдрому). Закриті травми і контузії в результаті вибуху іноді достатньо складно розпізнати, особливо на місці події, бо і постраждалих, і рятувальники насамперед звертають увагу на відсутність зовнішніх пошкоджень і поранень. Через це надання допомоги та евакуація можуть бути проведені із запізненням, що призводить до різкого погіршення стану постраждалих (найперше — з внутрішніми кровотечами), вторинних пошкоджень тощо. Струс і контузії головного мозку легкого (іноді й середнього) ступеня тяжкості взагалі практично неможливо розпізнати в перші години після вибуху, тому що психологічний шок й інші вражаючі фактори (отруйні продукти горіння, висока температура) можуть спричинити подібні симптоми: нудоту, блювоту, порушення координації руху, втрату свідомості тощо. Крім того, в екстремальній ситуації багато людей, насамперед з діяльнісним типом психологічної реакції, схильні недооцінювати тяжкість пошкоджень і не звертати уваги на «незначне», на їхню думку, погіршення самопочуття. Тому постраждали, які перебували близько від епіцентру вибуху (в

середньому це становить до 10-20 м), навіть не мають зовнішніх пошкоджень, скарг на гострі болі тощо. Таких постраждалих потрібно госпіталізувати в стаціонар під постійне спостереження фахівця на термін не менше доби з обов'язковою консультацією невропатолога. Особливістю широкомасштабних терористичних дій є використання великої кількості мін-пасток і «сюрпризів». Замінованими можуть виявитися різні предмети: електричні ліхтарі (вибух під час вмикання), іграшки (вибух при переміщенні або натискуванні), стільникові телефони, банки з-під напоїв і консервів, предмети одягу і спорядження. За відносно невеликої потужності заряду (до 200 г тротилу або до 100 г пластиду, у деяких випадках — 20-50 г вибухової речовини підвищеної потужності) міна-«сюрприз» здатна завдати тяжких ушкоджень через те, що вибух відбувається зазвичай в руках, недалеко від голови або грудей (спроба розглянути предмет, покласти в кишеню тощо). Отже, практично у всіх випадках відбуваються травматична ампутація кисті руки, осколкові ураження голови, шиї і верхньої частини тулуба, ураження очей ударною хвилею, контузія.

Усі травмуючі чинники вибуху як окремо, так і в сукупності справляють на людину значний негативний вплив, результатом якого можуть стати серйозні пошкодження м'яких тканин, переломи кісток та розрив внутрішніх органів.

Велике значення має місце перебування людини під час вибуху. Якщо вона перебувала всередині військової техніки (танк, БМП та ін.), пошкодження можуть ускладнити обширні опіки по всьому тілу.

Якщо вибух стався в момент перебування на землі, травми можуть характеризуватися контузією та обширними ранами від осколків вибухового пристрою. Основними пошкодженнями при мінно-вибухових пораненнях є травми нижніх кінцівок, внутрішніх органів і голови.

Значної шкоди організму завдає викид токсичних речовин, що отруюють верхні дихальні шляхи, а через них весь організм.

Вибухові травми призводять до синців на великих ділянках тіла, забоїв легень і серця, переломів рук та ніг. Також вибухові пристрої можуть завдати тяжких травм, що призводять до постійної інвалідності, оскільки міни є причиною ампутації кінцівок.

У постраждалих усі травми та стани умовно можна поділити на дві категорії: критичні (загрожують життю) та некритичні. До критичних станів, які виникають при мінно-вибуховій травмі та які можна усунути шляхом надання домедичної допомоги, відносять масивну кровотечу і порушення прохідності дихальних шляхів.

Основним завданням лікарів в такій ситуації є виявлення місця головного ураження й визначення типу травми, щоб у подальшому призначити правильне лікування та профілактику.

3. Правила поведінки при виявленні небезпечних предметів

Надзвичайну небезпеку в сучасному світі становить таке соціальне явище, як тероризм. Це один зі злочинних варіантів політичної боротьби, пов'язаний із застосуванням ідеологічно мотивованого насильства шляхом залякування населення, дестабілізації в суспільстві. Він страшний тим, що позбавлений будь-яких моральних принципів, є непередбаченим і спрямований, перш за все, на вчинення жорстоких актів серед мирних людей. Прагнучи привернути максимальну увагу до власної мети та підкреслити свою рішучість у її досягненні, терорист намагається зробити жертвами якомога більше осіб. Тож саме тому під час проведення диверсійних або терористичних акцій злочинці активно використовують вибухові пристрої.

Для того щоб убезпечити себе та оточуючих від ризику стати жертвами терористичного акту, для якого можуть бути використані вибухові пристрої, необхідно краще дізнатися про тактику його влаштування.

Для здійснення терористичних актів злочинці використовують дуже небезпечні вибухові речовини: динаміт, нітрогліцерин, тротил, гексоген, пластид та ін. Замаскувати пристрій, що призводить до вибуху цих речовин, можна під будь-яку річ, зазвичай таку, що приверне до себе увагу. Це можуть бути дорожня валіза, пакунок, іграшка, дрібна побутова техніка, телефон. Розрахунок простий — такі предмети, залишені без нагляду, обов'язково зацікавлять людину, яка спробує зрушити їх з місця, розкрити.

Ознаками вибухового пристрою є:

- незвичне розташування предмета (зокрема річ залишена без нагляду на видноті або в місці великого скупчення людей);
- розташування речі в незвичному місці (зокрема на горищі будинку, біля дверей під'їзду);
- наявність дротів, антени, ізоляційної стрічки, скотчу на цій речі або поблизу неї;
- шум, який виказує річ (цокання годинникового механізму, клацання та ін.);
- наявність на речі батарейки або мобільного телефону;
- порушення ґрунту поблизу речі;
- специфічний запах.

Натрапивши на предмет, що викликає підозру як вибухонебезпечний, слід діяти за чітким алгоритмом та дотримуватися заходів безпеки.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацюйте та складіть конспект, письмово дайте відповіді на запитання.

1. Що таке мінно-вибухова травма?
2. Що є факторами ураження внаслідок мінно-вибухових травм?
3. Які зони змін у травмованих тканинах виникають унаслідок мінно-вибухових уражень?
4. Які найбільш типові ушкодження спостерігають у постраждалих з мінно-вибуховою травмою?
5. Чим небезпечні для здоров'я постраждалого вибухові пристрої об'ємного вибуху?
6. Чим насамперед небезпечні мінно-вибухові терористичні акти?
7. Використовуючи різні інформаційні джерела, проведіть дослідження ролі та значення дій військових медиків.

Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Донецькій області

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО ВИ ВІЯВИЛИ ПІДОЗРІЛИЙ ПРЕДМЕТ?

- 1** Не торкайтеся, не пересувайте, не підходьте до предмету, не допускайте до нього людей
- 2** Не користуйтеся поблизу підозрілого предмета мобільним телефоном або іншими засобами радіозв'язку, які можуть викликати його спрацювання
- 3** Позначте місце знахідки та відійдіть на безпечну відстань від підозрілого предмету
- 4** Негайно повідомте про виявлення підозрілого предмета за телефоном **101** або **102** та до прибуття фахівців по можливості забезпечте його охорону

ПАМ'ЯТАЙТЕ!
Знешкодження вибухонебезпечного предмету на місці його виявлення проводиться тільки фахівцями МВС, СБУ, ДСНС

ПАМ'ЯТКА

Вибухові пристрої промислового виробництва

Саморобні вибухові пристрої

Обережно, вибухонебезпечно

НЕ

перенось самостіно вибухівку з місця знаходження

НЕ

розпилюй та не розбирай знайдений підозрілий предмет

НЕ

бери у руки знайдений підозрілий предмет, схожий на вибухонебезпечний

НЕ

кидай небезпечний предмет у вогнище та не розводь поруч вогонь

НЕ

дозволяй чіпати дітям покинуті іграшки, вони можуть бути заміновані

НЕ

допускай скупчення людей поруч з небезпечною знахідкою

Тема: Захист наслення від надзвичайних ситуацій.
Засоби захисту органів дихання.

Мета:

1. Освітня:

- формувати в учнів знання про особливості надання першої допомоги при надзвичайних ситуаціях,
- ознайомити їх із засобами індивідуального захисту органів дихання, їх призначенням, будовою, підбором і правилами використання,
- розглянути основні види засобів індивідуального захисту органів дихання.
- ознайомити учнів з технікою застосування засобів індивідуального захисту органів дихання.

2. Розвивальна:

- розвивати уміння порівнювати різні види засобів захисту органів дихання і вміти їх використовувати у надзвичайних ситуаціях.

3. Виховна:

- формувати бережливе ставлення до життя людини,
- виховувати уважне ставлення до власного здоров'я що сприятиме запобіганню травматизму і сприятиме формуванню здорового способу життя,
- особливу увагу звернути на техніку одягання протигазу ЦП-5 та виготовлення ватно-марлевої пов'язки.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Форма уроку: синтетична.

Місце уроку в навчальній темі: урок 2. з теми: Захист наслення від надзвичайних ситуацій. Засоби захисту органів дихання.

Методи і методичні прийоми:

1. Інформаційно- рецептивний:

а) словесний: розповідь-пояснення, опис, бесіда, повідомлення учнів, робота з підручником.

б) наочний: ілюстрація, демонстрація.

Прийоми навчання: виклад інформації, пояснення, активація уваги та мислення.

2. Репродуктивний.

Прийоми навчання: подання матеріалу у готовому вигляді, конкретизація і закріплення вже набутих знань.

3. Проблемно-пошуковий: постановка проблемного питання.

Прийоми навчання: постановка взаємопов'язаних проблемних запитань, активація кваги та мислення.

4. Візуальний: складання схематичних малюнків.

5. Релаксопедичний: психологічне розвантаження.

Міжпредметні зв'язки: біологія, хімія.

Матеріали та обладнання: схеми, рисунки, ватно-марлева пов'язка, протипилова маска, респіратор, протигаз ЦП-5.

Основні поняття та терміни: засоби захисту органів дихання, ватно-марлева пов'язка, протипилова маска, респіратор, протигаз.

Місце проведення: навчальна аудиторія.

Час: 45 хв.

Хід уроку:

1. Шикуння та військове вітання, перевірка наявності учнів і тренування навчального підрозділу у виконання стройових прийомів 3-5 хвилин.

2. Актуалізація опорних знань та чуттєвого досвіду учнів.

Методом бесіди з'ясувати знання учнів про види засобів захисту органів дихання.

3. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Довести:

-чому потрібно вміти застосовувати засоби захисту органів дихання.

4. Сприймання та засвоєння учнями нового матеріалу.

Навчальні питання:

1. Найпростіші засоби захисту органів дихання.

2. Фільтрувальний протигаз.

3. Підбір лицевої частини протигазу.

4. Підготовка протигазу до експлуатації.

Найпростіші засоби захисту органів дихання.

Засоби індивідуального захисту використовуються для захисту людини від отруйних речовин, сильнодіючих отрут, радіоактивних речовин і бактеріологічних засобів і за своїм призначенням діляться на засоби захисту органів дихання та засоби захисту шкіри.

Найпростіші засоби захисту органів дихання – протипилова тканинна маска і ватно-марлева пов'язка. Вони захищають органи дихання від радіоактивного пилу та деяких видів бактеріологічних засобів, але для захисту від отруйних речовин непридатні.

Протипилова тканинна маска складається з двох частин: корпусу і кріплення. Корпус маски шують з 4-5 шарів тканини. Зовнішні шари роблять з тканини без ворсу, а внутрішні — для кращої фільтрації — з ворсом. Кріпленням служать смужки тканини, пришиті з боку корпусу. Маски виготовляються семи розмірів, відповідно до висоти обличчя: до 80 мм — перший розмір, 80-90 мм — другий, 91-100 мм — третій, 101-110 мм — четвертий, 111-120 мм — п'ятий, 121-130 мм — шостий, 131 мм і більше — сьомий розмір. Готову маску перевіряють і приміряють. Розкрій виконують за викройками або лекалами, при цьому обов'язково роблять припуски приблизно в 1 см. Викройку (лекало) накладають на шматок тканини вздовж дольової нитки.

Ватно-марлева пов'язка виготовляється зі шматка марлі розміром 100х50 см. Її розстеляють на столі, посередині на площі 30х20 см кладуть шар вати завтовшки 1-2 см (якщо немає вати, то її замінюють марлею в 5-6 шарів). Вільний край марлі по довжині загинають з обох боків на вату, а на кінцях роблять розрізи (30-36 см). Пов'язка повинна добре закривати ніс і рот, тому верхній її край має бути на рівні очей, а

нижній — заходити за підборіддя. Нижні кінці зав'язують на тім'ї, верхні — на потилиці. Для захисту очей необхідно надіти спеціальні окуляри, які щільно прилягають до обличчя.

Респіратори застосовують для захисту органів дихання від радіоактивного та ґрунтового пилу. Найбільш поширені респіратори Р-2 і ШБ-1 («Пелюстка»). Респіратор Р-2 складається із фільтрувальної напівмаски з наголовником. Напівмаска має два клапани вдиху й один видиху. У клапана видиху є запобіжний екран.

Зовнішня частина напівмаски виготовлена з поліуретанового пінопласту зеленого кольору, а внутрішня – з тонкої повітронепроникної плівки, до якої вмонтовано два клапани вдиху. Між поліуретаном і поліетиленом є фільтр із полімерних волокон, респіратор має носовий затискач, щоб притиснути напівмаску до перенісся.

Принцип дії респіратора ґрунтується на тому, що при вдиху повітря послідовно проходить крізь фільтрувальний поліуретановий шар маски, де очищається від грубодисперсного пилу, потім крізь фільтрувальний полімерний волокнистий матеріал, де очищається від тонкодисперсного пилу. Після очищення повітря різь клапани вдиху потрапляє і підмасковий простір та в органи дихання. При видиханні повітря з підмаскового простору виходить через клапан видиху.

Респіратори Р-2 виготовляються трьох розмірів відповідно до висоти обличчя: 99-109 мм — перший розмір, 109-110 мм — другий розмір, понад 110 мм — третій розмір.

Зберігаються респіратори в запаяному поліетиленовому пакеті. Щоб підігнати респіратор Р-2 до свого обличчя, треба перевірити його справність, надіти напівмаску на обличчя так, щоб підборіддя і ніс були всередині, одна тасьма наголовника, що не розтягується, була б на тім'ї голови, а друга — на потилиці; за допомогою пряжок, що є на тасьмах, відрегулювати її довжину (для чого треба зняти напівмаску) таким чином, щоб надіта напівмаска щільно прилягала до обличчя; кінці носового затискача притиснути до носа.

Респіратори надягають за командою «Респіратор надіти!» або самостійно. Знявши респіратор, треба провести його дезактивацію: видалити пил із зовнішньої частини напівмаски щіткою або витрусити, внутрішню поверхню напівмаски протерти тампоном і просушити. Респіратор покласти в поліетиленовий пакет і закрити його кільцем.

Фільтрувальний протигаз.

Фільтрувальний протигаз призначений для захисту органів дихання, очей, шкіри обличчя від впливу ОР, РР, БЗ і деяких СДОР, а також від різних шкідливих домішок, що є в повітрі.

У системі цивільного захисту країни для захисту населення використовуються такі фільтрувальні протигази: для дорослого населення – ЦП-5, ЦП-5М, ЦП-7, ЦП-7В; для дітей – ПДФ-Д, ПДФ-Ш, ПДФ-2Д, ПДФ-2Ш; КЗД (камера захисна дитяча).

До складу комплекту цивільного фільтрувального протигазу ЦП-5 входять два основні елементи: лицьова частина ШМ-62У і фільтрувально-поглинальна коробка ЦП-5. Крім того, протигаз комплектується сумкою для зберігання і перенесення та коробкою з плівками, що не запотівають.

Усередині фільтрувально-поглинальної коробки ЦП-5 є проти-аерозольний фільтр і шихта. Лицьова частина ШМ-62У — шолом-маска, виготовлена з натурального або синтетичного каучуку. У шолом-маску вмонтовано окулярний вузол і клапанну коробку, яка має один клапан вдиху, два — видиху і служить для розподілу потоків повітря. Плівки, що не запотівають, виготовлені з целюлози і мають одностороннє желатинове покриття, їх вставляють з внутрішнього боку скелець протигазу желатиновим покриттям до очей і фіксують затискними кільцями. Желатин рівномірно всотує конденсовану вологу, завдяки чому зберігається прозорість плівки.

Протигаз ЦП-5М має шолом-маску ШМ-66МУ з переговорним пристроєм мембранного типу та вирізи для вух.

Нині для захисту дорослого населення, у тому числі й особового складу невоєнізованих формувань, дедалі більше використовується новий цивільний протигаз ЦП-7. Він складається з фільтрувально-поглинальної коробки ЦП-7К, лицьової частини ПЦП, плівок, що не запотівають, захисного трикотажного чохла та сумки. Його маса без сумки — до 900 г, маса фільтрувально-поглинальної коробки ЦП-7К — 250 г, лицьової частини МЦП — 600 г. Опір диханню при вдиху, коли швидкість постійного струменя повітря дорівнює 30 л/хв., становить не більше 16 мм водяного стовпчика, коли 250 л/хв. — не більше 200 мм вод. ст-

Лицьову частину МЦП виготовляють трьох розмірів (арабська цифра з правого боку маски в підборідді в кружечку діаметром 2 мм). Вона складається з маски об'ємного типу з «незалежним» обтюратором, окулярного вузла, переговорного пристрою, вузлів клапанів вдиху та видиху, обтічника, наголовника та притискних сілець для кріплення плівок, що не запотівають.

«Незалежний» обтюратор — це смужка тонкої гуми для забезпечення герметичності лицьової частини протигазу. Обтюратор щільно прилягає до обличчя і може розтягуватися самостійно, незалежно від корпусу маски, при цьому механічна дія лицьової частини на голову людини незначна.

Наголовник призначений для закріплення лицьової частини. Він має потиличну пластину та 6 лямок: лобову, дві скроневі дві щічні. Лобова та скронева лямки приєднуються до корпусу і маски трьома пластмасовими, а щічні — металевими пряжками, що самі затягуються. На кожній лямці з інтервалом в 1 см нанесено упори ступінчастого типу для надійного закріплення віямок у пряжках. На кожному упорі є цифра, що вказує його порядковий номер. Це дає змогу точніше фіксувати стан лямок при підгонці маски.

На фільтрувально-поглинальну коробку одягається трикотажний чохол, який захищає її від дощу, бруду, снігу, грубодисперсних часток аерозолю.

У наш час з'явилася можливість користуватися протигазом як засобом індивідуального захисту хворих з легeneвими і серцево-судинними захворюваннями певного ступеня важкості.

Наявність переговорного пристрою в новому протигазі забезпечує спілкування на відстані, а також полегшує користування Технічними засобами зв'язку.

Підбір лицевої частини протигазу

Підбираючи лицьову частину потрібного типорозміру ЦП-7, вимірюють горизонтальний і вертикальний обхвати голови. Горизонтальний обхват вимірюють по замкненому колу, що проходить по надбрівних дугах, потім на 2-3 см вище вушних раковин і посаду через ту точку голови, що найбільше виступає. Вертикальний обхват вимірюють по замкненій лінії, що проходить через маківку, підборіддя та щоки. Розмір лицьової частини встановлюють за сумою цих двох вимірів і за положенням (номерами) Яворів лямок наголовника, в якому вони (упори) зафіксовані: перша цифра — номер лобної лямки, друга — скроневих мок, третя — щічних лямок (див. табл. 9). Наприклад, якщо сума обхватів голови становить 1240-1260 мм, положення лямок-лобної — № 3, скроневих — № 6, щічних — № 7, то потрібна лицьова частина 2-го розміру.

Положення лямок наголовника встановлюють під час підгонки протигаза. Перш ніж надягати протигаз, треба прибрати волосся з лоба і скронь, бо, потрапивши під обтюратор, воно призводить до порушення герметичності. Жінки зачісують волосся назад, знімають гребінці, шпильки. Протигаз ЦП-7 одягається в такій послідовності: взяти лицьову частину обома руками за щічні лямки так, щоб великі пальці зсередини тримали лямки; зафіксувати підборіддя в нижньому заглибленні обтюратора; рухом рук догори і назад натягнути наголовник і підтягнути до упору щічні лямки.

Лицьова частина МЦП-В протигаза ЦП-7В має пристосування, за допомогою якого можна пити воду. Це гумова трубка з мундштуком і ніпелем, розміщена під переговорним пристроєм. Пристосування приєднується спеціальною кришкою до фляги.

Дитячий фільтрувальний протигаз ПДФ-Д призначається для дітей віком від 1,5 до 7 років, а протигаз ГЦФ-Ш — для дітей шкільного віку від 7 до 17 років. Ці протигази комплектуються фільтрувально-поглинальними коробками ЦП-5 і різняться між собою лише лицьовими частинами. На зміну їм починають надходити досконаліші протигази ПДФ-2Д для дітей дошкільного і ПДФ-2Ш — шкільного віку. До комплекту цих протигази входить: фільтрувально-поглинальна коробка ЦП-7К, лицьова частина МД-4, коробка з плівками, що не запотівають, і сумка. ПДФ-2Д

комплектуються лицьовими частинами 1-го і а ПДФ-2Ш — 2-го і 3-го розмірів. Маса комплектів: дошкільного до 750 г, шкільного — до 860 г.

Фільтрувально-поглинальна коробка ЦП-7К за конструкцією аналогічна коробці ЦП-5, але має менший опір вдиху. Лицьова частина складається з корпусу (маска об'ємного типу з «незалежним.» обтюратором, відформованим як одне ціле з нею) і з'єднувальної трубки. Корпус лицьової частини має окулярний вузол, вузли клапанів вдиху і видиху, наголовник. З'єднувальна трубка закінчується накидною гайкою з ніпельним кільцем. Протигаз косять у сумці з двома відділеннями: для фільтрувально-поглинальної коробки і лицьової частини. Усередині сумки — кишеня для коробки з плівками, що не запотівають. Протигази носять так, щоб плечова тасьма була па правому плечі, а сумка — на лівому боці, верхнім обрізом на рівні пояса.

Підготовка протигаза до експлуатації

Підготовка протигаза до експлуатації: перевірити комплектність і цілісність частин і вузлів, з'єднати лицьову частину з фільтрувально-поглинальною коробкою (загвинтити накидну гайку з'єднувальної трубки до упору на горловину коробки), вставити плівки, що не запотівають.

Щоб перевірити, чи правильно складено та підібрано протигаз, потрібно: надіти протигаз, закрити долонею отвір у дні коробки та зробити плавний глибокий вдих. Якщо повітря не проходить під маску, то лицьова частина підібрана правильно і протигаз складено правильно; якщо повітря при вдиху проходить, то необхідно знову перевірити правильність складання і повторно герметичність. Якщо повітря знову проходить, то підтягнути на одну поділку скроневі та щічні лямки або замінити розмір лицьової частини на менший.

Надягають протигази за командою «Гази!» або самостійно.

5. Осмислення об'єктивних зв'язків та взаємозалежностей у вивченому матеріалі.

-Чому необхідно вміти застосовувати засоби захисту органів дихання?

6. Узагальнення та систематизація знань.

Розглянути схему:

Види засобів захисту органів дихання.

Правила одягання протигазу ЦП-5:

- підбір шолом-маски,
- підготовка протигазу до експлуатації,
- одягання протигазу ЦП-5.

7. Підведення підсумків уроку, та контроль засвоєння нового матеріалу:

- 1) Чому потрібно захищати органи дихання?
- 2) Які види засобів захисту органів дихання ви знаєте?
- 3) Назвіть основні правила одягання протигазу ЦП-5.

8. Надання та пояснення домашнього завдання: опанувати конспект, за підручником «Захист України» стор. 255-265, підготуватись до практичної роботи з тренування нормативів (одягання протигазу ЦП-5).

Тема: Перша допомога при пораненнях.

Урок 2.: Техніка зупинки кровотеч.

Мета:

1. Освітня:

- формувати в учнів знання про особливості надання першої допомоги при кровотечах,
- ознайомити їх з поняттям кровотеча,
- розглянути основні види кровотеч.
- ознайомити учнів з технікою зупинки кровотеч.

2. Розвивальна:

- розвивати уміння порівнювати ознаки різних видів кровотеч і вміти використовувати різні способи зупинки кровотечі.

3. Виховна:

- формувати бережливе ставлення до життя людини,
- виховувати уважне ставлення до власного здоров'я що сприятиме запобіганню травматизму і сприятиме формуванню здорового способу життя,
- особливу увагу звернути на значення попередження інфікування раневої поверхні.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Форма уроку: синтетична.

Місце уроку в навчальній темі: урок 2. з теми: Перша допомога при пораненнях. Перев'язка пораненого.

Методи і методичні прийоми:

1. Інформаційно- рецептивний:

а) словесний: розповідь-пояснення, опис, бесіда, повідомлення учнів, робота з підручником.

б) наочний: ілюстрація, демонстрація.

Прийоми навчання: виклад інформації, пояснення, активація уваги та мислення.

2. Репродуктивний.

Прийоми навчання: подання матеріалу у готовому вигляді, конкретизація і закріплення вже набутих знань.

3. Проблемно-пошуковий: постановка проблемного питання.

Прийоми навчання: постановка взаємопов'язаних проблемних запитань, активація кваги та мислення.

4. Візуальний: складання схематичних малюнків.

5. Релаксопедичний: психологічне розвантаження.

Міжпредметні зв'язки: біологія, хімія.

Матеріали та обладнання: схеми, малюнки, джгут, перев.'язувальні матеріали, асептичні лікарські засоби для обробки раневої поверхні.

Основні поняття та терміни: рана, перша медична допомога, самодопомога, взаємодопомога, асептика, антисептика, сепсис, інфекція обробка рани, кровотеча, зупинка кровотечі.

Місце проведення: навчальна аудиторія.

Час: 45 хв.

Хід уроку:

1. Шикуння та військове вітання, перевірка наявності учнів і тренування навчального підрозділу у виконання стройових прийомів 3-5 хвилин.
2. Актуалізація опорних знань та чуттєвого досвіду учнів.
Методом бесіди з'ясувати знання учнів про види кровотеч, про ускладнення, які можуть виникати внаслідок кровотеч.
3. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.
Довести:
-чому метод зупинки кровотечі визначається її видом.
4. Сприймання та засвоєння учнями нового матеріалу.

Кровотеча – це витікання крові із кровоносних судин при порушенні їхньої цілісності. Класифікація кровотеч та невідкладна допомога:

- Артеріальна кровотеча.
- Венозна кровотеча.
- Капілярна кровотеча.
- Паренхіматозна кровотеча.

Класифікація кровотеч

Причиною кровотечі може бути ушкодження судин внаслідок травмування (укол, поріз, удар). Розрізняють кровотечі зовнішні та внутрішні (кров виливається із внутрішніх органів в оточуючі їх тканини чи порожнини). Інтенсивність кровотечі залежить від кількості ушкоджених судин, їх калібру, виду ушкодженої судини (артерія, вена, капіляр), рівня артеріального тиску, стану системи, що згортає кров.

Артеріальна кровотеча.

При даному виді кровотеч кров яскраво-червоного кольору, викидається з рани сильним пульсуючим струменем. Ця кровотеча

найнебезпечніша і дуже інтенсивна. В такій ситуації зупинити кров можна тільки способом накладання джгута вище місця поранення. Варто не забувати про те, що під джгут необхідно підставити шматок м'якої тканини, щоб попередити пошкодження шкірного покриву та обов'язково занотувати аркуш з точно вказаним часом (год., хв.). Влітку (при високій температурі повітря) час тримання джгута у нерухомому положенні може досягати 1,5 – 2 год. Після закінчення можливого часу джгут необхідно поступово відпустити і через 5 хв. за необхідності накласти знову на повторний час (якщо кровотеча відновлюється). Взимку (при низьких температурах повітря) максимальна тривалість накладання джгута може сягати до 1 год. Звільнення від джгута проводимо таким же чином, як і у першому випадку.

Венозна кровотеча.

При даному виді кровотеч кров, темно-вишневого кольору, витікає менш інтенсивно, рідко носить загрозливий характер. Однак потрібно пам'ятати, що при пораненні вен шії і грудної клітки є небезпека виникнення в судинах негативного тиску підчас глибокого вдиху. Пухирці повітря, проникаючи з потоком крові в серце, можуть викликати повітряну емболію – закупорку серця і кровоносних судин та стати причиною смерті. В даній ситуації припинити кровотечу можна способом накладання джгута нижче місця поранення. Методика накладання джгута така ж сама, як і при його накладанні у випадку артеріальної кровотечі.

Капілярна кровотеча.

Даний тип кровотеч спостерігається при неглибоких порізах шкіри, садинах. Завдяки зсіданню крові капілярна кровотеча припиняється самостійно. Варто лише використати певні антисептичні засоби чи засоби з вмістом спирту для дезінфекції ушкодженої ділянки покриву.

Паренхіматозна кровотеча.

Паренхіматозна кровотеча виникає в разі пошкодження печінки, нирок, селезінки і завжди небезпечна для життя. Самостійної зупинки кровотечі майже ніколи не відбувається. У деяких випадках кровотеча може стати небезпечною не через кількість крові, яка витікає з ушкодженої судини, а внаслідок того, що кров викликає стискування життєво важливих органів. Так, скупчення крові в ендокарді може привести до стискування серця (тампонаді) та його зупинці, а скупчення крові в порожнині черепа приведе до стиснення мозку й смерті. При крововиливах у міжтканеві простори утворюються гематоми. Кровотечі небезпечні тим, що зі зменшенням кількості циркулюючої крові погіршується діяльність серця, що в свою чергу, знижує постачання киснем життєво важливі органи (мозок, нирки, печінку). Це прискорює розвиток термінальних станів.

Перша допомога

В умовах подання першої допомоги можливе тільки тимчасове або попереднє зупинка кровотечі на період, необхідний для доставки потерпілого до лікувального закладу. Найшвидший та доступний спосіб

тимчасового зупинка артеріальної кровотечі – пальцеве притискування артерії до кістки вище (поток крові) місця поранення.

Види артерій та способи їх притискання:

1) Сконева артерія. Її притискають одним пальцем до скроневої кістки спереду вушної раковини на 1-1,5 см від неї при кровоточивих ранах голови.

2) Нижньощелепну артерію притискають одним пальцем до кута нижньої щелепи при кровоточивих ранах на обличчі.

3) Сонна артерія. Цю артерію притискають нижче (ближче до серця) її поранення до шийних хребців. Потім накладають стискальну пов'язку, під яку на пошкоджену артерію підкладають щільний валик з бинта, стерильних серветок або вати.

4) Підключична артерія. Її притискають до першого ребра в ямці над ключицею, коли кровоточива рана розташована високо на плечі, в області плечового суглоба або в пахвинній впадині.

5) Пахвинна артерія. Її притискають до голівки плечової кістки, при рані в області середньої або нижньої третини плеча, для цього, опираючись одним пальцем на верхню поверхню плечового суглоба, іншими пальцями здавлюють артерію.

6) Плечову артерію притискають до плечової кістки з внутрішньої сторони плеча збоку від двоголового м'яза, якщо рана розташована в нижній третині плеча або на передпліччі.

7) Променеву артерію притискають до підлягаючої кістки в області зап'ястка великого пальця при пошкодженні артерії кисті.

8) Стегнову артерію притискають в паховій ділянці до лобкової кістки таза шляхом натиснення кулаком.

9) Підколінну артерію притискають в області підколінної ямки при рані гомілки або стопи, для чого великі пальці кладуть на передню поверхню колінного суглоба, а іншими притискають артерію до кістки.

10) Артерії тилу стопи можна притиснути до підлягаючих кісток стопи, а потім накласти стискальну пов'язку. При сильних кровотечах накласти джгут на ділянку гомілки.

Притискування артерій пальцем вимагає значних зусиль. Навіть фізично сильна і добре підготовлена людина може здійснювати його не більше 15 – 20 хвилин. Тому, зробивши пальцеве притискування судини, негайно накладіть джгут, закрутку або стерильну пов'язку. Імпровізованим джгутом може служити скручена хустка або ремінь. Ніколи не використовуйте як закрутку ліску, капронову нитку, тонкий дріт. Ними можна перерізати м'які тканини.

Щоб через кілька днів на місці травми не утворилася інфікована рана, потрібно правильно обробити її в момент ушкодження. Рану можна промивати тільки 3% розчином перекису водню. Шкіру навколо рани можна протерти спиртом, горілкою, самогоном, йодом, кип'яченою водою з милом, не допускаючи влучення рідини в рану, тому що, потрапивши в рану, дія йоду або спирту викличе загибель живих клітин та ускладнити

загоєння. Перед накладанням пов'язки не кладіть на рану вату, тому що ватяні волокна присохнуть до поверхні рани і потім видалити їх буде дуже складно. Перед обробкою рани треба вимити руки з милом і протерти їх спиртом.

5. Осмислення об'єктивних зв'язків та взаємозалежностей у вивченому матеріалі.

-Чому необхідно зупинити кровотечу?

-Чому необхідно захищати шкіру від пошкоджень під час роботи в саду, на городі?.

6. Узагальнення та систематизація знань.

Розглянути схему:

Рана – кровотеча

Зупинка кровотечі

-обробка рани – асептика (стерильний перев'язувальний матеріал) – асептика (спиртовий розчин йоду, діамантовий зелений - «зеленка», метиленовий синій, розчин перекису водню).

7. Підведення підсумків уроку, та контроль засвоєння нового матеріалу:

1. Чому зупинка кровотечі є дуже важливою?

2. Які види кровотеч ви знаєте?

3. Назвіть основні способи зупинки кровотеч.

8. Надання та пояснення домашнього завдання: опанувати конспект, за підручником «Захист Вітчизни» стор. 359-363, підготуватись до практичної роботи з тренування нормативів (накладання артеріального джгута).

Поміркувати:

-Чому необхідно захищати цілісність шкіри?

Додаток В

Ілюстративні матеріали тренування учнів з надання домедичної допомоги.

Особлива увага приділяється виконанню ситуаційних завдань при організації надання першої медичної допомоги в умовах бою.

Викладачі у своїй професійній діяльності надають перевагу інтерактивному, ситуаційному навчанню. З у спіхом використовуються демонстраційні вправи. Учні отримують випереджаюче завдання, пояснюють та накладають пов'язки, вчитель корегує відповіді учнів.

Формуванню в учнів свідомого та відповідального ставлення до заходів першої допомоги сприяє визначення чіткого алгоритму надання першої допомоги з фізіологічним обґрунтуванням необхідності вживання тих або інших заходів. Опрацювання і доведення до досконалості алгоритмів надання першої допомоги здійснюється учнями з великим задоволенням і цікавістю

Підвищенню активності учнів під час засвоєння знань з основ військової справи, цивільного захисту, надання першої медичної допомоги сприяє виконання індивідуальних нормативів

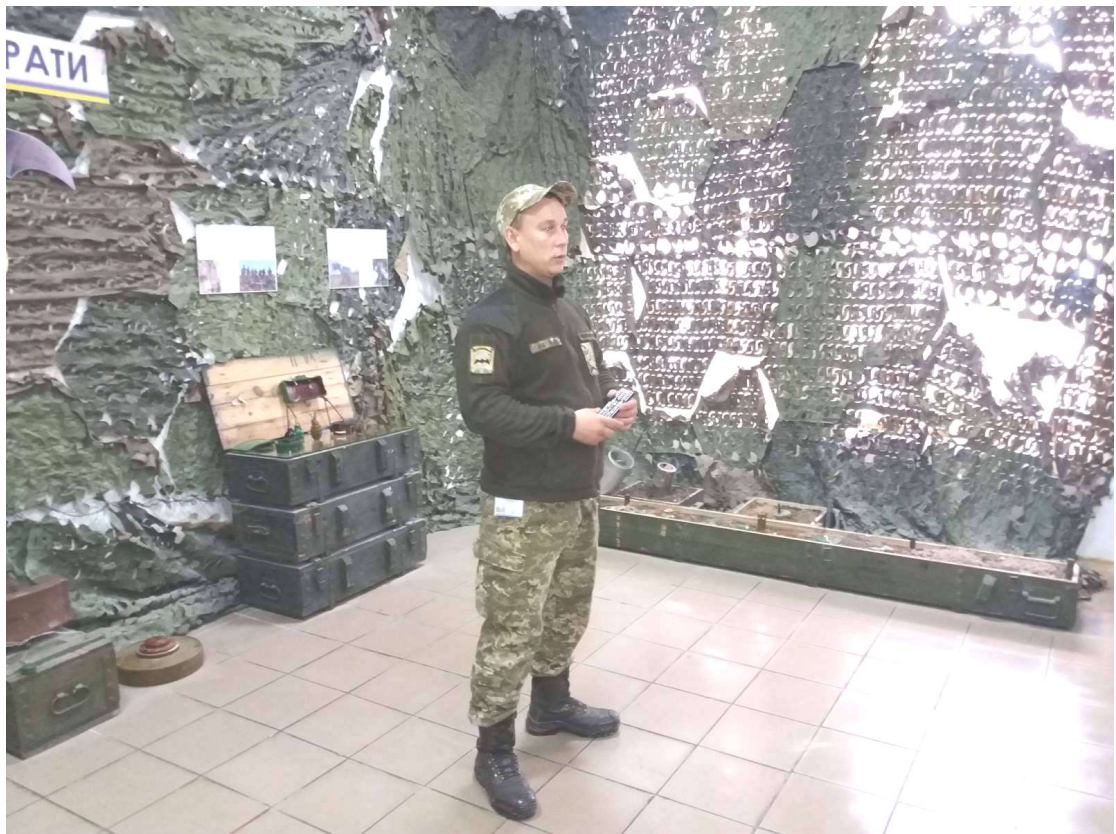
Особлива увага приділяється військово-патріотичному вихованню учнів

Ілюстрації з тренінгу «Ланцюжок виживання»

Вчимося знаходити артеріальний пульс

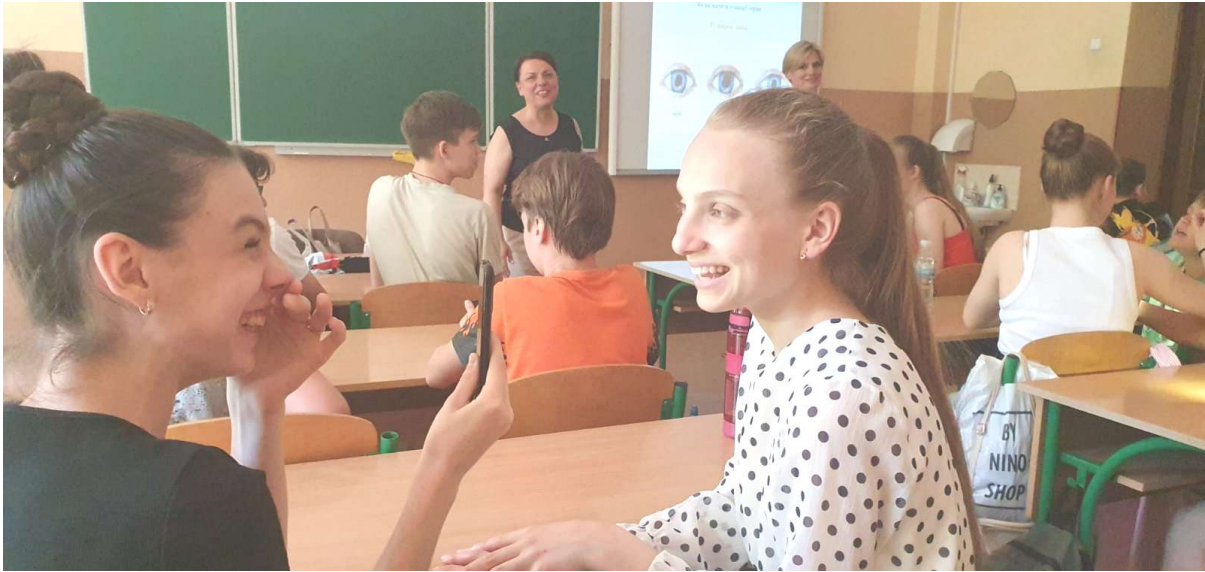

Вивчаємо місце знаходження артерій

Знайомимося з проявом зіничного рефлексу

Відпрацювання інструкції ланцюжка виживання в екстреній ситуації

Надання потерпілому стабільного положення на боці

Додаток Г. Календарні плани

Перелік розділів і тем та розподіл годин для навчання учнів 10 ф-1, 10 ф-2, 10 ф-м класів					
№ уроку	Дата проведення дня уроку	К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Домашнє завдання
Вступ (1 год)					
1	5.09	1	<p>Урок 1. Військово-патріотичне виховання – складова патріотичного виховання молоді.</p> <p>Поняття національної безпеки держави.</p> <p>Захисту України – необхідна умова забезпечення могутності української держави. Підготовка до захисту України – обов'язок кожного громадянина.</p> <p>Зміст програми предмета «Захист України», завдання кожного розділу, порядок проведення занять. Обов'язки та правила поведінки учнів на уроках.</p>	<p>Учениця (учень):</p> <p>розуміє роль і місце військово-патріотичного виховання у системі патріотичного виховання молоді;</p> <p>характеризує вимоги Конституції України щодо захисту Вітчизни, свої обов'язки у разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України, поняття національної безпеки держави;</p> <p>визначає основні поняття медико-санітарної підготовки;</p> <p>володіє змістом програми предмета «Захист України», завданням кожного розділу;</p> <p>виконує обов'язки та правила поведінки.</p>	<p><i>Високий рівень:</i></p> <p>опрацювати конспект, за підручником С. 6–7, підготувати повідомлення.</p> <p><i>Достатній рівень:</i></p> <p>опрацювати конспект, за підручником С. 6–7.</p>

Система національної безпеки України (1 год)

2	5.09	1	<p>Урок 1. Система світової колективної безпеки. Поняття національної безпеки держави. Система національно безпеки України. Поняття «гібридна війна». Національні інтереси України та загрози національній безпеці. Воєнна доктрина України. Формати відносин Україна – НАТО та зі структурами європейської системи колективної безпеки. Перспективи вступу України в НАТО. Правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення</p>	<p>Учення (учень): характеризує механізми і моделі системи світової колективної безпеки визначає: основні положення Воєнної доктрини України та Стратегії національної безпеки України; розуміє проблематику національних інтересів та загроз українській державі; доцільність військового співробітництва з метою досягнення безпеки країни; готовність Збройних Сил України до сучасних воєнних загроз та викликів та в умовах «гібридної війни»; характеризує формати відносин Україна – НАТО та структурами європейської системи колективної безпеки. розуміє перспективи та переваги вступу України в НАТО; називає ключові компоненти національного спротиву; має уявлення про методи протидії дезінформації щодо військових злочинів, військових здобутків противника, безпеки техногенних і природних катастроф; знає алгоритм дій у разі втрати мобільного та інтернет зв'язку</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, підготувати тематичне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео.</p>
---	------	---	--	---	---

Розділ 2. Основи цивільного захисту (12 год)

Тема 1. Нормативно-правова база цивільного захисту (1 год)

3	12.09	1	<p>Урок 1. Єдина державна система цивільного захисту та її складові. Законодавче та нормативно-правове забезпечення її функціонування.</p>	<p>Учення (учень): називає основні положення нормативно-правової бази цивільного захисту та міжнародні розпізнавальні знаки; складові єдиної державної системи цивільного захисту Пояснює важливість знань основ цивільного захисту.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 180–182, виконати рівневі завдання, визначити у Кодексі цивільного захисту України права та обов'язки громадян у сфері цивільного захисту України. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 180–182, виконати рівневі завдання.</p>
---	-------	---	---	---	--

Тема 2. Надзвичайні ситуації: мирного та воєнного часу, загроза їхнього виникнення (3 год)

4	12.09	1	<p>Урок 1. Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій.</p>	<p>Учення (учень): характеризує причини виникнення надзвичайних ситуацій, їх вплив на довкілля та безпеку життєдіяльності людини небезпечних ситуацій у військовий час;</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 183–189, виконати рівневі завдання.</p>
---	-------	---	---	--	---

5	19.09	1	<p>Урок 2. Загальні ознаки надзвичайних ситуацій. Рівні надзвичайних ситуацій. Джерела небезпечних ситуацій у військовий час.</p>	<p>називає види; загальні ознаки та рівні надзвичайних ситуацій, джерела небезпечних ситуацій у воєнний час; оцінює обставини в надзвичайних ситуаціях та визначає заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій поперистичного походження; наводить приклади виникнення надзвичайних ситуацій на Україні та за її межами; потенційно небезпечні об'єкти міста (району;)</p> <p>пояснює наслідки руйнування радіаційно- та хімічнонебезпечних об'єктів, негативний вплив надзвичайних ситуацій на життєдіяльність людини та довкілля; дотримується правил безпечної поведінки при впливі факторів надзвичайних ситуацій.</p>	<p>завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 183–189, виконати рівневі завдання.</p>
6	19.09	1	<p>Урок 3. Надзвичайні ситуації, які характерні для регіону, їхні наслідки для життєдіяльності населення та суб'єктів господарювання. Потенційно небезпечні</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 189–197, виконати рівневі завдання, скласти правила поведінки при НС воєнного характеру. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 189–197, виконати рівневі завдання.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 189–197, виконати рівневі завдання.</p>

		<p>об'єкти міста (району). Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.</p>	<p>підручником С. 198–202, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення про потенційно небезпечні об'єкти у місті (селі). <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 198–202, виконати рівневі завдання.</p>
<p>Тема 3. Основи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях (6 год)</p>			
7	26.09	1	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, скласти список укомплектування екстреної валізи. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію,</p>
<p>Учні (учень): характеризує основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, призначення та будову основних засобів індивідуального захисту органів дихання та шкіри, сигнали і порядок оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій і порядок дій при цьому, способи проведення евакуації населення; знає порядок підготовки засобів індивідуального захисту органів дихання та шкірних покривів; порядок одягання та зняття захисного</p>			

8	26.09	1	<p>Урок 2. Повідомлення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій та інформування населення про наявну обстановку. Засоби індивідуального та колективного захисту. Застосування засобів індивідуального захисту.</p>	<p>загальновійськового комплекту після виходу із зараженої зони; алгоритм дій у разі виникнення надзвичайної ситуації; алгоритм дій в разі хімічної атаки або надзвичайної ситуації на хімічному об'єкті при ураженні аміаком, оксидами азоту, фосфіном, фосгеном, хлором, хлоридом водню, при застосуванні сильнотоксичних отруйних речовин та біологічних препаратів; алгоритм дій та застережні заходи при застосуванні білого фосфору. Алгоритм дій у разі обвалу будівлі, пожежі, артобстрілу, в натовпі, якщо стали заручником, в разі терористичного акту, перестрілки, захоплення транспорту. Порядок дій та правила поведінки під час виходу із зони бойових дій;</p> <p>вміє користуватися основними засобами індивідуального захисту органів дихання та шкіри;</p> <p>розрізняє різні прояви страху, їхні ознаки;</p> <p>називає основні фізіологічні та психологічні ознаки страху, бойового стресу, рівні за інтенсивністю;</p> <p>вміє застосовувати 5–6 вправ на подолання різних проявів при панічному нападі, тривозі, істериці, ступорі, апатії, проявах гніву, злості, агресії;</p> <p>класифікує обладнання та пояснює</p>	<p>навчальне відео, виконати рівневі завдання</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи, підготувати інформаційне повідомлення.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>
---	-------	---	--	--	--

			<p>порядок використання інженерних споруд для захисту населення; характеризує основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, способи проведення евакуації населення; вміє користуватися медичними засобами захисту (аптечка індивідуальна); пояснює правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях, характеризує способи проведення евакуації населення; виконує алгоритм підготовки населення до евакуаційних заходів та розміщення населення</p>	
9	3.10	1	<p>Урок 3. Медичний, радіаційний та хімічний захист, евакуація населення з небезпечних районів. Способи визначення рівня ураження навколишнього середовища, продуктів харчування та води радіоактивними, отруйними, сильнотоксичними отруйними речовинами та біологічними препаратами.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, скласти схему заходів особистої гігієни в умовах радіаційного, хімічного, біологічного зараження. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект,</p>

10	3.10	1	<p>Урок 4. Порядок дій в умовах особливого періоду, під час артилерійського обстрілу, у натовпі, у разі виявлення підозрілого предмета, виходу із зони бойових дій.</p>	<p>презентацію, навчальне відео.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, розробити алгоритм дій у разі виявлення підозрілого предмета. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео.</p>
11	10.10	1	<p>Урок 5. Види терористичних проявів та способи дій терористів. Захист від терористичних проявів та дії населення в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних з можливими терористичними проявами. Дії в разі терористичного акту, перестрілки, захоплення транспорту.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, підготувати презентацію «Героризм – загроза людству ХХІ століття». <i>Достатній рівень:</i></p>

<p>презентацію, навчальне відео.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, розробити алгоритм дій у разі виявлення підозрілого предмета. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, підготувати презентацію «Героризм – загроза людству ХХІ століття». <i>Достатній рівень:</i></p>

				опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання.
12	10.10	1	Урок 6. Психологічна стійкість та саморегуляція під час надзвичайних ситуацій. Само- та взаємодопомога при панічному нападі, тривозі, істеричі, ступорі, апатії, проявах гніву, злості, агресії.	<i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, скласти експрес-пам'ятку екстреної психологічної самодопомоги. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання.
Тема 4. Попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів (2 год)				
13	17.10	1	Урок 1. Вплив мін та вибухонебезпечних предметів (ВНП) на людину, сім'ю та суспільство. Ознаки небезпечних територій (районів) та їхні системи позначення (маркування).	<i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, Учення (учень): розуміє вплив мін та вибухонебезпечних предметів (ВНП) на людину, сім'ю та суспільство; називає складові протимінної діяльності; основні положення нормативно-правової бази протимінної

14	17.10	1	<p>Урок 2. Протимінна діяльність та її складові. Міжнародні стандарти та нормативно-правова база протимінної діяльності в Україні.</p>	<p>діяльності в Україні; має уявлення про національний та міжнародні стандарти протимінної діяльності, Міжнародні Конвенції щодо зменшення загрози для мирного населення від мін та ВНП. Знає можливі види загроз для цивільного населення під час воєнних конфліктів та ступені їх ризику. Має навички правильної поведінки в умовах наявності різних загроз з боку мін і ВНП. Вміє розрізняти небезпечні території за їхніми ознаками.</p>	<p>підготувати інформаційне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання.</p>
				<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання.</p>	
<p>Розділ 2. Основи медичних знань і домедичної допомоги (36 год) Тема 1. Основи законодавства України щодо охорони здоров'я людини (2 год)</p>					

15-16	24.10	2	<p>Уроки 1–2. Основні документи нормативно-правової бази щодо захисту життя і здоров'я людини в Україні. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Закон України «Про екстрену медичну допомогу».</p> <p>Аналіз стану здоров'я людей в Україні.</p> <p>Основні принципи охорони здоров'я України.</p>	<p>Учення (учень): називає основні документи щодо захисту життя і здоров'я людини в Україні; обґрунтовує правові, організаційні та соціально-економічні засади охорони здоров'я в Україні; характеризує стан здоров'я людей в Україні; розуміє основні принципи охорони здоров'я України.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 9–11, виконати рівневі завдання, розробити міні-проект «Моє бачення шляхів покращення стану здоров'я людей в Україні».</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 9–11, виконати рівневі завдання.</p>
Тема 2. Загальні принципи надання домедичної допомоги Надання домедичної допомоги при раптовій зупинці серця (9 год)					
17	31.10	1	<p>Урок 1. Рятувальний ланцюжок при раптовій зупинці серця. Алгоритм дій проведення серцево-легеневої реанімації.</p>	<p>Учення (учень): знає алгоритм дій з постраждалим без свідомості; знає правила швидкого визначення зупинки серця; володіє основними правилами проведення реанімації; знає порядок проведення реанімації; володіє маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів; вміє проводити непрямої масаж серця і штучне дихання; знає як користуватись автоматичним</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 12–15, виконати рівневі завдання, розв'язати ситуаційні задачі.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за</p>

18	31.10	1	<p>зovníшнім дефібрилятором; вміє розмістити постраждалого без свідомості у відновлювальну позицію; дотримується правил безпеки під час реанімаційних заходів.</p>	<p>підручником С. 12–15, виконати рівневі завдання.</p>
19	7.11	1	<p>Урок 2. Основні правила та порядок проведення реанімації.</p> <p>Урок 3. Звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів – западання язика, нижньої щелепи, слизу, води тощо – та відкриття верхніх дихальних шляхів.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 15–20, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 15–20, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 20–22,</p>

<p>виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 20–22, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 22–25, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, опрацювати методи штучного дихання Сільвестра-Брошу та</p>
--	---

20	7.11	1	<p>Урок 4. Штучне дихання – його різновиди, методика та техніка проведення штучної вентиляції легенів.</p>
----	------	---	---

21	14.11	1	<p>Урок 5. Непрямий масаж серця, як спосіб відновлення діяльності серцево-судинної системи, методика його виконання. Застосування автоматичного зовнішнього дефібрилятора.</p>
----	-------	---	---

<p>Холгера-Нільсена. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 22–25, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 25–30, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 25–30, виконати рівневі завдання,</p>
---	--

22	14.11	1	Урок 6. Техніка проведення реанімаційних заходів одним та двома рятівниками.
23	21.11	1	Урок 7. Правила виклику бригади екстреної медичної допомоги.

підготуватися до практичної роботи.	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 30–31, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв’язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 30–31, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 32–35, виконати рівневі</p>
-------------------------------------	---

<p>завдання, скласти пам'ятку для особи, яка викликає бригаду швидкої допомоги. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 32–35, виконати рівневі завдання.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 35–38, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 35–38, виконати рівневі завдання.</p>
---	--

	<p>Урок 8. Визначення, усунення та запобігання головних факторів, які загрожують життю постраждалого та оточуючих.</p>
24	21.11
	1

25	28.11	1	<p>Урок 9. Відпрацювання надання домедичної допомоги при раптовій зупинці серця.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати концепт, виконати рівневі завдання, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати концепт, виконати рівневі завдання.</p>
Тема 3. Домедична допомога при порушенні прохідності дихальних шляхів та інших невідкладних станах (5 год)				
26	28.11	1	<p>Урок 1. Невідкладні стани. Домедична допомога при невідкладних станах різноманітних соматичних захворювань.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати концепт, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати концепт, презентацію, навчальне відео, виконати рівневі завдання.</p>
<p>Учення (учень): проводить швидку оцінку ознак порушення прохідності дихальних шляхів; розуміє відмінність між повною та неповною непрохідністю дихальних шляхів; володіє методами відновлення прохідності дихальних шляхів; проводить відновлення прохідності дихальних шляхів за допомогою прийому Хеймліка; знає правила надання допомоги постраждалим при втраті свідомості; знає правила надання допомоги постраждалим при різькому погіршенні стану;</p>				

27	5.12	1	<p>Урок 2. Причини порушення прохідності дихальних шляхів. Основні прояви повної та неповної непрохідності верхніх дихальних шляхів.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 39–44, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 39–44, виконати рівневі завдання.</p>
28	5.12	1	<p>Урок 3. Алгоритм відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів. Прийом Хеймліка.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 45–50, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв’язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за</p>

знає правила надання допомоги постраждалим при судомах;
дотримується правил безпеки під час надання домедичної допомоги при відновленні прохідності дихальних шляхів.

29	12.12	1	Урок 4. Алгоритм надання допомоги при втраті свідомості.
----	-------	---	---

<p>підручником С. 45–50, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 51–57, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 51–57, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>

30	12.12	1	<p>Урок 5. Основні причини виникнення судом, прояви, послідовність надання домедичної допомоги.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 59–62, виконати рівневі завдання, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 59–62, виконати рівневі завдання.</p>
Тема 4. Загальні поняття про рани та травми. Механізм травми (6 год)				
31	19.12	1	<p>Урок 1. Поняття про травму. Види та класифікація травм. Поняття про рани: види, ускладнення та їхня профілактика.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 63–66, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 63–66,</p>
			<p>Учення (учень): пояснює термін травма; називає основні типи травм при дорожньо-транспортних пригодах; пояснює особливості травм при падінні; називає основні травми у пішохода, велосипедиста, мотоцикліста, водія та пасажирів автомобіля; характеризує тупу та проникаючу травму, їхні основні відмінності; називає основні ознаки травм окремих анатомічних ділянок; розуміє вплив факторів при мінно-вибуховій травмі;</p>	

32	19.12	1	<p>Урок 2. Типи травм при дорожньо-транспортних пригодах та падінні з висоти. Поняття про тулу та проникаючу травми.</p>	<p>знає основні правила поведінки при виявленні потенційно небезпечних предметів.</p>	<p>виконати рівневі завдання.</p>
33		1	<p>Урок 3. Вплив мінно-вибухової травми на організм людини. Правила поведінки при знаходженні у потенційно небезпечному місці та при виявленні небезпечних предметів.</p>		<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 66–69, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 66–69, виконати рівневі завдання.</p>
					<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 69–73; С. 86–91, виконати рівневі завдання, створити мультимедійну презентацію «Героїзм»</p>

34		1	<p>Урок 4. Основні ознаки травм голови.</p>
35		1	<p>Урок 5. Основні ознаки травм грудної клітки.</p>

<p>військових медиків». <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 69–73; С. 86–91, виконати рівневі завдання.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 74–76, виконати рівневі завдання, підготувати інформаційне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 74–76, виконати рівневі завдання.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 76–79,</p>
---	---	---

36		1	<p>Урок 6. Основні ознаки травм живота. Основні ознаки травм скелетно-м'язової системи</p>	<p>виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 76–79, виконати рівневі завдання.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 80–85, виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 80–85, виконати рівневі завдання.</p>
Тема 5. Надання домедичної допомоги при пораненні. Способи зупинки кровотеч (8 год)				

37	<p>Урок 1. Види кровотеч. Ознаки та швидке розпізнавання загрозової для життя кровотечі.</p>	<p>Учення (учень): знає види кровотеч; основні принципи невідкладної допомоги; дотримується правил особистої безпеки; знає алгоритм дій при кровотечі; вміє розпізнати кровотечу, що загрожує життю; розуміє важливість негайної реакції на кровотечу, що загрожує життю; знає способи зупинки кровотечі; застосовує прямий тиск на рану; володіє технікою накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки; вміє проводити тампонування рани володіє методами виносу та переміщення поранених; дотримується правил безпеки під час надання домедичної допомоги при кровотечах.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 92–96, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 92–96, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>
38	<p>Урок 2. Алгоритм дій при кровотечі. Само- та взаємодопомога при кровотечі.</p>		<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 92–96, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи,</p>

39		1	<p>Урок 3. Техніка застосування прямого тиску на рану.</p>
----	--	---	---

<p>розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 92–96, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 97–102, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, зобразити схематично міця пальцевого притискання найважливіших артерій. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за</p>
--	--

40		1	<p>Урок 4. Техніка накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки.</p>
----	--	---	---

<p>підручником С. 97–102, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 102–110, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв’язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 102–110, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>
--	--

41	1	<p>Урок 5. Техніка гампонування рани.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 110–114, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 110–114, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>
42	1	<p>Урок 6. Техніка накладання компресійної пов'язки.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 114–120, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати</p>

43		1	<p>Урок 7. Особливості перев'язки ран при пораненні різних частин тіла.</p>	<p>ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 114–120, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>
44		1	<p>Урок 8. Тренування у наданні допомоги при різноманітних пораненнях. Вміст та умови використання аптечки невідкладної допомоги, автомобільної тощо.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, виконати рівневі завдання, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, виконати рівневі завдання.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, виконати рівневі завдання, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній</i></p>

					<i>рівень:</i> опрацювати конспект, виконати рівневі завдання.
Тема 6. Домедична допомога при травмах окремих анатомічних ділянок (8 год)					
45	1	<p>Урок 1. Поняття про переломи кісток, їхня класифікація. Ознаки переломів. Вивихи суглобів, їхня класифікація. Ознаки вивихів.</p>	<p>Учениця (учень): класифікує переломи та вивихи; застосовує способи накладання шини з підручного матеріалу; вміє проводити транспортну іммобілізацію кінцівок з допомогою косинок, накладати шини типу Крамера та Sam Splint ; надає домедичну допомогу при переломах та вивихах; надає домедичну допомогу при травмі голови; вміє виявляти основні прояви у постраждалого травми хребта; надає домедичну допомогу при травмі грудної клітки; надає домедичну допомогу при травмі живота;</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 121–127, виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 121–127, виконати рівневі завдання.</p>	
46	1	<p>Урок 2. Порядок надання домедичної допомоги при переломах і вивихах. Особливості накладання шин на верхню та нижню кінцівки</p>	<p>знає особливості надання допомоги при травмі очей; знає особливості надання допомоги при знаходженні сторонніх тіл в рані; дотримується правил безпеки під час надання домедичної допомоги при травмах окремих ділянок.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 127–137, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної</p>	

47		1	<p>Урок 3. Тренування у наданні допомоги при переломах.</p>	<p>роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 127–137, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>
48		1	<p>Урок 4. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі голови.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, виконати рівневі завдання, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, виконати рівневі завдання.</p>
48		1	<p>Урок 4. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі голови.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 138–141, виконати рівневі завдання,</p>

<p>підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 138–141, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 141–146, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 141–146,</p>
--	---

49		1	
			<p>Урок 5. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі хребта.</p>

50				<p>Урок 6. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі грудної клітки.</p>
51				<p>Урок 7. Алгоритм надання домедичної допомоги при травмі живота.</p>

<p>виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 146–149, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 146–149, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 149–152, виконати рівневі</p>
--

52				<p>завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 149–152, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.</p>
	1	Урок 8. Порядок надання допомоги при травмі очей.		<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 153–156, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи, розв'язати ситуаційні задачі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником</p>

				С. 153–156, виконати рівневі завдання, підготуватися до практичної роботи.
	52		ВСЬОГО	

Перелік розділів і тем та розподіл годин для навчання учнів 11 б-х; 11 мист					
№ уроку	Дата проведення уроку 11 б-х	К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Домашнє завдання
Розділ 3. Міжнародне гуманітарне право (МГП) про захист цивільного населення (3 год)					
Тема 1. Основні положення МГП (1 год)					
1	5.09	7.09	1	<p>Урок 1. Історія виникнення МГП як галузі міжнародного публічного права. Призначення, сфера застосування МГП. Відмінність МГП від права людини. Принципи і норми МГП щодо захисту життя, інших прав цивільних осіб, захисту жертв збройних конфліктів. Женевські Конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 року – основні нормативно-правові акти МГП.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати контекст, за підручником С. 6–14, підготувати доповідь або презентацію щодо дотримання норм МГП у сучасному світі. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати контекст, за підручником С. 6–14.</p>
Тема 2. Застосування МГП (1 год)					
2	5.09	7.09	1	<p>Урок 2. Захист цивільного населення, природного середовища та установок і споруд, які знаходяться за захистом МГП. Спеціальний захист окремих категорій цивільного населення: захист жінок у випадку збройного конфлікту. Захист жертв війни – поранених, хворих і осіб, які зазнали аварії корабля. Захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати контекст, за підручником С. 14–24, виконати рівневі завдання,</p>

				<p>характеризує міжнародні розпізнавальні знаки.</p>	<p>розробити мініпроект «Культурні цінності рідного краю, які потребують спеціального захисту».</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 14–24, виконати рівневі завдання.</p>
Тема 3. Засоби і методи ведення воєнних дій (1 год)					
3	12.09	14.09	1	<p>Урок 3. Засоби ведення воєнних дій, що заборонені нормами МПП: конкретні види звичайної зброї невідіркової дії і зброї, що спричиняє надмірні страждання й ушкодження. Заборонені методи (способи) воєнних дій у збройних конфліктах. Відповідальність держав і фізичних осіб за порушення міжнародного гуманітарного права.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 25–32, розв'язати ситуаційні завдання, підготувати повідомлення.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником</p>
				<p>Учениця (учень): обґрунтовує необхідність правил ведення збройного конфлікту; характеризує заборонені засоби та методи ведення воєнних дій; називає умови відповідальності держав і фізичних осіб порушення міжнародного гуманітарного права.</p>	

						С. 25–32 розв'язати ситуаційні завдання.
Розділ 1. Основи медичних знань і домедичної допомоги (7 год)						
Тема 7. Домедична допомога при опіках, тепловому та сонячному ударі, обмороженні, електротравмах, утопленні (4 год)						
4	12.09	14.09	1	<p>Урок 1. Поняття про опіки. Характеристика термічних та хімічних опіків. Домедична допомога при термічних та хімічних опіках.</p> <p>Тепловий та сонячний удар, причини їх виникнення та симптоми розвитку. Домедична допомога при тепловому та сонячному ударах.</p>	<p>Учениця (учень): класифікує опіки; характеризує опіки; називає порушення в організмі людини від дії електричного струму чи блискавки; називає ускладнення опіків; пояснює способи профілактики сонячного удару, відмороження та ураження електричним струмом; розуміє періоди обмороження та стадії загального замерзання тіла; розрізняє відмінність між ураженнями електричним струмом і блискавою; надає домедичну допомогу при тепловому та сонячному ударі, діях низьких температур, ураженні електричним струмом; застосовує способи накладання пов'язок при опіках та відмороженнях; пояснює особливості надання допомоги при утопленні.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 33–42, розв'язати ситуаційні завдання, скласти алгоритм дій «Допомога у разі сонячного удару». <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 33–42, розв'язати ситуаційні завдання.</p>

5	19.09	21.09	1	<p>Урок 2. Обмороження та його періоди. Класифікація обмороження. Домедична допомога при обмороженнях.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 43–45, розв'язати ситуаційні завдання, скласти інтелект-карту для розповіді про відмороження. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 43–45, розв'язати ситуаційні завдання.</p>
6	19.09	21.09	1	<p>Урок 3. Дія електричного струму на організм людини. Електротравма. Надання домедичної допомоги при ураженні електричним струмом. Ураження блискавою. Домедична допомога при ураженні блискавою. Правила безпеки під час допомоги при ураженні електричним струмом і блискавою.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 46–52, розв'язати ситуаційні завдання, скласти алгоритм дій «Допомога при ураженні електричним струмом».</p>

<p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 46–52, розв’язати ситуаційні завдання.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 52–55, розв’язати ситуаційні задачі, підготуватися до практичної роботи, скласти інтелект-карту для розповіді про утоплення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 52–55, розв’язати ситуаційні задачі, підготуватися до практичної роботи.</p>
---	--

	<p>Урок 4. Утоплення людини. Домедична допомога постраждалому при утопленні.</p>
	1
	28.09
	26.09
7	

Тема 8. Отруєння. Домедична допомога при отруєннях, укусах комах, змій та диких тварин (3 год)						
8	26.09	28.09	1	<p>Урок 1. Поняття про отруту і отруєння. Причини та способи потрапляння отрути до організму, шляхи її виведення. Основні ознаки та класифікація отруєнь. Характеристика побутових і виробничих отруєнь. Загальні принципи надання домедичної допомоги при отруєнні.</p>	<p>Учення (учень): класифікує отруєння організму людини; наводить приклади згубного впливу отруйних речовин на організм людини; характеризує профілактичні заходи отруєння хімічними речовинами, продуктами харчування тваринного та рослинного походження; знає характеристики отруйних речовин хімічної зброї, знає їх дію на організм людини; надає домедичну допомогу уражених небезпечними хімічними речовинами;</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 56–62, виконати рівневі завдання, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 56–62, виконати рівневі завдання.</p>
9	3.10	5.10	1	<p>Урок 2. Особливості функціонального отруєння нейротропними препаратами, алкоголем та ніотином. Отруєння речовинами, що є хімічною зброєю. Заходи безпеки під час надання домедичної допомоги.</p>	<p>володіє навичками надання домедичної допомоги при отруєнні невідомою речовиною; пояснює особливості укусів отруйних комах; називає симптоми загального отруєння від укусу змій; пояснює особливості укусів диких тварин.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 62–73, виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення.</p>

						<p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 62–73, виконати рівневі завдання.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 73–83, виконати рівневі завдання, скласти практичні рекомендації, які допоможуть уникнути укусів кліщів.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 73–83, виконати рівневі завдання.</p>
10	3.10	5.10	1	<p>Урок 4. Отруйні комахи та наслідки їх укусів. Клінічна картина дії отрути комах. Укуси отруйних змій. Симптоми загального отруєння від укусу змій. Домедична допомога. Укуси диких тварин, особливості надання домедичної допомоги.</p>		
Розділ 2. Основи цивільного захисту (3 год)						
Тема 4. Попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів (1 год)						
11	10.10	12.10	1	<p>Урок 1. Наземні міни: загальний огляд, типи мін та способі ураження. Правила безпеки. Інші види загроз. Правила безпечної поведінки в умовах наявності мін та вибухових пристроїв, типи</p>		<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект,</p>

			<p>вибухонебезпечних предметів. Алгоритм дій при виявленні мінновибухового пристрою.</p> <p>Типи мінно-вибухових травм та надання першої домедичної допомоги.</p>	<p>мінно-вибухових травм; має уявлення про будову та принципи дії мінновибухових пристроїв; застосовує алгоритм дій при виявленні мінновибухового пристрою; знає правила безпечної поведінки в умовах наявності мін та вибухонебезпечних предметів, алгоритм надання домедичної допомоги в разі мінно-вибухової травми</p>	<p>презентацію, навчальне відео, розв'язати ситуаційні задачі, скласти експрес-пам'ятку у разі виявлення мінновибухового пристрою. Достатній рівень: опрацювати конспект, презентацію, навчальне відео, розв'язати ситуаційні задачі</p>
--	--	--	---	--	---

Тема 5. Ліквідація наслідків надзвичайної ситуації (2 год)

12	10.10	12.10	1	<p>Урок 1. Характеристика зон стихійного лиха (ураганів, загоплень, пожеж, хімічного, радіаційного та бактеріологічного зараження тощо).</p> <p>Сутність, зміст і послідовність виконання рятувальних та інших невідкладних робіт. Заходи забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт. Заходи безпеки при проведенні рятувальних робіт.</p>	<p>Учениця (учень): характеризує порядок проведення рятувальних та інших невідкладних робіт; заходи забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт; заходи безпеки при проведенні рятувальних робіт; називає послідовність виконання рятувальних та інших</p>	<p>Високий рівень: опрацювати конспект, за підручником С. 206–226, виконати рівневі завдання, скласти схему заходів особистої</p>
----	-------	-------	---	---	--	---

13	17.10	19.10	1	<p>Урок 3. Розшук уражених у завалах, а також в будинках, які пошкоджені і горять. Способи рятування людей з-під завалів, з верхніх поверхів напівзруйнованих будівель з використанням табельних і підручних засобів. Рятування людей із завалених і пошкоджених захисних споруд.</p>	<p>невідкладних робіт, способи рятування людей з-під завалів, з верхніх поверхів напівзруйнованих будівель з використанням табельних і підручних засобів</p>	<p>гігієни в умовах радіаційного, хімічного, біологічного зараження. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 206–226, виконати рівневі завдання.</p>
					<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 226–234, виконати рівневі завдання, підготувати інформаційне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 226–234, виконати</p>	

					рівневі завдання.
Розділ 4. Домедична допомога в бойових умовах (тактична медицина) (22 год)					
Тема 1. Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. Тактична медицина (2 год)					
14	17.10	19.10	1	<p>Урок 1. Вступ до курсу тактичної медицини. Причини превентивних смертей при бойовій травмі.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, підручником С. 84–86, виконати рівневі завдання, підготувати мініпроект «Українські жінки, які зробили значний внесок у лікарську справу».</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, підручником С. 84–86, виконати рівневі завдання.</p>

15	24.10	26.10	1	<p>Урок 2. Вміст індивідуальної військової аптечки. Етапи надання домедичної допомоги.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, навчальне відео, за підручником С. 84–86, виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, навчальне відео, за підручником С. 84–86, виконати рівневі завдання.</p>
Тема 2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (7 год)					
16-17	24.10 31.10	26.10 2.11	2	<p>Уроки 1–2. Надання допомоги на етапі під вогнем (CUF, Care Under Fire). План дій на етапі під вогнем.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 87–89, розв'язати ситуаційні задачі, скласти</p> <p>Учениця (учень): дотримується плану дій під час надання допомоги під активним вогнем супротивника; вміє розпізнати ознаки кровотечі, що загрожує життю; володіє методами виносу та переміщення поранених та вміє</p>

				18-19	<p>зупинити кровотечу, що загрожує життю, на етапі надання допомоги під активним вогнем протівника.</p>	<p>план дій для етапу «Допомога під вогнем».</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 87–89, розв’язати ситуаційні задачі.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, навчальне відео, за підручником С. 90–97, розв’язати ситуаційні задачі, розробити мініпрезентацію</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, навчальне відео, за підручником</p>
	2	2.11 9.11	31.10 7.11			<p>Уроки 3–4. Техніка виносу пораненого з небезпечної зони.</p>

							С. 90–97, розв'язати ситуаційні задачі.
20-21	7.11 14.11	9.11 16.11	2		Уроки 5–6. Ознаки зовнішньої кровотечі, що загрожує життю. Застосування турнікетів для кінцівок.		<i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 98–105, розв'язати ситуаційні задачі, скласти інструкцію щодо накладання турнікету. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 98–105, розв'язати ситуаційні задачі.
22	14.11	16.11	1		Урок 7. Техніка накладання турнікета (джугута-закрутки) з підручного матеріалу. Само- і взаємодопомога.		<i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 98–105, розв'язати ситуаційні задачі.

					задачі, скласти алгоритм дій «Накладання турнікета однією рукою». <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 98–105, розв'язати ситуаційні задачі.
Тема 3. Надання допомоги в зоні тактичних умов та евакуації (13 год)					
23	21.11	23.11	1	<p>Урок 1. Надання домедичної допомоги в зоні тактичних умов (TFC, Tactical Field Care).</p> <p>Учень (учень): знає алгоритм дій на етапі допомоги в зоні тактичних умов; володіє технікою зупинки кровотеч, що загрожують життю; володіє маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів; вміє проводити повний огляд грудної клітки та використовувати оклюзійні наклейки; вміє розпізнати ознаки напруженого пневмотораксу; розуміє необхідність виявлення та зупинки інших зовнішніх кровотеч; вміє розпізнати дві головні</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 105–109, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 105–109.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 109–113,</p>
24	21.11	23.11	1	<p>Урок 2. Послідовність дій за алгоритмом «MARCH». Загальні причини зміни стану свідомості.</p>	

25-26				<p>ознаки геморагічного шоку в пораненого; володіє технікою накладання шин та застосування жорсткого щитка при травмі ока; визначає необхідність прийому набору пігулок для пораненого. розуміє необхідність заходів з попередження гіпотермії; вміє розпізнати ознаки черепно-мозкової травми; розуміє важливість заповнення документації пораненого та підготовки до евакуації.</p>	<p>підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 109–113.</p>
	28.11	30.11	2	<p>Уроки 3–4. Зупинка кровотеч, що загрожують життю. Принцип тампонування ран. Використання рекомендованих гемостатичних засобів. Використання компресійної пов'язки. Прямий тиск на рану.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 113–122, розв'язати ситуаційні задачі, підготуватися до практичної роботи, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 113–122, розв'язати ситуаційні задачі, підготуватися</p>

27	5.12	7.12	1	<p>Урок 5. Відновлення та забезпечення прохідності дихальних шляхів. Виведення нижньої щелепи. Безпечне введення носового (назофарингеального) повітроводу.</p>	<p>до практичної роботи.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 122–126, підготуватися до практичної роботи, підготувати повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 122–126, підготуватися до практичної роботи.</p>
28-29	5.12 12.12	7.12 14.12	2	<p>Уроки 6–7. Проникаючі поранення грудей. Огляд грудної клітки. Використання герметизуючих (оклюзійних) накладок. Поранення легень. Напружений пневмоторакс.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 126–133, підготуватися до практичної роботи, підготувати</p>

30	12.12	14.12	1	<p>Урок 8. Повний огляд пораненого, зупинка всіх інших видів зовнішніх кровотеч. Тактично значущі ознаки шоку в поранених.</p>	<p>повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 126–133, підготуватися до практичної роботи.</p>
31-32	19.12	21.12	2	<p>Уроки 9–10. Надання домедичної допомоги при переломах. Накладання шин.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 133–137, підготуватися до практичної роботи, підготувати інформаційне повідомлення. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 133–137, підготуватися до практичної роботи.</p> <p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за</p>

33		1	<p>Урок 11. Надання домедичної допомоги при опіках, відмороженнях, проникаючому пораненні ока. Застосування жорсткого шитка при травмі ока. Загальновійськовий набір пігулок.</p>	<p>підручником С. 138–147, підготуватися до практичної роботи, скласти письмові рекомендації щодо послідовності надання ДМД. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 138–147, підготуватися до практичної роботи.</p>
				<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 147–150, розв’язати ситуаційні задачі, скласти письмові рекомендації щодо послідовності надання ДМД. <i>Достатній</i></p>

34				<p><i>рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 147–150, розв'язати ситуаційні задачі.</p>
		1	<p>Урок 12. Попередження гіпотермії та виявлення ознак черепно-мозкової травми.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 151–156, виконати рівневі завдання, підготувати тематичне повідомлення.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> опрацювати конспект, за підручником С. 151–156, виконати рівневі завдання.</p>

35	1	<p>Урок 13. Вміст та умови використання аптечки військової індивідуальної типу НАТО/ІФАК. Підготовка до евакуації. Документація.</p>	<p><i>Високий рівень:</i> опрацювати концепт, презентацію, навчальне відео, заповнити карту тактичної допомоги пораненому. <i>Достатній рівень:</i> опрацювати концепт, презентацію, навчальне відео</p>
Навчально-тренувальні заняття			
Розділ 1. Основи медичних знань і домедичної допомоги (6 год)			
Тема 2. Загальні принципи надання домедичної допомоги. Надання домедичної допомоги при раптовій зупинці серця (1 год)			

36	1	<p>Урок 1. Особливості підтвердження зупинки серця. Алгоритм проведення серцево-легеневої реанімації. Алгоритм проведення серцево-легеневої реанімації з використанням автоматичного дефібрилятора. Штучне дихання. Зовнішній масаж серця. Засоби, які використовуються при проведенні серцево-легеневої реанімації. Надання постраждалому стабільного положення на боці.</p>	<p>Учениця (учень): знає алгоритм надання допомоги при раптовій зупинці серця; вміє визначати наявність дихання; володіє навиками проведення штучного дихання та зовнішнього масажу серця; вміє використовувати автоматичний дефібрилятор при проведенні серцево-легеневої реанімації.</p>	<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>
Тема 3. Домедична допомога при порушенні прохідності дихальних шляхів та інших невідкладних станах (1 год)				
37	1	<p>Урок 1. Прийом Хеймліка, особливості використання застосування.</p>	<p>Учениця (учень): вміє застосовувати на практиці методи відновлення прохідності дихальних шляхів за допомогою прийому Хеймліка.</p>	<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>
Тема 5. Надання домедичної допомоги при пораненні. Способи зупинки кровотеч. (2 год)				
38-39	2	<p>Уроки 1–2. Способи зупинки зовнішньої артеріальної, венозної і каплярної кровотечі. Зупинка артеріальної кровотечі з кінцівок і вузлової кровотечі. Місця затискування артерій. Порядок застосування джгута для зупинки крові. Тампонування ран при вузловій кровотечі. Способи самопомоги при зовнішніх кровотечах.</p>	<p>Учениця (учень): знає ознаки різних видів кровотеч; вміє застосовувати кровоспинні джгуги для зупинки масивної кровотечі; вміє тампонувати рани при</p>	<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної</p>

				вузлових кровотеч; знає особливості використання гемостатиків.	роботи.
Тема 6. Домедична допомога при травмах окремих анатомічних ділянок (2 год)					
40	1		Урок 1. Заходи домедичної допомоги при переломах і вивихах. Особливості накладання шин на верхню та нижню кінцівки.	Учениця (учень): застосовує способи накладання шини з підручного матеріалу; вміє накладати шини на верхню та нижню кінцівки; надає домедичну допомогу при переломах та вивихах; вміє накладати пов'язки на рани грудної клітки; вміє накладати пов'язки на рани живота.	Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.
41	1		Урок 2. Особливості накладання пов'язок на рани живота. Особливості накладання пов'язок на рани грудної клітки. Особливості переміщення постраждалих з травмами.		Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.
Розділ 4. Домедична допомога в бойових умовах (тактична медицина) (11 год)					
Тема 2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (3 год)					
42	1		Урок 1. Алгоритм з надання домедичної допомоги у секторі обстрілу. Переведення пораненого в положення на боці (животі).	Учениця (учень): вміє перевести пораненого в положення на боці (животі); володіє навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок, за допомогою спеціальних джгутів.	Опрацювати опорний конспект, підготуватися до практичної роботи.
43	1		Урок 2. Зупинка кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок.		Опрацювати опорний конспект,

44					<p>Урок 3. Зупинка кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівок. Зупинка кровотечі за допомогою спеціальних джгутів (само- та взаємодопомога).</p>	<p>навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p> <p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>	
Тема 3. Надання допомоги в зоні тактичних умов та евакуації (7 год)							
45-46	2				<p>Уроки 1–2. Способи та правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях: перенесенням на руках, на плечах, на спині, з використанням носильних лямок і підручних засобів, на санітарних ношах.</p>	<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>	
47	1				<p>Урок 3. Алгоритм з надання домедичної допомоги у секторі укриття (алгоритм «MARCH»). Первинний огляд пораненого, визначення ознак життя.</p>	<p>Учениця (учень): вміє застосувати на практиці різні способи транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях; виконує алгоритм первинного огляду пораненого; визначає ознаки життя; вміє накладати пов'язки на грудну клітку, голову, живіт, джгут на кінцівки; володіє навичками зупинки кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів та кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів</p>	<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p> <p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>
48	1				<p>Урок 4. Накладання турнікета (джгута) на кінцівки. Зупинка кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів (само- та взаємодопомога).</p>	<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>	

49					<p>навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p> <p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>
50-51	1				<p>Урок 5. Зупинка кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів (само-та взаємодопомога).</p>
	2				<p>Уроки 6–7. Переведення в стабільне положення. Накладання пов'язки на грудну клітку, голову, живіт. Накладання джгута на кінцівки.</p>
52	1				<p>Опрацювати опорний конспект, навчальне відео, підготуватися до практичної роботи.</p>
	52				<p>Контроль практичних навичок</p> <p>ВСЬОГО</p>

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН
виконання програми предмета «Захист Вітчизни» учнями 10 класів
в 2019 / 2020 навчальному році(1,5 год)

№ уроку	Дата проведення дня уроку	К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Домашнє завдання
Вступне заняття (1 год.)					
1		1	Зміст програми предмета «Захист Вітчизни», завдання кожного розділу, порядок проведення занять. Обов'язки та правила поведінки учнів на уроках.	Учень (учениця): розуміє роль і місце військово-патріотичного виховання у системі патріотичного виховання молоді; характеризує вимоги Конституції України щодо захисту Вітчизни, свої обов'язки у разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України, поняття національної безпеки держави; розуміє значення предмета «Захист Вітчизни» у власному житті та для суспільства Ціннісний компонент виконує обов'язки та правила поведінки на заняттях.	Високий рівень: Достатній рівень:
Розділ 1. Основи національної безпеки України (2 год.)					
2		1	Система світової колективної безпеки. Поняття національної безпеки держави. Структура воєнної організації держави та її керівництво. Воєнна доктрина України	механізми і моделі системи світової колективної безпеки визначає: основні положення Воєнної доктрини України та Стратегії національної безпеки України називає: Структуру воєнної організації	Високий рівень: Достатній рівень:

3	1	Розвиток національних Збройних Сил та інших військових формувань України - необхідна умова забезпечення могутності української держави.	<p>держави та її керівництво.</p> <p>характеризує: Воєнну доктрину України.</p> <p>розуміє проблематику національних інтересів та загроз українській державі; доцільність військового співробітництва з метою досягнення безпеки країни; готовність Збройних Сил України до сучасних воєнних загроз та викликів та в умовах «гібридної війни».</p> <p>розуміє принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій;</p> <p>обґрунтовує участь України в миротворчих операціях;</p> <p>характеризує формати відносин Україна - НАТО та структурами європейської системи колективної безпеки.</p> <p>має уявлення про діяльність НАТО</p> <p>розуміє перспективи та переваги вступу України в НАТО</p>	Високий рівень: Достатній рівень:
---	---	---	---	-----------------------------------

Розділ 2. Збройні Сили України на захисті Вітчизни (5 год.)

Тема 1. Нормативно-правова база з військових питань. Військова присяга та військова символіка України 1 (год.)

4	1	Нормативно-правова база з військових питань. Законодавство України про військову службу. Структура та завдання Збройних сил України	<p>називає основні закони України, що забезпечують обороноздатність держави; види військової служби</p> <p>розуміє напрямки військово-професійної орієнтації учнів.</p> <p>характеризує особливості підготовки військових кадрів для ЗСУ та інших воєнізованих формувань.</p>	Високий рівень: Достатній рівень:
---	---	---	--	-----------------------------------

			<p>знає правила прийому, порядок підготовки та вступу до Військових навчальних закладів.</p> <p>розуміє: завдання строкової, контрактної, альтернативної служб та їх відмінності;</p> <p>знає: історію походження військової присяги, бойового прапора, військової символіки збройних формувань України.</p> <p>характеризує: текст військової присяги, її історію, порядок прийняття та значення, походження бойового прапора, військових відзнак та символіки України</p> <p>пояснює: значення і порядок прийняття присяги;</p> <p>розуміє наслідки порушення присяги.</p> <p>характеризує: особливості бойових прапорів військової частини, як символів честі,</p>	
Тема 2. Історія розвитку українського війська (2 год.)				
5	1	Додержавний давньослов'янський період або Слов'янське військо – (III – IX ст. н.е.); історія українського війська періоду Київської Русі; історія українського війська періоду козаччини;	<p>називає: основні історичні етапи розвитку українського війська</p> <p>характеризує: історично-політичні умови формування Збройних Сил України;</p> <p>називає видатних військових діячів українського народу</p> <p>наводить приклади визначних воєнних подій, битв українського війська</p>	<p>Високий рівень:</p> <p>Достатній рівень:</p>
6	1	Українські військові формування та участь українців у військових подіях XX століття. ЗСУ незалежної України до 2014 року. Нова українська армія 2014-2017; видатні військові діячі українського народу.	<p>називає: основні історичні етапи розвитку українського війська</p> <p>характеризує: історично-політичні умови формування Збройних Сил України;</p> <p>називає видатних військових діячів українського народу</p> <p>наводить приклади визначних воєнних подій,</p>	<p>Високий рівень:</p> <p>Достатній рівень:</p>

			битв українського війська пояснює: значення і порядок прийняття присяги; розуміє наслідки порушення присяги. характеризує: особливості бойових прапорів військової частини, як символів честі,	
Тема 3. Основи міжнародного гуманітарного права (2 год.)				
7	1	Особливості ведення воєнних дій з врахуванням норм МГП. Заборонені засоби та методи ведення воєнних дій.	Знансвий компонент знає: основні поняття та терміни міжнародного гуманітарного права; правила поведінки солдата в бою; міжнародні розпізнавальні знаки; принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій; вміє розпізнавати особи та об'єкти які знаходяться під захистом МГП; розуміє: особливості ведення воєнних дій з врахуванням норм МГП; механізм та види юридичної відповідальності за порушення норм МГП; характеризує заборонені методи та засоби ведення воєнних дій.	Високий рівень: Достатній рівень:
8	1	Правила застосування норм МГП щодо розпізнавання осіб та об'єктів. Запобігання порушення норм МГП.	Знансвий компонент знає: основні поняття та терміни міжнародного гуманітарного права; правила поведінки солдата в бою; міжнародні розпізнавальні знаки; принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій; вміє розпізнавати особи та об'єкти які знаходяться під захистом МГП; розуміє: особливості ведення воєнних дій з	Високий рівень: Достатній рівень:

			врахуванням норм МПП; механізм та види юридичної відповідальності за порушення норм МПП; характеризує заборонені методи та засоби ведення воєнних дій.
--	--	--	--

Розділ III. Статути Збройних сил України (2 год.)

Тема 1. Військовослужбовці та стосунки між ними. Військова дисципліна (1 год.)

9	1	Поняття про військові статути. Військова дисципліна	<p>Знансвий компонент Учень (учениця): називає: статути Збройних сил України, основні їх вимоги; розуміє: військові звання і знаки розрізнення; обґрунтовує: поняття військова ввічливість, статутні, нестатутні відносини. має уявлення:про порядок звернення до начальників, віддання і виконання наказів характеризує:правила військової ввічливості і поведінки військовослужбовців. характеризує: поняття щодо суті і значення військової дисципліни; пояснює: обов'язки військовослужбовців з дотримання військової дисципліни; заохочення та стягнення, що накладаються на солдат (матросів), сержантів (старшин); наводить приклад щодо заохочення та стягнення, що накладають на солдат.</p>	Високий рівень: Достатній рівень:
---	---	---	--	--------------------------------------

Тема 2. Організація внутрішньої служби (1 год.)

10	1	Розподіл часу і повсякденний порядок.	<p>Знансвий компонент Учень (учениця): називає: статути Збройних сил України,</p>	Високий рівень: Достатній
----	---	---------------------------------------	--	------------------------------

			<p>основні їх вимоги;</p> <p>розуміє: військові звання і знаки розрізнення;</p> <p>обґрунтовує: поняття військова ввічливість, статутні, нестатутні відносини.</p> <p>має уявлення: про порядок звернення до начальників, віддання і виконання наказів</p> <p>характеризує: правила військової ввічливості і поведінки військовослужбовців.</p> <p>характеризує: поняття щодо суті і значення військової дисципліни;</p> <p>пояснює: обов'язки військовослужбовців з дотримання військової дисципліни; заохочення та стягнення, що накладаються на солдат (матросів), сержантів (старшин);</p> <p>наводить приклад щодо заохочення та стягнення, що накладають на солдат.</p>	рівень:
--	--	--	--	---------

Розділ IV . Стройова підготовка (4 год.)

Тема 1. Стройові прийоми і рух без зброї (3 год.)

11	1	<p>Строї та їх елементи. Обов'язки військовослужбовця перед шиккуванням і в строю.</p>	<p>Знанневий компонент</p> <p>характеризує: строї та їх елементи;</p> <p>розуміє: обов'язки солдата перед шиккуванням і в строю; попередні та виконавчі команди;</p> <p>має уявлення: про виконання команд «Ставай», «Рівняйся», «Струнко», «Вільно».</p> <p>Діяльнісний компонент</p> <p>виконує: стройове положення, повороти на місці, рух стройовим і похідним кроком, повороти під час руху</p> <p>дотримується: стройових положень під час поворотів.</p> <p>дотримується команд, які подає учитель.</p>	<p>Високий рівень:</p> <p>Достатній рівень:</p>
----	---	--	--	---

12			<p>характеризує: дії які виконуються в поворотах під час руху.</p> <p>бере участь: в тренування у виконанні стрійових прийомів і руху без зброї.</p> <p>дотримується: заходів безпеки під час виконання стрійових прийомів.</p> <p>має уявлення: про виконання стрійових прийомів і руху без зброї.</p>	
13	1	<p>Стрійове положення. Повороти на місці. Рух стрійовим і похідним кроком. Повороти під час руху.</p> <p>Виконання стрійових прийомів і руху без зброї.</p>	<p>Знанневий компонент</p> <p>характеризує: стрій та їх елементи; розуміє: обов'язки солдата перед шиккуванням і в стрійу; попередні та виконавчі команди; має уявлення: про виконання команд «Ставай», «Рівняйся», «Струнку», «Вільно».</p> <p>Діяльнісний компонент</p> <p>виконує: стрійове положення, повороти на місці, рух стрійовим і похідним кроком, повороти під час руху</p> <p>дотримується: стрійових положень під час поворотів.</p> <p>дотримується команд, які подає учитель.</p> <p>характеризує: дії які виконуються в поворотах під час руху.</p> <p>бере участь: в тренування у виконанні стрійових прийомів і руху без зброї.</p> <p>дотримується: заходів безпеки під час виконання стрійових прийомів.</p> <p>має уявлення: про виконання стрійових прийомів і руху без зброї.</p>	<p>Високий рівень: Достатній рівень:</p> <p>Високий рівень: Достатній рівень:</p>

Тема 2. Стрoї, вiддiлення (1 год.)

14	Стрoї, вiддiлення.	<p>Знанневий та дiяльнiсний компонент</p> <p>Учень (учениця): здiйснює шиккування вiддiлення в розгортнутий i похiдний стрoї; виконує розмикання та змикання у складi вiддiлення; виконує дiї пiд час перешиккування вiддiлення з однiєї шеренги у двi i навпаки; рухається у складi вiддiлення стрoйовим та похiдним кроком</p>	Високий рiвень: Достатнiй рiвень:
----	--------------------	---	--------------------------------------

Роздiл V. Вогнева пiдготовка (10 год.)

Тема 1. Стрiлецька зброя та поводження з нею (10 год.)

15	<p>Исторiя розвитку та класифiкацiя стрiлецької зброї. Исторiя українського зброярства. Озброєння iноземних армiй.</p>	<p>Знанневий компонент</p> <p>називає основнi етапи розвитку стрiлецької зброї. має уявлення про iсторiю українського зброярства називає та розрiзняє види сучасної стрiлецької зброї (пiстолети, гвинтiвки, автомати, кулемети, гранатомети). має уявлення про принцип дiї та бойовi властивостi стрiлецької зброї має уявлення про пострiл та лiню прицiлювання, правильну роботу на спусковому гачку знає прийоми i правила стрiльби iз стрiлецької зброї; виконує прийоми стрiльби iз стрiлецької зброї;</p>	Високий рiвень: Достатнiй рiвень:
16	Сучасна стрiлецька зброя. Її класифiкацiя, бойовi властивостi, принцип дiї.		
17	Основи стрiльби зi стрiлецької зброї. Прийоми та правила стрiльби зi стрiлецької зброї.		
18	Поняття пострiл. Правила та одноманiтне прицiлювання.		
19	Прийоми стрiльби (вогневi тренування). Положення пiд час стрiльби з мiсця та в русi.		

20		<p>Правила та техніка ведення стрільби. Спостереження за полем бою, вибір цілі для обстрілу. Призначення вихідних установок (вибір прицілу і точки прицілювання).</p> <p>Корегування стрільби.</p> <p>Призначення та бойові властивості автоматів.</p> <p>Малокаліберна і пневматичні гвинтівки та гладко ствольна рушниця.</p> <p>Стрільба з пневматичної гвинтівки.</p> <p>Загальна будова та види боєприпасів до стрілецької зброї. Маркування боєприпасів</p> <p>Спорядження магазину патронами і порядок зарядження автомата.</p> <p>Мінно-вибухові пристрої. Класифікація, принципи дії, алгоритм дій при виявленні.</p>		
21	1		<p>вміє призначати вихідні дані для стрільби та розуміє корегування стрільби.</p> <p>Знає види бойових положень для стрільби (стоячи, з коліна, лежачи)</p> <p>виконує дії під час приготування до стрільби, проведення і припинення вогню;</p> <p>види бойових положень для стрільби (стоячи, з коліна, лежачи)</p> <p>називає постріл і його періоди.</p> <p>вміє виконувати постріл</p> <p>здійснює спостереження за полем бою,</p> <p>вибирає цілі для обстрілу.</p> <p>вміє призначати вихідні дані для стрільби та розуміє коректуру стрільби.</p> <p>Знаннєвий та діяльнісний компонент</p> <p>Учень (учениця):</p> <p>характеризує: бойові властивості та загальну будову автомата;</p> <p>порівнює основні характеристики сучасної стрілецької зброї;</p> <p>має уявлення про призначення, загальну будову та бойові властивості автомата.</p> <p>пояснює принцип роботи автоматичної зброї;</p> <p>дотримується: заходів безпеки під час розбирання автомата.</p> <p>називає основні частини і механізми автомата.</p> <p>розпізнає основні частини автомата;</p> <p>називає призначення частин та механізмів автомата.</p> <p>характеризує: порядок чищення, змащення і зберігання зброї.</p>	
22	1			
23	1			
24	1			

			<p>володіє навичками: підготовки автомата до стрільби.</p> <p>характеризує: дії під час підготовки автомата до стрільби.</p> <p>вказує: можливі затримки і несправності під час стрільби і способи їх усунення.</p> <p>характеризує: затримки і несправності під час стрільби.</p> <p>має уявлення: про затримки під час стрільби.</p> <p>виконує: неповне розбирання та складання автомату.</p> <p>вказує: загальну будову пневматичної та малокаліберної гвинтівок та гладко ствольної рушниці.</p>
--	--	--	--

Розділ VI. Тактична підготовка (10 год.)

Тема 1. Основні риси загальнобойового бою (1 год.)

25	1	<p>Поняття про бій.</p> <p>Види вогню та маневру, їх значення в бою.</p>	<p>Учень:</p> <p>розуміє: що таке бій.</p> <p>має уявлення: про бій.</p> <p>вказує види вогню та маневру</p> <p>пояснює: необхідність якісної підготовки екіпіровки та особистої зброї солдата до ведення бойових дій;</p> <p>вміє: припасовувати елементи екіпіровки.</p>	<p>Високий рівень: Достатній рівень:</p>
----	---	--	--	--

Тема 2. Індивідуальні дії солдата та взаємодія у складі двійок та груп (6 год.)

26	1	Види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі)	Учень : називає види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі)	Високий рівень: Достатній рівень:
27	1	Пересування одиночно бійця на полі бою	розуміє види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі)	
28	1	Використання укриття на полі бою та рельєфності поверхні землі.	виконує види носіння зброї (вільне, тактичне та в момент наближення до цілі); переповзання (напівкарачки, по-пластунськи, щільне переповзання); перехід; перебігання.	
29	1	Нанесення гриму.	знає як виконувати нанесення гриму та маскування зброї;	
30	1	Маскування зброї.	називає вимоги до організації місця для ведення вогню і спостереження, види інженерних загороджень та їх демаскуючі ознаки; способи пересування на полі бою;	
31	1	Поняття про вогневу позицію в обороні., виявлення цілей та доповідь про їх знаходження. Склад бойової групи. Розподіл обов'язків між військовослужбовцями та їх взаємодія у бойовій групі. Порядок дій у складі бойових груп.	знає, як вибирати вогневу позицію та обладнувати її, вести спостереження у заданому секторі, визначати розташування цілей відносно орієнтирів, доповідати про результати спостереження; вказує: завдання, прийом і способи дій солдата на полі бою у складі бойової групи. пояснює: дії солдата на полі бою у складі бойової групи. називає склад бойової групи (двійки, груп). розуміє обов'язки солдата в бою у складі бойової групи; виконує способи пересування на полі бою, оволодіває прийомами і способами знищення противника в бою у складі бойової групи; знає особливості дій солдата у складі бойових груп.	

Тема 4. Основи військової топографії (3 год.)

32	1	Суть орієнтування на місцевості. Визначення сторін горизонту за компасом, годинником та сонцем, зірками, місцевими предметами.	Учень : характеризує поняття орієнтування на місцевості; має уявлення про визначення сторін горизонту за компасом, годинником та сонцем, зірками, місцевими предметами; розуміє значення орієнтування на місцевості; систему прямокутних та географічних координат.. пояснює порядок орієнтування на місцевості, рух за азимутом та яким чином здійснюється обхід перешкод; визначає сторони горизонту та азимут за предметами на місцевості; визначає відстані на місцевості за топографічною картою, сторони горизонту та азимут за предметами на місцевості; визначає абсолютні і відносні висоти та зони видимості; складає опис місцевості; обґрунтовує необхідність знання основ топографії для виконання бойового завдання; вміє користуватись та рухатись на місцевості за компасом і топографічною картою, навігатором тощо.	Високий рівень: Достатній рівень: Високий рівень: Достатній рівень:
33	1	Азимут магнітний і його визначення. Визначення азимута на місцевий предмет і напрямку руху за азимутом. Складання опису місцевості.		
34	1	Спосіб горизонталей як основний спосіб зображення рельєфу на топографічних картах. Система прямокутних та географічних координат. Висота перерізу рельєфу. Визначення абсолютних і відносних висот за топографічною картою. Визначення зон видимості.		Високий рівень: Достатній рівень:

Розділ VII. Прикладна фізична підготовка (4 год.)

Тема 1. Силова підготовка та подолання перешкод (2 год.)

35	1	Силкові вправи з вагою власного тіла та з обтяженнями. Біг по пересіченій місцевості	Учень (учениця): характеризує особливості: бігу, подолання горизонтальних і вертикальних перешкод; має уявлення про техніку бігу по пересіченій місцевості долає перешкоди різними способами; виконує силкові вправи з вагою власного тіла та з обтяженнями Ціннісний компонент: дотримується правил безпеки під час занять з прикладної фізичної підготовки	Високий рівень: Достатній рівень:
36	1	Подолання перешкод. Ознайомлення з елементами смуги перешкод.		Високий рівень: Достатній рівень:
Тема 2. Основи самозахисту (2 год.)				
37	2	Ознайомлення з національними бойовими мистецтвами (хортинг, бойовий гопак, спас тощо)	Учень: має поняття про національні бойові мистецтва	Високий рівень: Достатній рівень:
38				
Розділ VIII. Основи цивільного захисту (6 год.)				
Тема 1. Надзвичайні ситуації мирного та воєнного часу та загроза їх виникнення (1 год.)				
39	1	Єдина державна система цивільного захисту та її складові.	Учень (учениця): називає основні положення нормативно-правової бази цивільного захисту та міжнародні розпізнавальні знаки; складові єдиної державної системи цивільного захисту пояснює важливість знань основ цивільного захисту.	Високий рівень: Достатній рівень:
Тема 2. Надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціально-політичного характеру (5 год.)				

40	1	Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій. Загальні ознаки надзвичайних ситуацій.	Учень (учениця): характеризує причини виникнення надзвичайних ситуацій, їх вплив на довкілля та безпеку життєдіяльності людини, називає види; загальні ознаки та рівні надзвичайних ситуацій; оцінює обстановку в надзвичайних ситуаціях та визначає заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій надзвичайних ситуацій суспільного, соціально-політичного та терористичного походження; наводить приклади виникнення надзвичайних ситуацій в Україні та за її межами; потенційно небезпечні об'єкти міста (району) пояснює негативний вплив надзвичайних ситуацій на довкілля та життєдіяльність людини; дотримується правил безпечної поведінки при виникненні надзвичайних ситуацій	Високий рівень: Достатній рівень: Високий рівень: Достатній рівень: Високий рівень: Достатній рівень:
41	1	Рівні надзвичайних ситуацій.		Високий рівень: Достатній рівень:
42	1	Джерела небезпечних ситуацій у військовий час.		Високий рівень: Достатній рівень:
43	1	Надзвичайні ситуації, які характерні для регіону Потенційно небезпечні об'єкти та їх коротка характеристика.		Високий рівень: Достатній рівень:
44	1	Попередження виникнення можливих надзвичайних ситуацій.		Високий рівень: Достатній рівень:
Розділ ІХ. Домедична допомога (8 год.)				
Тема 1. Базова підтримка життя (4 год.)				
45	1	Рятувальний ланцюжок при раптовій зупинці серця.	Учень: знає алгоритм дій з постраждалим без свідомості володіє основними правилами проведення реанімації знає порядок проведення реанімації. володіє маніпуляціями відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів	Високий рівень: Достатній рівень:

			<p>вміє проводити непрямий масаж серця і штучне дихання</p> <p>знає як користуватись автоматичним зовнішнім дефібрилятором.</p> <p>вміє розмістити постраждалого без свідомості у відновлювальну позицію</p> <p>Ціннісний компонент</p> <p>дотримується правил безпеки під час реанімаційних заходів.</p>		
46		Штучне дихання Непрямий масаж серця,			Високий рівень: Достатній рівень:
47		Застосування автоматичного зовнішнього дефібрилятора.			Високий рівень: Достатній рівень:
48		Техніка проведення реанімаційних заходів одним та двома рятівниками.			Високий рівень: Достатній рівень:
Тема 2. Надання домедичної допомоги при кровотечах (4 год.)					
49		Види кровотеч.			Високий рівень: Достатній рівень:
50		Алгоритм дій при кровотечі. Техніка застосування прямого тиску на рану.		<p>Знансвий та діяльнісний компонент</p> <p>Учень (учениця):</p> <p>знає види кровотеч; основні принципи невідкладної допомоги</p> <p>дотримується правил особистої безпеки</p> <p>знає алгоритм дій при кровотечі</p> <p>вміє розпізнати кровотечу, що загрожує життю</p> <p>розуміє важливість негайної реакції на</p>	Високий рівень: Достатній рівень: Високий рівень: Достатній рівень:

51	1	Техніка накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. Техніка тампонування рани.	кровотечу, що загрожує життю знає способи зупинки кровотечі застосовує прямий тиск на рану володіє технікою накладання турнікета на верхні та нижні кінцівки. вміє проводити тампонування рани володіє методами виносу та переміщення поранених Ціннісний компонент: дотримується правил безпеки під час надання домедичної допомоги при кровотечах.	Високий рівень: Достатній рівень:
52	1	Техніка накладання давлячої пов'язки. Техніка виносу поранених.		Високий рівень: Достатній рівень:
Всього:		52 год.		

МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Неворова О.В., Черній В.П., Компанієць А.Ф.

Методичні вказівки до викладання предмету «Захист України»

Підп. до друку 17.05.2023 р. Папір офсет. Цифровий друк.
Умовн. друк. арк.11,5. Обл. вид. арк.12,4.

---

*ВІДДРУКОВАНО: ФОП Піскова М.А.
м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 17–11.*

*СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 24440000000027816 від 18.08.2016.*